36
ING

On oluline, et elukindlustuse leping oleks hästi selge ja arusaadav. Niikaua kui püsivad kahtlused, tuleks lepingu sõlmimisega oodata ja elukindlustuse põhitõed, kindlustusandja taust ning kindlustusleping endale üksipulgi selgeks teha. Teadmatus põhjustab ebakindlust. Elukindlustusseltsi pakutava lepingugä soostumine on õigus, mitte kohustus. Oma lähedaste ja iseenda ees on kohustus sõlmida mitte suvaline, vaid tõesti asjakohane ja hea kindlustusleping.

Aare Matti Inglist
autor

VIIMSI RAAMATUKOGU
1511 012846

Äripäeva
RAAMAT

9 799985 939900

ELUKINDLUSTUSE KÄSIRAAMAT

ÄRIPÄEVA RAAMAT

kogumis
taste
pensioni
riskietu

Elu-kindlustuse käsiraamat

Aare-Matti Inglist

Elukindlustuse käsiraamat

KUSTUTATUD
11. 06. 2026
Viimsi Raamatukogu

Äripäeva Kirjastus
2002

36 Peak.
I46

KUSTUTATUD

11. 06. 2026

Viimsi Raamatukogu

Toimetaja Margus Sanglepp
Makett Kairi Kalmann
Kaane kujundaja Kairi Kalmann
Kaanefoto NIPA Press
Küljendaja Sverre Lasn
Keeletoimetaja Rita Metsmaker
Trükk Prisma Print

© Äripäeva Kirjastuse AS, 2002

ISBN 9985-9399-0-5

SISUKORD

I OSA. ELUKINDLUSTUSE ALUSED

1. Eessõna 9
2. Mis on elukindlustus? 13
3. Elukindlustuse majanduslik ja riiklik tähtsus 25
4. Eesti elukindlustuse areng tänapäeval 30
5. Elukindlustuse regulatsioon Euroopa majandusruumis 41
6. Elukindlustuse vajaduse analüüs 46
7. Elukindlustuse marketing ja müük 49
8. Tervisekontroll 60
9. Pärimisõigusest 63

II OSA. ELUKINDLUSTUSE LIIGID

10. Elukindlustusleping 81
11. Kapitalikogumiskindlustus 101
12. Lastekindlustus 106
13. Tulumaksusoodustusega pensionikindlustus 109
14. Riskielukindlustus 114
15. Lisakindlustused 118

III OSA. ELUKINDLUSTUSE ANDJAD JA VAHENDAJAD

16. Elukindlustusseltsi asutamine ja juhtimine 125
17. Kindlustusvahendajad (agendid ja maaklerid) 144
18. Kuidas kasutab elukindlustusselts raha? 150
19. Elukindlustusseltsi erirežiim, ühinemine, jagunemine, pankrot ja kindlustusportfelli üleandmine 159
20. Kindlustustegevuse järelevalve 167

I osa
Elukindlustuse alused

Eessõna

Rahvatarkuse järgi pole jõukuse saavutamise peamiseks eelduseks mitte ülisuured sissetulekud, vaid säästlik eluviis ja väikesed väljaminekud. Märksõnaks on säästmine, seda kinnitavad miljonäriks saamise edulood kõikjal maailmas. Tänu säravale äriideele või ilusale lauluhäälele on mõnikord võimalik saavutada kiire majanduslik edu. Paraku pole see tee kõigi jaoks. Aeganõudvam, kuid kindlamalt sihile viiv on kapitali kasvatamine ajapikku ning elustandardi tagamine.

Eestlane pole endale veel teadvustanud elukindlustuse vajadust ja võimalusi. Meie kindlustusturg on üsna nooruke ning alles äsja läbi põdenud lastehaigused. Elukindlustusseltside turuosad on ikka veel kujunemisjärgus. Elukindlustuse vajadust aga ei saa ega tohigi kavalate müüginippidega kunstlikult tekitada. See peab tulema inimesest endast. Tõsi küll – igapäevaelus ei pruugi me võimalikke riske ega nende maandamise vahendeid piisavalt teadvustada. Elukindlustus polę mitte niivõrd riskantne ning põnevust pakkuv rahategemise viis, kuivõrd kaitsekilp endale ja lähedastele.

Objektiivsuse huvides tuleb elukindlustuse vajadust hinnata realistlikult. Elukindlustus on elujärje kindlustamine, kuid mitte veel elu ise. Pole mõtet maksta seltsile iga kuu

peaaegu üle jõu käivaid kindlustusmakseid, unistades aastakümnete kaugusel terendavast jõukusest ning küllust pakkuvast pensionipõlvest.

Sobivat osa oma sissetulekutest edaspidise tarbeks kõrvale panna on aga igati mõistlik.

On oluline, et elukindlustuse leping oleks hästi selge ja arusaadav. Niikaua kui püsivad kahtlused, tuleks lepingu sõlmimisega oodata ja elukindlustuse põhitõed, kindlustusandja taust ning kindlustusleping endale üksipulgi selgeks teha. Teadmatus põhjustab ebakindlust. Elukindlustusseltsi pakutava lepinguga soostumine on õigus, kuid mitte kohustus. Oma lähedaste ja iseenda ees on kohustus sõlmida mitte suvaline, vaid tõesti asjakohane ja hea kindlustusleping. Muidugi kehtivad elukindlustuses kindlustusvõtja kaitseks mitmed reeglid, kuid need ennekõike võimaldavad luua hea kindlustussuhe ja vältida ebameeldivusi, mitte ei taga seda alati automaatselt.

Kuigi elukindlustus on üks investeerimise liike, on tal mitmed erilised tunnusjooned. Rusikareeglina pakub elukindlustus oma klientidele kaitset kaheks peamiseks juhtumiks. Esimene olukord, kus selts on kohustatud maksma välja kindlustussumma, on kindlustatu surm. Teise variandina teeb selts seda lepingus fikseeritud tähtajal, mis võib olla seotud näiteks isiku pensionile jäämisega. Mitmesugused lisakaitsed õnnetusjuhtumi ja invaliidsuse puhul meenutavad ehk mõneti kahjukindlustust, kuid võimalikult laiapõhjalise kindlustuskaitse huvides koonduvad elukindlustussuhte alla.

Elukindlustuses kandub raskuspunkt kahjukindlustusega võrreldes kindlustuslepingute sisult kindlustusandja tegevuse reguleerimisele, investeerimisreeglitele ning kindlustusjärelevõlvele. Kahjukindlustuse praktikas on ikka

ja jälle peamiseks komistuskiviks kindlustusleping, kohtuskäimistki tuleb ette. Samas on kindlustuslepingud lühemaajalised ning juhul kui kindlustusandja peaks sattuma majandusraskustesse, ei ole sel üldjuhul nii katastroofilisi tagajärgi kui elukindlustuse puhul, kuhu inimesed on paigutanud regulaarselt suure osa oma sissetulekutest ning millega on seotud tulevikulootused. Tuleb korrata reeglit, et isegi elukindlustusseltsi pankroti korral ei ole teistel kindlustusandjatel lepinguportfelli ülevõtmise kohustust, kuigi suure tõenäosusega on sellest huvitatuid. See aga ei ole veel sajaprotsendiline garantii. Teisalt on elukindlustuse lepingud juriidiliselt lihtsamini mõistetavad ning paindlikumad kui kahjukindlustuses.

Elukindlustuse iseloomust lähtudes keskendub käesolev käsiraamat kindlustussüsteemi ülesehitusele ning kindlustusvõtjate ja kindlustatute turvalisust tagavatele põhimõtetele. Vaatluse all on kindlustusturul toimuv, elukindlustuse üldpõhimõtted ning elukindlustuslepingud, siingi on omad mängureeglid.

Võrreldes "Kahjukindlustuse käsiraamatuga" on üksikuid kindlustusliike käsitlev osa tagasihoidlikum, sest elukindlustuse liike on oluliselt vähem (nagu ka elukindlustuse riske) ning needki kattuvad osaliselt lepingu juriidilise ülesehituse poolest. Et raamat on mõeldud laiale lugejate ringile, on kindlustusvõimaluste lahterdamise aluseks võetud enamlevinud ja elukindlustusandjate poolt oma toodete määratlemisel kasutatavad liigitused: kapitali kogumiskindlustus, riski(elu)kindlustus (teisisõnu: kindlustus surmajuhtumiks), pensionikindlustus ning tinglikult ka lastekindlustus kui sisult üks kogumiskindlustuse eriliik. Investeerimisriskiga elukindlustust käsitleb kindlustusteooria eraldi kindlustusliigina – sisult võivad tema kindlustus-

juhtumiteks olla kõik elukindlustuse riskid ning praktikas leiab selle liigi tunnuseid nii mõnest pensioni- kui kapitalikogumiskindlustuse lepingust.

Eraldi peatükis leiavad käsitlemist nn lisakindlustused, mis teatud olukordades võivad olla määrava tähtsusega ning mis aitavadki muuta elukindlustussuhet tegelikku kaitset pakkuvaks.

Mis on elukindlustus?

Ajalooliselt elukindlustustegevuse alguspunkti kindlaks määrata on raske. Majandustegevus ja võimalikud finantsteenused pole vastandina tarbeesemetele ja ehitistele füüsiliselt tajutavad. Siiski võib kindel olla, et inimesele on läbi aegade olnud loomupärane turvatunde vajadus. Viiteid sellele on võimalik leida säilinud kirjalikest allikatest ning rahvaste pärimustest.

Piiblist võime lugeda, et ligikaudu 3500 aastat tagasi andis Mooses Iisraeli rahvale korralduse annetada iga kindlaksmääratud perioodi järel osa saagist "vaeselelapsele ja lesknaisele" (5 Mo. 14:28, 29), mis pole ju midagi muud kui kogukondliku ülesehitusega kindlustussüsteem, kus kindlustusjuhtumiks, mis andis õiguse annetusi saada, oli perekonnapea surm ning soodustatud isikuteks pereliikmed. Sarnased põhimõtted toimivad ka tänapäevasemates elukindlustusliikides.

Tänapäevases mõttes elukindlustusega tegelevad ettevõtted loodi käsikäes kahjukindlustuse (teatavasti olid ajalooliselt ühed esimesed mere- ja tulekindlustusele keskendunud kindlustusettevõtted) alla kuuluvate kindlustusasutustega. Londoni Elukindlustuse kontor asutati 16. sajandil, Londoni Vastastikune Kindlustusühing 18. sajandi hakul. Elukindlustuse matemaatiliseks aluseks olevad sure-

mustabelid koostas Inglise astronoom Halley 1693. Nii oli 18. sajandiks selgepiiriline elukindlustustegevus juba suures osas välja kujunenud.

Nagu kindlustustegevus ikka on ka elukindlustus konservatiivne, ehk isegi veidi enam kui kahjukindlustus. Elukindlustuse üheks märksõnaks on pikaajalisus – täna sõlmitud leping peab olema adekvaatne ka kolmekümne aasta pärast.

Elukindlustusseltsi omanikele on see tegevusala küll prestiižne, kuid mitte ülikiire rikastumisvõimalus. Igasugune järelemõtlematu tegevus tuleb elukindlustusest kaugel hoida, sestap on elukindlustustegevus üldjuhul õiguslikult väga põhjalikult reguleeritud ning kuulub nagu kahjukindlustuski pideva riigi järelevalve alla.

Elukindlustus kui teenus

Sisult on kindlustustegevus teenuste pakkumine (nagu ka näiteks konsultatsioonid, õigusabi või iluteenindus). Asjaomaste inimeste kõnepruugis kohtab mõistet "kindlustustööstus" *(insurance industry)*. Majandusteoreetiliselt pole selget piiri teenuste ja toodete vahele enam võimalik tõmmata. Mida aeg edasi, seda rohkem tegevusi loetakse pigem teenusteks kui toodeteks. Eriti tajutav on see trend reklaaminduses, müügistrateegiates ja -tehnikates, kus inimest ei veenda mitte ostma pelgalt füüsilist objekti, vaid sellega kaasnevaid hüvesid.

Elukindlustus kuulub üheselt mõistetavalt finantsteenuste pakkumise (finantsvahenduse) maailma. Elukindlustuse "tööstusest" on tänaseks saanud elujõuline ja oluline majandusharu, mis on selgesti eraldatud nii kahjukindlustusest kui ka muudest alternatiivsetest investeerimisvõimalustest (nt investeerimisfondid) nii õiguslikult kui tehnilis-

te põhimõtete poolest.

Enamikus majanduslikult ja sotsiaalselt arenenud riikides on elukindlustuse turuosa kahjukindlustuse omast suurem. Järgnevas teemaarenduses olgu refereeritud mõtteid dr David Blandi teosest "Kindlustus: põhimõtted ja praktika", mille eestikeelne tõlge on oma lihtsa keelekasutuse ning hea ülesehituse tõttu viimasel kümnendil Eesti kindlustusinimestele omalaadseks piibliks kujunenud.

Võrreldуna kahjukindlustusega ei saa elukindlustusleping oma olemuselt olla hüvitisleping, seetõttu kasutatakse elukindlustuse puhul kindlustushüvitise asemel mõnikord väljamakse mõistet. Elukindlustuslepinguid ei saa tavalisele hüvitise põhimõttele rajada (ehk taastada kindlustusjuhtumieelne olukord nagu kahjukindlustuses) seetõttu, et materiaalse eksistentsi kontekstis puudub võimalus inimelu väärtust määrata. Elukindlustuslepingud on alati sõlmitud kokkuleppelise summa peale. Selle summana võib vaadelda samuti summa kokkulepitud reeglipärast vähenevat graafikut mõnedes riskielukindlustuslepingutes. Inimene, kelle elu kindlustatakse, maksab kindlustusseltsile osa oma sissetulekust eesmärgiga, et tema ise või soodustatud isik saab kindlustatu surma korral või osade elukindlustusliikide puhul ka lepingu tähtpäevumisel rahasumma. Kõik inimesed on surelikud – selles pole mingit kahtlust. Samas ei ole aga ühegi inimelu pikkus kindel. Igal aastal sureb vaid osa inimkonnast ning seda absoluutselt kõigist vanusegruppidest, alates imikutest ja lõpetades üle saja-aastastega. Suurem osa elab siiski alla 80 aasta, ka on eri vanusegruppide suremus erineva tasemega, lisaks veel soolised ja tegevusega seotud erinevused. Elukindlustus on ennekõike säästmismeetod kindlustatu, tema ülal-

peetavate isikute või äripartnerite kasuks. (Bland, D. Kindlustus: põhimõtted ja praktika. Tallinn, 1996, lk 7)

Elukindlustuse pakkujad ei müü füüsiliselt tajutavaid produkte, pigem liigitatakse need tooted rahvusvahelise kaubanduse terminoloogia kohaselt nähtamatu *(invisible)* tegevuse alla. Ainsaks füüsiliselt tajutavaks esemeks on kindlustusleping, mis kinnitab õiguslikku suhet kindlustusandja ja kliendi vahel. Leping lubab kindlaksmääratud korras kindlaksmääratud rahasummat. Kindlustusseltsi varadest ja reservidest ei ole kindlaks määratud osi, mis kataksid kohustusi eranditult ühe kindla õigustatud isiku ees momendil, mil väljamaksekohustus peaks realiseeruma. Ühise fondi eesmärk on katta iga teostunud kindlustatud risk. See omakorda tekitab vajaduse, et iga kindlustusvõtja oleks kindel kindlustusandja võimes ja soovis lepingus lubatut täita. Kindlustusandja müüb kindlustatule lubaduse, mille vettpidavus tõestatakse alles tulevikus.

Elukindlustuslepingu puhul, kui kindlustatu on surnud, võivad tema sugulased olla rohkem ahastuses surmast, kui tunda kergendust seltsi poolt väljamakstavast rahast. Teisalt, kui kindlustusandjal on põhjust kahelda nõude õigustpärasuses ning ta viivitab väljamakse teostamisega uurimise lõpulejõudmiseni, võib see soodustatud isikut või pärijaid ärritada. On ilmne, et õigustatud isik pole elukindlustuslepingust tekkinud nõude esitamisel just ideaalses emotsionaalses seisundis.

Erinev on olukord elukindlustuslepingu üleelamisel, kuid ka näiteks pensionile jäämine võib põhjustada stressi. Kui nõuet esitatud ei ole, siis tunneb kindlustatu end (või oma lähedasi) lepingu alusel kaitstuna ning see ongi, mille eest ta end maksvat usub.

Kindlustusandja peab veenma potentsiaalseid kliente

selles, et isegi enne nõude esitamise tähtaja või sündmuse saabumist on nad teinud suurepärase tehingu ja et elukindlustuslepingu tähtpäevumisel või lepingus nimetatud muu sündmuse saabumisel teenindatakse neid või soodustatud isikuid võimalikult hästi. Mitte ainult kindlustuslepingut ostes, vaid kogu kindlustusperioodi jooksul peab klient tundma end seltsi jaoks erilise ja tähtsana. Kliendil peab lepingut sõlmides olema võimalus veenduda selles, et ta saab adekvaatse kindlustuslepingu, kindlustusandja tegevus on ökonoomne, kuid efektiivne ning kliendi huvid on esmatähtsad. (Bland, D. Kindlustus: põhimõtted ja praktika. Tallinn, 1996, lk 7–9)

Peale selle peab kindlustusandja olema valmis ka lepingu kehtivuse ajal mõistma kliendi võimalikke muresid, nt ajutiste makseraskuste näol.

Skeemis välja toodud komponendid on vaadeldavad võrdkülgse kolmnurgana, mille keskmes elukindlustussuhe.

KASUTATUD
11. 06. 2026
Raamatukogu

Võib tunduda üllatav, et elukindlustus pole tegelikult suunatud inimeksistentsi lõpule – surmale. Elukindlustuse pakutavaid hüvesid ei vaja mitte surnud, vaid elavad. Surnu ei vaja enam midagi, kuid temast majanduslikult sõltunud inimesed küll.

Vaieldamatult on elukindlustustegevuse üheks oluliseks komponendiks surma riski ülekandmine, kuid mõnikord võivad kindlustatu jaoks tunduvalt tähtsamad olla tema tavapärane vananemine, samuti mitmesugused haigused ja õnnetusjuhtumid, mille tagajärg pole mitte surm, vaid töövõime kaotus. Elukindlustuse ühe võimaluse – lastekindlustuse – mõtteks on näiteks lapse iseseisva elu alustamise kergendamine, sõltumata sellest, kas vanemad on elus või ei.

Elukindlustuse mõtte võib sõnastada järgmiselt – kui kahjukindlustuse rusikareegliks on taastada kindlustusjuhtumieelne olukord, siis elukindlustuse puhul on selleks kindlustatu või temast majanduslikult sõltuvate isikute tavapärase elustandardi tagamine.

Elukindlustuse võidukäik ei alga mitte müügiinimeste tormijooksuga, vaid iga indiviidi suhtumisega oma elusse ning oskusega näha kaugemat tulevikku ning arvestada sellega. Üks päev korraga elavale ning oma elu mitteväärtustavale inimesele ei tundu elukindlustus vältimatult vajalik, vastutustundlikule pereinimesele aga küll.

Omaette kategooria moodustab pankade poolt lisatagatisena nõutav riskielukindlustus, kus mitte niivõrd laenuvõtja kui pank on huvitatud sellest, kuidas laenajaga lahutamatult seotud riske maandada. Teiseks elukindlustustegevust soodustavaks teguriks on sissetulekute suurenemine sellise määrani, et vältimatute kulutuste kõrval (toit, riided, eluase) on võimalik säästa ka kaugemaks tulevikuks.

Elukindlustuslepingu sõlmimise soovi ei või eeldada inimeselt, kel on pidevalt raskusi, et järgmise palgapäevani majanduslikult toime tulla.

Alternatiivsed investeerimisvõimalused

Objektiivsuse ja hea üldpildi saamise huvides tuleb käsitleda ka alternatiivseid investeerimis- ja säästmisvõimalusi. Nii saavad selgemaks elukindlustuse eelised teiste võimaluste ees.

Tööjõuline ja majanduslikult heal järjel olija võib enda ja oma lähedaste tulevikku kindlustada mitmel moel, elukindlustus ei pruugi olla ainus võimalus. Säästetud raha eest võib osta perspektiivikas piirkonnas asuvat kinnisvara, ettevõtlikum võib luua oma firma.

Kõige levinum ja ka lihtsam viis on raha hoida pangas nõudehoiusena. Raha kaotamise risk on äärmiselt väike, sest vajadusel võib raha pangast kiiresti välja võtta. Eestis on vähe inimesi, kel poleks mõnes pangas arvelduskontot. Muidugi leidub alati inimesi, kes raha kunagi pangas ei hoiusta, vaid hoiavad seda kodus riidekapis või mõnes peiduurkas – käitumine, mida kasvava kuritegevusega maailmas kuidagi soovitada ei julgeks.

Nõudehoiusest samm edasi on tähtajaline hoius, mille positiivseks küljeks on veidi kõrgem panga makstav intress, kuid miinusena saab hoiustatavat raha kasutada alles pärast kokkulepitud hoiustamise tähtaja lõppu. Enamasti pole pankadel küll midagi lepingu ühepoolse katkestamise vastu, seega saab häda korral ka tähtajaliselt hoiustatud raha kätte, kuid siis tuleb arvestada intressi kaotusega.

Tähtajalise hoiuse eriliigina on vaadeldav säästuhoius, mille puhul ei hoiustata kogusummat korraga, vaid osamak-

setena. Selle kasutamise tingimused on tavalise tähtajalise hoiusega võrreldes paindlikumad.

Välisvaluutahoius avatakse mõnikord devalveerimist ja kursikõikumist kartes. Traditsiooniliselt peetakse nn turvavaluutaks USA dollarit, kuid viimanegi on mõjutatav majandus- ja poliitilistest sündmustest (nt 2001. aasta 11. septembri terroriakt New Yorgis).

Hoiustamise eesmärgiks polegi tavaliselt niivõrd vara suurendamine kui selle säilimise tagamine. Hoiustelt makstav intressitulu on tavaliselt inflatsiooniga samas suurusjärgus, pahatihti sellest isegi väiksem. Kuid ka ükski pank pole sajaprotsendiliselt kaitstud finantsvapustuste ning juhtimisvigade eest.

Meenutagem, et just panganduse raske aeg Eestis mõned aastad tagasi tõi kaasa mitme kindlustusseltsi raskused. Hoiuste tagamise seadus garanteerib küll hoiustajate kaitse panga maksejõuetuks muutumise korral, kuid seda ainult piirmäärade ulatuses.

Läbi ajaloo kuni tänaseni on üks paremaid vara säilitamise vahendeid olnud kuld. Kuld ei hävi, teda on lihtne identifitseerida ja vajadusel kaasas kanda. Kuld on võrdlemisi likviidne, tänaseni pole õnnestunud kulda ka tööstuslikult valmistada. Võib osta ka juveele või kas või antiiki, kuigi siis on säilitamine, hindamine ja likviidsus probleemsemad.

Investeerimises pikem samm edasi on väärtpaberid, st võlakirjad ja aktsiad. Tuleb märkida, et seoses infotehnoloogia hüppelise arenguga pole näiteks aktsia enam tükk paberit, vaid kirje elektroonilises andmebaasis. See lisab turvalisust, sest nii kaob võltsingute ning varguste oht.

Vahemärkusena – kahjukindlustusseltsid ei kipu eriti kindlustama rahatähti, väärismetalle, ehteid. Seepärast tu-

leb väärismetallidesse investeerimise korral arvestada nende turvalise hoidmise kulutustega.

Aktsia näitab omaniku õigust mõttelisele osale ettevõtte varast ja kasumist. Aktsia on osa ettevõttest ning alati kui osta ühe või teise ettevõtte aktsiaid, peaks meenutama, et ostetakse tõepoolest konkreetset firmat, ja keskenduma rohkem selle firma või majandusharu väljavaadetele kui hetkelisele kursikõikumisele. Aktsial on küll suurim potentsiaal teenida tulu, kuid ei või unustada, et suurim on ka risk ning investeering aktsiatesse nõuab pidevat tähelepanu ja peale oskuste hinnata makromajandust ja ettevõtet samuti tugevat närvikava.

Võlakiri on väärtpaber, mis tõendab raha saaja (võlakirju väljastanud isiku) kohustust maksta raha kokkulepitud ajal laenuandjale tagasi ning tasuda raha kasutamise eest intressi. Erinevus võrreldes tavalise laenulepinguga on võlakirja standarditus ja hilisem kaubeldavus. Võlakiri on elava järelturu korral võrdlemisi likviidne ning investoril on võimalus võlakiri vajadusel realiseerida. Võlakirjade väljastamine on võimaluseks ka kohalikule omavalitsusele, kes selle asemel, et leida laenuraha väljastpoolt, võiks seda teha kodanike abil riigisisestest ressurssidest. Kindlust lisab asjaolu, et tegemist on n-ö osaga riigist. Vähendades arvelduskontol hoitava raha hulka ning paigutades seda kohalikku lootustandvasse Nokiasse, on võimalik saada premeeritud suurema tuluga. Teisalt on risk suurem ning sellised investeeringud vajavad erilist tähelepanu. (Reinsalu, K. Ei sukasäärele, ei arvelduskontole. Ärielu, 7/2001)

Eraldi tuleks vaadelda veel investeerimisfonde ja tuletisväärtpabereid. Investeerimisfondides tegelevad sinna paigutatud kapitaliga profid. Investorid panevad oma raha fondi ning fondijuhid paigutavad selle mitmesugustesse inves-

teeringutesse. Fondiosaku hind näitab investeeringute väärtust. Investeerimisfondi plussiks võib lugeda riskide hajutatust (kuna raha on kogumis jagatud hulga investeeringute vahel) ja kindlasti ka professionaalsust, kuid teatavasti eksivad ka profid ning riskide hajutamisega kaasnev väiksem risk tähendab reeglina ka väiksemat tulu. Tegelikult on võimalik sõlmida ka elukindlustusleping (nn investeerimisriskiga elukindlustus), kus kindlustusvõtja saab seltsile ette näidata soovitud investeerimisstruktuuri seltsi poolt väljapakutud väärtpaberite hulgast valides.

Eriti riskantsed investeerimisinstrumendid on tuletisväärtpaberid. Nende puhul on tegu mõne väärtpaberi ostu- või müügiõigusega (kohustusega) määratud tingimustel.

Tuleb teada, et elukindlustus on ainus, mis pakub isiku majanduslikult sõltuvatele lähedastele finantsilist kaitset tema surma korral. Kõikvõimalike muude investeeringute puhul saavad pärijad täpselt niipalju, kui suur on nende investeeringute väärtus. Elukindlustuse puhul aga kogu kindlustussumma ja seda isegi siis, kui kindlustatu varase surma tõttu on elukindlustusse jõutud investeerida tühine rahasumma.

Teine markantne näide avaldub pensionikindlustuse puhul: eluaegse pensioniga kindlustuslepingu alusel makstakse kindlustatule pensioni tema elu lõpuni, isegi siis, kui ta elab väga kõrge vanuseni ning tema pensionikindlustuse jaoks seltsi kogutud raha on tegelikult juba ammendunud. Just viimane näide iseloomustab kõige paremini, et elukindlustust ei vaja mitte surnud, vaid elavad.

Muude võimaluste kõrval pakub elukindlustus tuleviku kindlustamiseks suhteliselt soodsat ning väikeste riskidega varianti. Pikaajalised elukindlustuslepingud (kapitalikogumiskindlustus, pensionikindlustus jm) võimaldavad le-

pingu sõlminul aastate jooksul tuleviku tarbeks raha kõrvale panna, samuti osaleda kõrvale pandud rahaga teenitud kasumi jaotamisel. Pikkade aastate jooksul mõjuva inflatsiooni vastu aitab elukindlustuse kasumiosalus: kindlustusseltsid jagavad kogutud kasumi kindlustusvõtjate vahel. Niiviisi saab kogutav raha aja jooksul olulise juurdekasvu. (Karm, H. Tühine osa inimestest on elu kindlustanud. Äripäev, 12/1997).

Elukindlustus pole ainult müügitöö. Vajadus selle järele peab tulema ennekõike inimesest endast. Rohkem tähelepanu tuleb pöörata hoiakute kujundamisele, kindlustustegevuse mõistetavusele ja läbipaistvusele. Elukindlustus pole alkeemia ja elukindlustustegevust ei tohi ümbritseda müstika. Inimeste mõttemaailma ja hoiakute ümberkujundamine rahapaigutuste ja investeerimisvõimaluste suhtes võtab

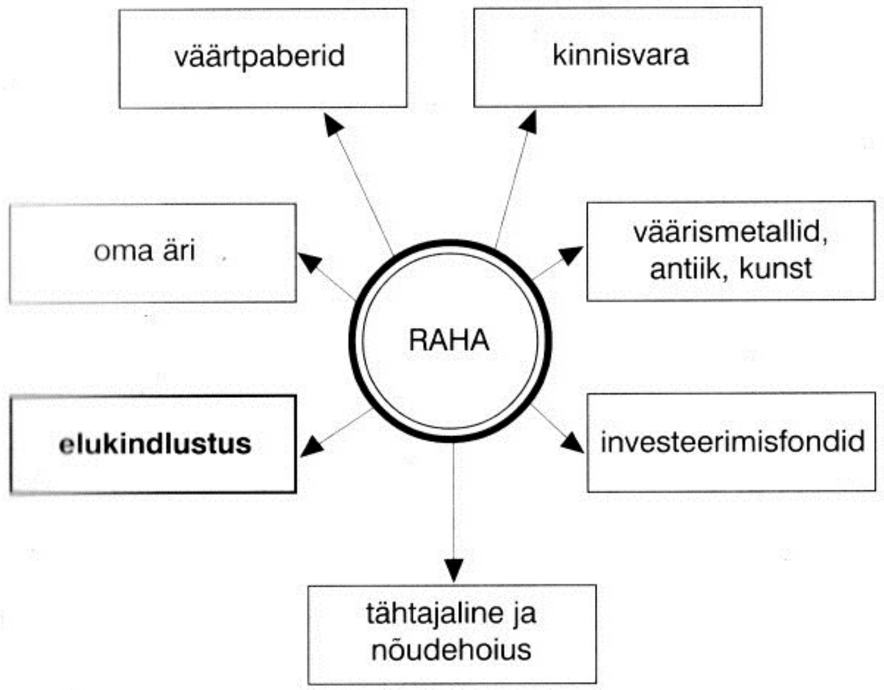

aega. 2001. aasta 29. augusti Eesti Päevalehes väidab Ühispanga Varahalduse ASi juht Loit Linnupõld, et inimeste usaldus pensionifondide ja kindlustusseltside vastu on tagasihoidlik: "Eesti inimesed on suhteliselt umbusklikud ning nad võtavad uusi otsuseid raskelt vastu. Sarnane olukord valitses seitsme-kaheksa aasta eest pangahoiustega. Siis ei hoidnud enamik inimesi oma raha pangaarvel."

Viimastel aastatel on piirid finantsteenuste vahel muutunud hägusemaks: kindlustusseltsidel on nagu pankadelgi investeerimisfonde, pankadel on kindlustusseltse ja viimastel ka panku. Tekkinud on suured, mitmeid finantsteenuseid pakkuvad *all-finance*-grupid. Kindlustusseltsid saavad loomulikult pakkuda seda, mida inimesed vajavad. Kui elukindlustust ei vajataks, siis seda arvatavasti ka ei sõlmitaks. Eri turgudel on tarbijatel erinevad vajadused. Nii näiteks on Põhja-Ameerikas erinevalt Lääne-Euroopast kõige populaarsem eluaegne riskikindlustus *(whole life* ehk *ordinary life insurance)*, mille maksed moodustasid 1997. aastal USAs koos tavalise riskikindlustuse maksetega umbes poole kogutud elukindlustusmaksetest. Prantsusmaal aga moodustasid kogumiselementi sisaldavate kindlustusliikide maksed pea 90% kõikidest kindlustusmaksetest. (Kepp, K. Elukindlustus on kaitse riski vastu. Ärielu, 11/1999).

Elukindlustuse majanduslik ja riiklik tähtsus

Elukindlustuse roll ei piirdu üksnes indiviidi kaitsega, selle mõju ulatub kaugemale. On aabitsatõde, et mida rikkamad (ja väliste mõjude eest kaitstumad) on kodanikud, seda rikkam on riik. Ressursse, mida riik muidu peaks kasutama pensionide ning toetuste maksmiseks, saab suunata arengut soodustavasse tegevusse.

Realistlikult ei saa riiklikku pensionikindlustussüsteemi välistada, küll aga võib osa sellele langevast koormusest suunata erasektorisse – elukindlustusseltside kanda. Keskmisele eestlasele on veel pisut harjumatu oma vanaduspõlve pikemas perspektiivis ette näha ning ise oma heaolu tagamiseks juba varakult säästmisele mõelda. Ikka loodetakse nn põlvkondadevahelisele kokkuleppele, et nooremad peavad vanemaid aitama, kuid see toob paratamatult kaasa tuntavaid järeleandmisi vanemate elustandardis.

Teine elukindlustusega seonduv küsimus on lähedaste kaitse, mis on tõenäoliselt tajutavam vajadus, sest nn vallavaese rollis ei taha keegi oma pereliikmeid näha.

Saksamaa kindlustusseltsi Alte Leipziger Leben osakon-

najuhataja Armin Klink märkis 1999. aastal, et Saksamaal peab umbkaudu 80% eraisikutest elukindlustust heaks ja turvaliseks rahapaigutuseks. Pensionikindlustusse suhtutakse kui riikliku pensionikindlustuse ideaalsesse täiendusse. Pensionikindlustusest veidi kõrgemalt hinnatakse üksnes investeeringut kinnisvarasse. Kaks kolmandikku elanikest hindab vabatahtlikku pensionikindlustust ennekõike kui raha kogumise võimalust, mis tagab lisasissetulekud vanemas eas. Aktsiatesse ja fondidesse investeerimist kui palju riskantsemat ettevõtmist peavad sakslased vanemas eas harjumuspärase elujärje säilitamiseks vähem sobivaks.

Saksamaa inimesed teavad hästi, et nende sissetulekud pensionipõlves sõltuvad nende endi säästetud rahast. (Karm, H. Pensionikindlustuse võimalused-veel avastamata. Ärielu, 4/1999)

Esmapilgul võib tunduda, et kohe, kui selts müüb elukindlustuslepingu, hakkab ta teenima suurt raha. Tegelikult on esialgu olukord vastupidine. Arvestades elukindlustuslepingu pikaajalisust, on selle sõlmimise kulud, mille selts katab laekuvatest kindlustusmaksetest, küllaltki suured. Elukindlustuslepingute müügi eest maakleritele või agentidele makstav vahendustasu on üsna suur, sellele lisanduvad veel müügitoetuskulud ja iseenesestmõistetavalt ka lepingu sõlmimisega seotud riskihindamiskulud. Oma hind on samuti lepingu tehnilisel vormistamisel ja haldamisel. Sõlmitud leping toob seltsile esialgu kulusid rohkem kui tulu. Nii võib lihtsustatult nentida, et alustav elukindlustusselts toob kõigepealt mitu aastat omanikele kahjumit. Seejärel jõutakse tasuvuspiirini ja alles aastate pärast hakkab ettevõte teenima kasumit. Lääne-Euroopa praktika näitab, et esimese viie ja koguni kümne aasta jooksul ei teeni elukindlustusselts isegi jooksvat kasumit, rääkimata sellest paigutatud rahalt tulu saamisest. Kaugemas tulevikus ja Eesti elukindlustusturu arengut silmas pidades on elukindlustus kindlasti stabiilne ja tulus äri, kuid selle alustamine nõuab palju raha. Arvestada tuleb ka Eesti turu väiksusega (Kepp, K. Elukindlustus: suur kapitali ja oskusteabe vajadus. Ärielu, 7/1999).

Siiski koondub elukindlustussektorisse ajapikku märkimisväärne kapital. Ükski kindlustusandja ei hoia ega võigi hoida seda kapitali n-ö sukasääres. Kuna kindlustusäri lahutamatuks osaks on investeerimine, siis aitab kindlustussektor otseselt kaasa muu majanduse arengule. Kindlustusandja ostab regulaarselt suures mahus väärtpaberibörsil pakutavaid aktsiaid. Investeeringuid tehakse ka kinnisvarasse. (Lähemalt vt ptk "Kuidas kasutab elukindlustusselts raha?")

Kindlustustegevust käsitletaksegi kui finantsvahenduse üht osa, pannes kindlustusseltsid samasse gruppi näiteks kommertspankadega. Kindlustus iseenesest on klassikalisest pangandusest (nii nagu enamik tavakodanikke seda teab ja näeb) muidugi eksklusiivsem ja mängulisem. Teisest küljest on kindlustus pikaajalistele traditsioonidele tuginev ja mõneti konservatiivne valdkond.

Kindlustuse indikaatoriks riigi majanduses (tihtipeale vaadatakse statistiliselt elu- ja kahjukindlustuse makseid koos) on kindlustusmaksete suhe SKTsse (sisemajanduse kogutoodang). Euroopa keskmine oli näiteks 1997. aastal umbkaudu 7,2%, Eesti näitaja oli kõigest 1,8% ehk üle nelja korra madalam. Oluline on vaadata ka kindlustusseltside investeeringute suhet SKTsse ehk seda, kuivõrd kindlustusseltsid riigi majandust mõjutavad. Tegelikult peetakse kindlustusseltside mõju majandusele isegi absoluutarvudest suuremaks. Brittide ja šveitslaste peaaegu riigi sisemajan-

duse kogutoodanguga võrduv investeeringute maht (92,8% ja 85,8%) on siiski tingitud asjaolust, et nende riikide kindlustuskompaniidel on palju tütarettevõtteid ja filiaale välisriikides, mille väärtust kajastatakse investeeringute all. Peale selle on Suurbritannias kombeks erinevalt enamikust riikidest kajastada bilansis investeeringuid mitte soetus-, vaid turuväärtuses. Euroopa keskmine näitaja jäi 1997.–1998. aastal 40,5% piirimaile, mis näitab, et kindlustusseltside hallatavad varad lähenevad pea poolele Euroopas aasta jooksul loodavale majanduslikule tulemile. Eestis peetakse sellist näitajat nagu kindlustusseltside investeeringud paraku suhteliselt ebaoluliseks. Kindlustuse tiheduseks (*density*) nimetatakse kindlustusmaksete summat ühe elaniku kohta aastas. Keskmine eurooplane kulutab kindlustusele aastas umbes 15 000 Eesti krooni, millest 53% läheb elukindlustusele. (Tomera, R. Euroopat uudistamas. Ärielu, 11/1999)

On veel üks tegur, mida elukindlustuse mõjusid analüüsides kõrvale jätta ei või. See on inimeste mõttemaailma kujundamine ja inimelu väärtustamine. Elukindlustuslepingu sõlminud inimene teab, et selts maksab lepingus lubatud raha täiel määral üksnes siis, kui kindlustatu ise oma tervise ja elu eest hoolt kannab, võtmata asjatuid riske. Oma elusse ja tervisesse teadlikult hoolimatult suhtumise tõttu võib kindlustusandja mõnikord hüvitise maksmisest keelduda või makstakse välja üksnes tagasiostuväärtus. See paneb kindlustatu mõtlema, kas ikka tasub asjatult riskida (nt sõita purjuspäi), kui on teada, et niisuguse õnnetuse eest hüvitist ei maksta. Ka nimetatud asjaolude mõju ühiskonnale on hinnatav.

Eesti elukindlustuse areng tänapäeval

Elukindlustuse arengut riigis tuleb vaadelda dünaamiliselt mingi ajavahemiku jooksul. Rääkides elukindlustustegevusest, peab nägema mitte ainult mõne üksiku huviorbiiti sattuva seltsi, vaid kogu sektori arengut tervikuna. On ilmselgelt vajalik enne seltsiga elukindlustuslepingu sõlmimist koguda informatsiooni selle seltsi senise tegevuspraktika kohta. Teisalt ei tegutse ükski kindlustusandja teistest turuosalistest ega üldisest majandustegevusest äralõigatult ning seetõttu tasub teada kõiki olulisi sündmusi ning nende põhjusi ja tagajärgi elukindlustusturul.

Eesti kindlustusturul lõppes okupatsiooniaastatel kestnud riikliku kindlustuse monopol 1990ndate alguses. Sellega seoses nägid mitmed julgemad ettevõtjad kindlustustegevuses (sh ka elukindlustuses) võimalust teha head äri. On ju läänemaailmas kindlustus kui finantsvahenduse lahutamatu osa väga prestiižne ja kasumlik ärivaldkond. Meenutagem, et kogu finantsvahendus toetub kolmele suurele sambale: pangad, kindlustusseltsid ja muud finantseerimisasutused (nt liisingufirmad, investeerimisfondid). Lühikese aja jooksul tekkisid Eestisse mitmed elukindlustusega tegelevad ettevõtted. 1992. aasta lõpus jõustus kindlustusseadus, mis andis kindlustusega tegelevatele firmadele

täpsema määratluse ning seadis kindlustustegevusele raamid ja nõuded koos kindlustustegevuse järelevalve korraga. 1993. aasta 1. jaanuaril moodustati ka järelevalveorgan – kindlustusinspektsioon.

Ette rutates väärib märkimist, et 1993. aastal asutati Eesti Kindlustusseltside Liit, 1999. aasta alguses kutseühinguna Eesti Aktuaaride Liit, 2000. aastal Kindlustusmaaklerite Liit ja 2001. aastal ka Eesti Kindlustusvõtjate Liit.

Suurem osa Eesti kindlustustegevuses osalenud seltsidest tegeles kahjukindlustusega, elukindlustusseltse eksisteeris mõnevõrra vähem. Aastatel 1990–2001 tegutsesid Eestis järgmised elukindlustusseltsid:

- Polaris-Elu KAS (asutatud 1993, pankrot 1999, lepingud võttis üle Seesam Elukindlustuse AS);
- AB Elukindlustuse AS (varasem AS Blig, asutatud 1992, pankrot 2000, lepingud võttis üle Seesam Elukindlustuse AS);
- Seesam Elukindlustuse AS (asutatud 1993);
- ERGO Elukindlustuse AS (varasem BICO Elukindlustuse AS, asutatud 1995);
- Leks Elukindlustuse AS (varasem AVAL Kindlustuse AS, asutatud 1993, ühines Ühispanga Elukindlustuse ASiga 1999);
- Eesti Elukindlustuse AS (loodi ASi Eesti Kindlustus baasil 1997, ühines Hansapanga Kindlustuse ASiga 1999);
- Hansapanga Kindlustuse AS (asutatud 1995);
- Nordika Elukindlustuse AS (asutatud 1996);
- Ühispanga Elukindlustuse AS (asutatud 1998);
- Sampo Elukindlustuse AS (asutatud 1999).

Kasvuaeg elukindlustuses

Järgnevalt olgu toodud ülevaade huvitavamatest ja olulisematest sündmustest Eesti elukindlustusmaailmas. Üheks tähtsamaks märksõnaks kindlustustegevuse lähiajaloos oli kahtlemata väärtpaberibörs. Teiste investorite kõrval ei pääsenud börsihullusest ka elukindlustusseltsid.

1996. aastal moodustasid elukindlustusseltside investeeringute koondportfellist aktsiad ning muud muutuva tulumääraga väärtpaberid 16%, aasta hiljem juba 28%. Investeeringute tulusus oli 1996. aastal 36,54%, 1997. aastal 37,08%. 1997. aastal moodustas ligikaudu ühe kolmandiku investeeringutulust investeeringute (sh väärtpaberite) realiseerimisest saadud tulu. (Kindlustuse aastaraamat 1997. EV Kindlustusinspektsioon, Tallinn, 1998, lk 37)

Ette rutates olgu öeldud, et pärast börsikrahhi ja väärtpaberituru stabiliseerumist moodustasid 1999. aastal sellised investeeringud kõigest 11%, mis oli osaliselt tingitud ka 1999. aastal jõustunud seadusemuudatusest. (Kindlustuse aastaraamat 1999. EV Kindlustusinspektsioon, Tallinn, 2000, lk 31)

Ühest küljest kujutas kindlustus endast omalaadset rahamasinat, mis võimaldas finantseerida börsitehinguid. Teisalt said elukindlustusseltsid võimaluse maksta klientidele korralikke kasumiosalusi ning võib arvata, et vähemalt osa elukindlustuse klientuuri eesmärgiks oligi kasutada elukindlustuslepingut rahateenimise instrumendina, osalemata ise otseselt börsil. Mitte ainult kahjukindlustus-, vaid ka elukindlustusturul tehti tõsiseid pingutusi uute klientide leidmiseks.

1997. aastal mõjutas elukindlustusturu arengut investeerimisriskiga elukindlustustoodete turuletulek. Need

tooted said omamoodi vahevariandiks tavapärase kogumiskindlustuse ja börsiinvesteeringute vahel. Tõsi küll, väga suures mahus nimetatud lepinguid esialgu ei sõlmitud. 1997. aastal sõlmiti 113, 1998. aastal aga 274 investeerimisriskiga lepingut. (Kindlustuse aastaraamat 1998. EV Kindlustusinspektsioon, Tallinn, 1999, lk 35)

Hiljem investeerimisriskiga elukindlustuse lepingute arv kahanes, 1999. aastal oli nimetatud lepinguid 208. (Kindlustuse aastaraamat 1999. EV Kindlustusinspektsioon, Tallinn, 2000, lk 31)

Aastate jooksul tihenes seos kindlustusseltside ja pankade vahel, mitmele edukale pangale kuulus osalus vähemalt ühes kindlustusseltsis kas otse või kahjukindlustusseltsi kaudu. Nii kuulus KAS Polaris-Elu sajaprotsendiliselt KASile Polaris-Vara, selles oli aga omakorda enamusosalusega ERA Pank. Mõne kümnendi lõpuks edukalt tegutseva elukindlustusseltsi puhul nähtus omanik lausa ärinimes. Hansapanga Kindlustuse ASi omanikuks on Hansapank, Ühispanga Elukindlustusel Ühispank, muuhulgas oli Ühispangal mingil hetkel otsene osalus ka Seesam Elukindlustuse ASis.

Huvipakkuvaks kujunes ka Eesti Kindlustuse okupatsiooni ajal sõlmitud elukindlustuslepingute saatus. Juulis 1992 oli Eesti Kindlustusel jõus 513 991 lepingut, mille keskmine kuumakse oli 1,04 krooni ja kindlustussumma 91 krooni. Pooled neist olid täiskasvanutele sõlmitud kogumiskindlustuse lepingud. Uute lepingute sõlmimine jätkus, samas astuti samme üliväikeste lepingute elimineerimiseks, sama aasta suvel tõsteti tuhandete lepingute kindlustussummat 10 korda, 1995. aastal kasseeriti lõpuni kuni 100kroonise kindlustussummaga lepingute maksed, 1996. aasta alguses muudeti maksevabaks lepingud (arvult

25 000), mille kindlustussumma oli alla 500 krooni. See oli esimene tõsine samm, mille analooge leiab ka teistest Ida-Euroopa riikidest. Loomuliku lõppemise ja eespool nimetatud abinõude tulemusena õnnestus seltsil lepingute arvu vähendada. 1997. aasta juulis oli 115 000 elukindlustuslepingut, mille lõpptähtaeg polnud selleks ajaks veel saabunud. (Potisepp, P. Elukindlustusseltsil tuleb leida kompromiss tegevuskulude ja elanike ostujõu vahel. Ärielu, 10/1997)

Börsilangus avaldas negatiivset mõju kogu riigi majandustegevusele ning pankade kõrval hakkasid saadud löögist tuikuma ka mõned seni kiiret arengutempot järginud kindlustusseltsid. Raske aeg panganduses jõudis otsapidi kindlustusse. Vähemalt ühe juhtumi puhul (Polaris-Elu) sai iseenesest heal järjel olevale elukindlustusseltsile saatuslikuks seotus raskustesse sattunud pangaga. Peale selle tõi senine kiire areng kaasa suured tegevuskulud, mis samuti kindlustusfirmadele majanduslikult halvasti mõjusid. Seda enam, et elukindlustustegevus oma olemuselt ei saagi olla kohe algusest peale kasumlik ettevõtmine. Nii aktualiseerus vajadus hankida kas lisakapitali või kaaluda läbi ühinemisvõimalused. Lõppvaatuses pankrotistus kaks elukindlustusseltsi: Polaris ja AB Elukindlustus.

1997. aasta majanduskasvu pidurdumine ja aktsiate hindade langus börsil jõudis kajastuda sama aasta tulemustes. Siiski valitsesid veel aasta lõppedes kindlustusseltsides positiivsed meeleolud, optimistlikult ennustati börsi hinnataseme taastumist hiljemalt paari-kolme kuu jooksul. (Tomera, R. Huvitavad ajad kindlustuses hakkavad otsa saama. Ärielu, 11/1999)

Aasta varem võrreldi Balti riikide kahju- ja elukindlustuse proportsioone Lääne-Euroopa riikide omadega, kus

elukindlustusel on oluliselt suurem osa, ning ennustati samalaadse suhte tekkimist ka Balti kindlustusturul. Kolme riigi kindlustussektorid tegid 1998. aastal läbi mõneti erineva arengustsenaariumi: kui Lätis ja Leedus kasvas järsult kahjukindlustuse osatähtsus, siis Eestis toimus eeskätt kasv elukindlustusturul ja seda hoolimata börsikrahhist. (Eikner, P. Balti kindlustusturu suunad sajandivahetuseks. Ärielu, 11/1999)

Börsilanguse mõju elukindlustusele näitab siiski asjaolu, et 1998. aasta eest makstavad kogumiskindlustuse intressid jäid pooltes Eesti elukindlustusseltsides alla tarbijahinnaindeksi 8,2% kasvule. (Männik, S. Elukindlustuse aastaintressid on inflatsioonist väiksemad. Äripäev, 04.03.1999)

1998. aasta septembri alguses kiitis kindlustusinspektsioon heaks ASi Eesti Elukindlustus ja Hansapanga Kindlustuse ühendamise. Hansapanga Kindlustuse lepingute arv ühendamise momendil oli ligikaudu 3000, Eesti Elukindlustusel oli aga 100 000 lepingut. (Männik, S. Hansapank ühendab kaks kindlustusseltsi. Äripäev, 02.09.1998)

Ligikaudu aasta hiljem alustas Hansapanga Kindlustus suuremahuliselt endise Eesti Elukindlustuse klientide kogumiskindlustuse lepingute ümbervormistamist tulumaksusoodustusega pensionikindlustuseks. (Männik, S. Eesti Elukindlustuse kliendid võidavad tulumaksu võrra. Äripäev, 15.06.1999)

Kahe seltsi lõpp

Omajagu ärevust tekitas elukindlustusseltside Polaris-Elu ja AB Elukindlustuse pankrotistumine.

8. juunil 1999 teatas BICO Kindlustus kindlustusinspektsioonile, et seltsi omanik Alte Leipziger loobub Polaris-Elu

kindlustusportfelli ülevõtmisest. Loobumise põhjuseks nimetas BICO Kindlustuse juhatuse liige Olga Reznik vajadust investeerida täiendavalt 30 mln krooni lepingute kattevaraks, kuna Polarise omanik reservide kattevara ei pakkunud. Samuti oli liiga kõrge elukindlustuslepingutega garanteeritud 7protsendine intress. (Männik, S. Alte Leipziger loobus Polaris-Elu portfelli ülevõtmisest. Äripäev, 09.06.1999)

Umbes kuu hiljem kinnitas kindlustusinspektsiooni tollane peadirektor Ellen Ridaste Äripäevale, et Polaris-Elu portfelli potentsiaalsele ülevõtjale lähevad vaid kehtivad lepingud. Tagasiostuavaldusi oli selleks ajaks laekunud umbes 300 000 krooni ulatuses. Ridaste hinnangul tegid tagasiostuavalduse esitanud kliendid enda jaoks halva otsuse, kuna raha tagasisaamine hakkas sõltuma seltsi likvideerimise ja pankroti käigust. Ridaste soovitas neil, kes tagasiostusummat veel kätte saanud polnud, oma otsust muuta ja leping taastada. Polaris-Elu kehtivaid lepinguid oli ligikaudu 13 000. (Männik, S. Tagasiostuotsust saab veel muuta. Äripäev, 05.07.1999)

20. juulil 1999 otsustas kindlustustegevuse litsentsikomisjon alustada Polaris-Elu pankrotimenetlusega. Litsentsikomisjoni liige Alar Urm avaldas lootust, et kindlustusportfelli üleandmisleping tehakse, kuna elukindlustusseltsid on turuosast huvitatud. (Raesaar, K. Esimesed seltsid pankrotis. Äripäev, 21.07.1999)

Veidi varem, 7. juunil 1999 kuulutas Tallinna linnakohus välja Maakri Ehituse ASi pankroti ja kuna sellesse äriühingusse oli AB Elukindlustuse AS investeerinud üle 30 miljoni krooni, tekkis oht, et investeeringu mahakandmise korral väheneb seltsi omakapital, lisaks veel seadusemuudatusest tulenev reservide mittenõuetekohane täitmi-

ne. Kindlustusinspektsioon peataski AB Elukindlustuse litsentsid 01.10.1999, sest seltsi enamusaktsionär ei teinud lubatud investeeringuid ja varjas jätkuvalt oma tausta. (Männik, S. AB Elu ja ASA Kindlustuse saatus sõltub omaniku aktiivsusest. Äripäev, 22.10.1999) Järgnes pankroti algatamine 18.11.1999.

Eeltoodu oli veel üks kinnitus selle kohta, et kindlustustegevus peab olema algusest lõpuni läbipaistev. Võrreldes kahjukindlustusega lõppes elukindlustuse epopöa siiski kindlustusvõtjatele suhteliselt õnnelikult. Teatud mööndustega lepingute sisulise poole pealt võttis mõlema äpardunud seltsi elukindlustuslepingud üle turuosa suurendamisest huvitatud Seesam Elukindlustus.

Usalduse taastamine

Elukindlustuse ja kindlustusturu usaldusväärsus tervikuna oli kriitilises faasis. 1999. aasta 20. septembri Äripäeva küsitluses kindlustusturu usalduse taastamise kohta väidab BICO Elukindlustuse juhatuse esimees Georg Männik järgmist: "Eks seal, kus juba midagi käest ära libisemas, on väga raske midagi soovitada. Kuid peaks ikka jälgima neid põhimõtteid, millest oleme paljude kuude jooksul rääkinud – kindlustus on tegelikult inimese elus ikka hirmus tähtis asi. Tegu on kalli ettevõtmisega. Eestis peab olema korralik kindlustusseadus. Peab käsitlema asju ka tarbijakaitse seisukohalt – klient ei tohi sattuda olukorda, kus ta paremas usus, kaitstes ennast, oma tulusid ja vara, ei oska enam käituda. Tõsine on seltsi kvartaalne aruanne inspektsioonile oma finantsmajanduslikust olukorrast. Peaks vaatama ka Euroopa Liidus väljakujunenud mängureegleid. Seal on kliendi kaitse mured läbi elatud. Uute lepingute

sõlmimisel tuleb kliendil hoolega vaadata firma tausta, omanikke. Ja peab tajuma ka oskusteavet, mida firma kannab. Ei tohi teha kindlustuslepinguid ülepeakaela."

Jätkuvalt toimusid muudatused elukindlustusseltside omanike ringis ning lisandus ka uusi tulijaid. 12. novembril 1998 müüs Eesti Ühispank kogu oma 40% osaluse Seesam Elukindlustuses Soome kindlustusgrupile Pohjola. "Osaluse müügi eesmärgiks on keskenduda pangandustegevusele. Elukindlustusturust, mis on pangandustegevusele väga lähedane ala, oleme huvitatud, kuid siin peame vajalikuks omada sajaprotsendilist tütarfirmat," selgitas avalikkusele müügi tagamaid Ühispanga president Ain Hanschmidt. (EÜP uudised 12.11.1998)

Ühispank asutas oma elukindlustusseltsi mõned päevad enne osaluse müüki Seesam Elukindlustuses. 1999. aastal ühendas Ühispanga vast loodud selts endaga Leks Elukindlustuse.

1999. aasta suvel jõustunud kindlustusseltside investeerimisnõuded tekitasid elukindlustusandjate hulgas rahulolematust, kuid juba 2000. aasta suvel jõustus uus kindlustustegevuse seadus, mis pisut hilinenult seadis senisest konkreetsemad mängureeglid ja kontrollmehhanismid kindlustustegevusele. Ka see seadus aitas muuta kindlustusvaldkonda usaldusväärsemaks. Viimaste aastate elukindlustustegevust iseloomustab mõõdukas tõus.

Tõrvatilgaks meepotis olid 2001. aasta alguses tekkinud erimeelsused maksuameti ja mõnede pensionikindlustustoodete klientide vahel. Kehtiv tulumaksuseadus andis selgesõnaliselt isikule õiguse tulust maha arvata pensionikindlustuse lepingu alusel tasutud kindlustusmaksed kuni 15% ulatuses maksumaksja tulust. Tulumaksusoodustusega lepingute sõlmimiseks andis tegevusloa kindlustusjäreleval-

ve, kontrollides ühtlasi kindlustuslepingute üldtingimusi. Arvestades, et selleks tegevuseks oli luba väljastatud ja seadusega antud garantii maksusoodustuseks, tuli eeldada, et elukindlustusseltsid tegutsesid kindlustuslepingute sõlmimisel heas usus. Selle juhtumi puhul oli tegemist seaduse ning konkreetsete lepingute tõlgendamisega. Rahandusministeeriumi korraldatud nõupidamisel jõudsid maksuamet, elukindlustusseltside ja kindlustusinspektsiooni esindajad kokkuleppele, et tulumaksusoodustusega pensionikindlustuse lepingute puhul kehtib maksusoodustus, kuid pensionikindlustuslepingu juurde sõlmitud lisakindlustuse alusel tasutud kindlustusmaksed kindlustusvõtja maksustatavast tulust mahaarvamisele ei kuulu.

Eesti turul võib täheldada elukindlustusseltside ja pankade tihedat suhet mitte ainult omanike tasandil, vaid ka müügitegevuses. Erinevalt kindlustusfirmadest suhtlevad pangad klientidega iga päev ja neil on klientide kohta hoopis rohkem infot. Seda teavet saab panga omanduses olev kindlustusselts kasutada. Teisest küljest on kliendil mugavam ja turvalisem suhelda oma pangaga seotud seltsiga. Kui klient usaldab panka, siis miks ei peaks ta samasse kontserni kuuluvat elukindlustusseltsi usaldama?

Elukindlustuse areng eeldab uute kindlustustoodete väljatöötamist ja vanemate modifitseerimist. Esimesena Eestis tuli garanteeritud intressita pensionikindlustusega uues kuues välja Hansapanga Kindlustus Fondiplaani nime all, hiljem järgnes ka Ühispanga Elukindlustus. 2000. aastal võisid Hansapanga Kindlustuse kliendid valida 13 Fleming Asset Managementi, Franklin Templetoni, Swedbanki Robur Kapitalförvaltingi ja Hansa Aktivate Juhtimise ASi fondi vahel. Fondidega seotud kindlustuse vajaduse tingis olukord, kus vähese riskiga intressitoodete tulusus turul

oli vaevu inflatsioonitasemest kõrgem, kuid riskantsematesse investeerimistoodetesse ei julgetud raha veel panna. Fondidega seotud kindlustus on väga populaarne näiteks Soomes ja Rootsis, kus pool kogu elukindlustusse liikuvast uuest rahast puudutab fondiplaaniga seotud tooteid.

Hansa Fondiplaan on oma olemuselt elukindlustusleping, milles klient suunab oma rahapaigutusi investeerimisfondidesse ise. Ka elukindlustuse osa investeeringutes on kliendi enda valida ning see võib olla minimaalne. Peale selle jäävad ära fondiosakute ostmisega kaasnevad kopsakad ühekordsed teenustasud. Klient võib omal soovil positsioone fondide vahel muuta ning raha ümbersuunamine fondide vahel või paigutuste proportsioonide muutmine on talle üks kord aastas tasuta. Rahapaigutusi võib teha ühekordsete alampiiriga investeeringute või alampiiriga regulaarsete sissemaksetena. Makstes kindla summa raha, mis jaguneb enda valitud fondide vahel, saab klient osakud kätte keskmiselt soodsama kursiga, kui nende fondide osakute keskmine väärtus selle perioodi vältel on. (Männik, S. Kindlustusraha jõuab maailma fondidesse. Äripäev, 12.09.2000)

Elukindlustuse regulatsioon Euroopa majandusruumis

Euroopa osana ja nii või teisiti juba enne liitumist Euroopa Liidu mõju all tasub heita pilk Eestist väljapoole, uurimaks, kuidas on kindlustustegevus korraldatud Euroopa majandusruumis. Kuna Eestit ootab ees ühinemine Euroopa Liiduga, mis toob kaasa ühisturuga liitumise ja seda nii kaupade kui teenuste vaba liikumise näol, tuleb teada Euroopa integratsiooni ja kindlustuse ühisturuga seotud kogemusi ja põhimõtteid.

Peale selle oli Eesti kindlustustegevuse seaduse loomisel üheks põhiprioriteediks kindlustustegevuse regulatsiooni viimine vastavusse Euroopa direktiividega. Järgnevalt peatun põgusalt Euroopa elukindlustustegevuse regulatsiooni (direktiivide) põhimõtetel ja arengul.

Esimene elukindlustusdirektiiv

Tükk aega pärast seda, kui esimene mitteelukindlustuse direktiiv oli valminud, ja üldises teenuste liikumisvabaduse tagamise programmis määratud tähtajast märgatavalt hiljem lõpetati esimesed elukindlustusvaldkonna koordineerimistööd, mis kulmineerusid 1979. aasta algul esimese elukindlustusdirektiivi väljaandmisega (79/267/EEC). Direktiivi sisu oli küllaltki sarnane esimese mitteelukindlustuse direktiiviga. Põhierinevused piirdusid maksejõulisuse kindlaksmääramisega. Elukindlustuses moodustati see indikaator katteeraldiste ja riskikapitali põhjal. Mitteelukindlustuses väljaselgitatavate eksplitsiitsete (bilansis kajastuvate) väärtuste kõrval pidi elukindlustuses arvestama ka nn implitsiitseid väärtusi, sh ennekõike ettevõtte võimet tulevikus tulu teenida, mida aga bilanssi kirjutada ei saa. Vahemärkusena: Saksamaa kindlustusjärelevalvel on senimaani seisukoht, et elukindlustuses saavutatakse piisav turvatunne ainult erakordselt ettenägelike kindlustusmaksete ja kindlustustehniliste eraldiste arvutuste aluseks seadmisel. (Müller, H. Versicherungsbinnenmarkt. Europäische Integration im Versicherungswesen. 1995, tõlge eesti keelde T. Võrk)

Direktiivi väljaandmist aeglustas elukindlustuse liikide eraldamise nõue mõnedes maades – selle kohaselt on elukindlustuse teostamine koos teiste kindlustusliikidega keelatud. Minimeerimaks võimalust, et mingigi mitteelukindlustusliigi kahjum kahjustaks elukindlustuse tulemust ja seaks ohtu selle lepinguliste kohustuste täidetavuse, nõutakse elukindlustustegevuse isoleerimist teistest kindlustusliikidest. Ühtse lahenduse leidmist takistas Euroopa Ühenduse ministrite nõukogu 1961. aasta otsus, millega kutsuti üles hoolitsema selle eest, et juba tegutsevad paljuliigilised ettevõtted tohiksid kõigis ühenduse maades tegeleda üheaegselt nii elukindlustuse kui ka mitteelukindlustusega. Seda isegi sellistes maades, kus nõuti liikide eraldatust. Põhitingimuseks oli ainult kindlustusliikide eraldatud haldus. Samas eksisteeris ühenduse piires põhimõtteliselt liikide

eraldatuse nõue, uusi mõlema liigiga, st elu- ja kahjukindlustusega, tegelevaid kindlustusfirmasid enam asutada ei saanud. Need, kes olid, pidid elu- ja mitteelukindlustust korraldama täiesti autonoomselt. Maades, kus toimis liikide eraldatuse nõue, tuli mõlemaliigilistel kindlustusettevõtetel elukindlustusega tegelemiseks luua tütarettevõte. Käsitletav direktiiv hõlmas kõiki elukindlustuse liike ja mingil määral ka kindlustuslähedast tegevust (nt pensionifondide haldamine). Direktiivi mõjualasse ei kuulunud sotsiaalkindlustuse andjad, tööandja egiidi all toimivad pensionikassad, matusekassad ja muud väikesed vastastikused kindlustusühistud. (Müller, H. Versicherungsbinnenmarkt. Europäische Integration im Versicherungswesen. 1995)

Teine elukindlustusdirektiiv

1988. aastal alustati tööd teise elukindlustuse direktiivi kallal. Oli vaja ka selles sektoris viia ellu Euroopa Kohtu poolt juba antud teenuste liikumise vabadus ja mõjutada emamaa printsiipi. Samaaegselt taheti võtta arvesse tarbijakaitse vajadusi. 1990. aasta lõpuks valminud direktiiv (90/619/EEC) valis kindlustatute lahterduse kriteeriumiks lepinguteseisundi. Juhul kui kindlustusvõtja ise näitab üles initsiatiivi ega soovi sõlmida lepingut kodumaise kindlustusandjaga, vaid võtab ühendust välismaise kindlustusettevõttega (vaadeldav kui passiivne teenuste liikumine), kehtib asukohariigi printsiip. Passiivse teenuste liikumise puhul ei tohi tegevuskohamaa kindlustusjärelevalve nõuda tegevusloa taotlemist, sest sellisel juhul on kontrollijaks asukohariigi kindlustusjärelevalve. Muudel juhtudel aga jäi kehtima tegevuskohamaa printsiip, andes tegevuskohamaa kindlustusjärelevalvele õiguse nõuda tegevusloa taotlemist,

kontrollida tariife ja tingimusi jne. (Müller, H. Versicherungsbinnenmarkt. Europäische Integration im Versicherungswesen. 1995)

Kõigi teenuste vaba liikumise kaudu sõlmitud elukindlustuslepingute puhul rakendus tagasikutsumise õigus (*cooling-off*). Kergendamaks regulatsiooni vastuvõtmist, kasutati üleminekulahendusi. Nii võis näiteks maakleriklauslit edasi lükata kuni 1996. aastani. Selleks tähtajaks pidi nt Saksamaa välja töötama kindlustatute huvide kaitset tagavad eeskirjad kvalifikatsiooni ja maakleri sõltumatuse tagamise kohta. Muu hulgas oli direktiivis erand esimese direktiivi liikide eraldatuse reegli suhtes. Veel eksisteerivad mitmeliigilised kindlustusfirmad said aktiivseks tegevuseks loa kuni 1995. aasta lõpuni. Passiivseks teenuse pakkumiseks oli luba tähtajatu. (Müller, H. Versicherungsbinnenmarkt. Europäische Integration im Versicherungswesen. 1995)

Kolmas elukindlustusdirektiiv

Kolmas, 1992. aastal vastu võetud direktiiv (92/96/EEC) oli jällegi sarnane vastava mitteelukindlustuse direktiiviga. Kindlustusandja saab loa ühenduse piires tegutsemiseks emamaa kindlustusjärelevalvelt. Finantsjärelevalvet teostab üksnes asukohamaa kindlustusjärelevalve, tegevuskohariik aga teostab muud järelevalvet. Tingimuste preventiivne kontrollimine lõpetati, kuid kindlustusvõtjate kaitse säilimiseks sätestati hulgaliselt avalikustamiskohustusi lepingu sõlmimisel, mis põhiliselt võeti üle Briti seadusandlusest. Lepingu tagasikutsumisõigus laienes kõigile elukindlustusvõtjatele. Küll aga on liikmesriikidel õigus teha erandeid ja näha ette sellist kaitset mittevajavad kindlustusvõtjad. Esimeses elukindlustusdirektiivis sätestatud liikide eraldatuse lahen-

dus jäeti jätkuvalt jõusse. Olemasolevad mitmeliigilised ettevõtted tohtisid jätkuvalt tegutseda kõigis ühenduse maades. (Müller, H. Versicherungsbinnenmarkt. Europäische Integration im Versicherungswesen. 1995)

Euroopa kogemust aluseks võttes tekib üldpilt, milliseks võib Eesti kindlustusturg kujuneda Euroopa Liiduga liitumisel ja millised on mõjurid meie kindlustusalasele seadusandlusele. Prioriteediks on integreeritud turg ühes globaliseerumisega teenuste levikul. Eesti kindlustustegevuse seaduse rakendussätted näevad Euroopa Liiduga ühinemisel ette võimaluse, et Eestis võib tegutseda selts, kellele on loa andnud Euroopa Liidu liikmesriigi pädev organ. Seni peab Euroopa Liidus tegutsev kindlustusandja taotlema Eestis tegutsemiseks loa. Selline regulatsioon pole kõige õnnestunum, sest Eesti kindlustusturg on täna küllaltki väike ja kindlustusvõtja valikuvõimalused üsna piiratud. Peale selle on Euroopa Liidu liikmesriikides asuvate kindlustusandjate tegevus piisavalt kontrollitud.

Elukindlustuse vajaduse analüüs

Pole mõtet osta asju, mida tegelikult ei vajata. Veel vähem on mõtet sõlmida leping, mille asjakohasus on küsitav, eriti kui see leping kestab aastaid ning nõuab pidevaid väljaminekuid. Otsustades elukindlustuse kui kõige väiksema riskiga tulevikuinvesteeringu kasuks, tasub edasi arutleda, millist elukindlustusliiki vajatakse. Järgnev skeem toob välja mõned asjaolud, millele peaks mõtlema elukindlustuslepingu sõlmimisel.

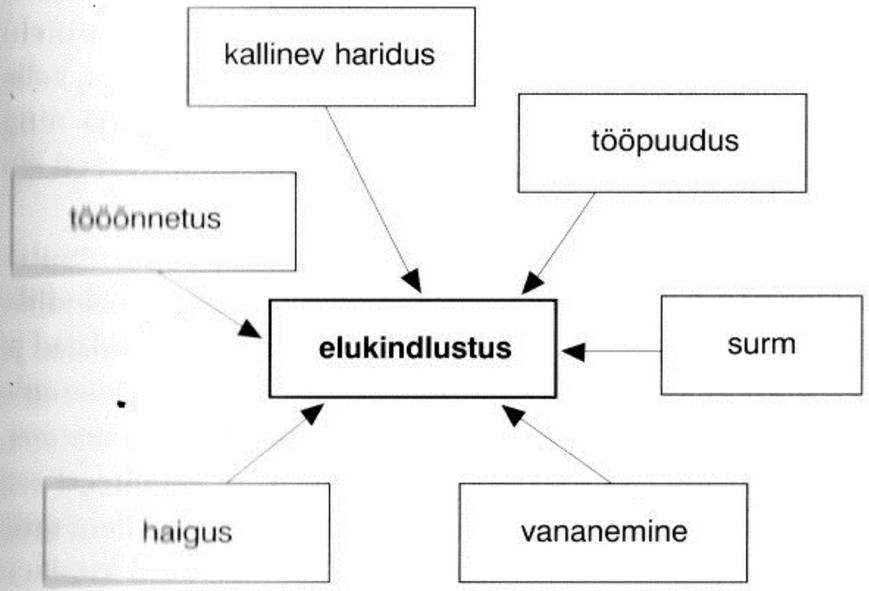

Kes valib kapitalikogumiskindlustuse, saab lepingus kokkulepitud tähtaja möödudes kätte kogutud raha, mis kasumiosaluse võrra on suurenenud. Pensionikindlustusega kogutakse raha samuti pika ajavahemiku jooksul ja pensioni makstakse perioodiliselt elu lõpuni, mis garanteerib senise elustandardi. Kes on kindel, et pensionieas ilma regulaarse lisarahata hakkama saab, otsustab ehk sõlmida elukindlustuse lastele või lastelastele, mis kujutab endast omalaadset, lapsevanema raha ja kindlustuse abiga makstavat stipendiumi, mida kogutakse aastate jooksul ja lapse täisealiseks saamisel või muul tähtajal hakatakse välja maksma. Kelle rahakott lubab, võib sõlmida korraga mitu elukindlustuspoliisi: noor pereisa näiteks esialgu suurema summaga kindlustuse lapse tuleviku kasuks, enese tarbeks aga pensionikindlustuse, mille summat saab ajapikku, siis kui lapse koolitusraha on juba kogutud või majanduslik järg paranenud, tunduvalt suurendada. Elukindlustuspoliisi soetamine on kindlasti sama vastutusrikas kui auto või elamispinna ost. Elukindlustus on olemuselt perekeskne, seetõttu vajab iga lepingu sõlmimine ka põhjalikku arutelu koduses ringis: millal missugust kindlustust vajatakse, kelle kasuks leping sõlmitakse, kes on kindlustusvõtja ning maksete tasuja jne. (Karm, H. Tühine osa inimestest on elu kindlustanud. Ärielu, 12/1997).

On selge, et elukindlustuse vajadus võib ajapikku muutuda, sestap tulebki jälgida elukindlustuslepingute paindlikkust, samuti riskide taluvust. Kindlustusandja esindajad ja ka maaklerid peaksid hoiduma soovist avaldada kliendile survet sõlmida lepinguid emotsionaalsete ostuotsustena. Kuigi esmapilgul võib see olla tulutoov, ei garanteeri see kliendi rahulolu pikemas perspektiivis. Kui täna klient oma finantsvõimaluste tõttu lepingut ei sõlmigi, kuid kindlus-

tusandja või maakleri käitumine tekitab temas usaldust, võib ta ehk tulla ülehomme sõlmima sellist lepingut, mille väärtus on tänasest finantsvõime piiril olevast lepingust hoopis suurem. Teisest küljest ei eksisteeri elukindlustuses sellist mõistet nagu üle- ja alakindlustus. Inimelu väärtus pole hinnatav.

Elukindlustuse marketing ja müük

Käesolevas peatükis jätame kõrvale elukindlustuslepingu sõlmimise juriidilise poole ja keskendume müügiprotsessi kaardistamisele. Elukindlustuse müügipõhimõtteid peab tundma nii kindlustustöötaja kui ka klient. See aitab vältida nn õhumüüjaid, kliendil taluda paremini müügisurvet ja olla vähem emotsionaalselt mõjutatav.

"Elukindlustuse käsiraamat" pole kindlasti raamat müügiedu saladustest, kuid teades tõsiasja, et üldjuhul tekib tavainimesel kokkupuude elukindlustusega just müügiprotsessis, kus esimesena pöördub tema poole kindlustusseltsi esindaja või vahendaja, ei saa kindlustuse müügipoolt kuidagi käsitlemata jätta. Järgnevas teemaarenduses olen kasutanud ka mitmeid kindlustustegelaste müügiga seotud tähelepanekuid.

Elukindlustusseltsi maine

Nii nagu teisedki turud koosneb ka elukindlustusturg kolmest peamisest elemendist:

- elukindlustuse müüjad – elukindlustusseltsid;
- elukindlustuse ostjad – mitte ainult füüsilised, vaid

mõnedel puhkudel ka juriidilised isikud (kindlustatuteks on siiski ainult füüsilised isikud);
- vahendajad – agendid ja maaklerid.

Elukindlustusturul on kesksel kohal ostja. Monopoolses seisundis, kui nõudlus on püsiv ja tootja on ainus turul (paraku on see Eestis nii nt elektrienergia puhul), oleks turundusstrateegia vajadus minimaalne. Sellist olukorda kohtab aga turumajanduslikus ühiskonnas ja ka finantsvahenduses harva (kuigi alati on suuri turuosalisi, kes mõningal määral võivad dikteerida hinnakujundust jms). Kuna elukindlustus pole füüsilise toote müük, siis seda enam mängivad rolli turundusmeetodid ja ka avalike suhete korraldus.

Peale üldiste marketingireeglite on finantsvahenduses väga oluline teabe edastamine firma kohta, mis ei piirdu ainult toodete avaliku tutvustamise, reklaami ja telefonimüügiga, vaid hõlmab endas ka välist teabelevi firmastiili teiste aspektide kaudu, nagu seda on büroohooned, avalikud ruumid, kirjad, trükised, aga ka töötajate riietus (pankureid ja teisi finantsmehi oleme harjunud nägema lipsustatult), keelekasutus, artiklid ajakirjanduses ja pressiteated. Usaldusväärsuse kujundamine ei piirdu mitte ainult väljapoole suhtlemisega, vaid nõuab ka asutusesisesele teabelevile tõsise tähelepanu pööramist. (Bland, D. Kindlustus: põhimõtted ja praktika. Tallinn, 1996, lk 265) On kahetsusväärne, kui kindlustusfirma töötajatelt lekib kas või oma tutvusringkonda informatsioon sellest, et firmas on siseseid probleeme ja töötajad pole rahul. Elukindlustusselts peab suutma kindlustada nii välise kui ka asutusesisese tagasiside.

Kindlustuse puhul on toote pakendiks viis, kuidas isik,

kelle poole klient kindlustuse asjus pöördub, klienti kohtleb. Ebaviisakas ja tõre kõnetoon telefonis või segase sisuga kirjavahetus (veelgi halvem on asjatu vastusega viivitamine ja seda ka siis, kui kiri on saadetud elektronpostiga) võivad mõjutada kliendi valikuid või sunnivad isegi juba kord langetatud otsuse õigsuses kõhklema. Uuringute kohaselt vajavad mittemateriaalseid kaupu ostvad tarbijad tavalisest enam materiaalset teavet. Lohakalt riietuv ja ebakorrektse käitumisega müügitöötaja võib klienti veenda, et sama hooletu on seltsi suhtumine tema makstavasse rahasse. Reklaami ei saa kasutada ka pelgalt töötajate motiveerimiseks, luues neist pildi, millist firma näha sooviks, ja jäädes lootma, et töötajad püüavad loodud positiivse visiooniga samastuda. Reklaam võib seda ülesannet küll oluliselt toetada, aga seda vaid ühe komponendina laiemast strateegiast, kuhu kuulub veel juhtivtöötajate (eelkõige müügijuhtide) arendamine, personali abistamine nende rollide ja visioonide väljatöötamisel ja vajalike harjumuste kujundamine. (Bland, D. Kindlustus: põhimõtted ja praktika. Tallinn, 1996, lk 265)

Elukindlustuse müük

Edaspidi vaatleme lihtsuse huvides elukindlustuse vahendajaid samuti müüjatena – st müügiprotsessi domineerivama poolena. See, kuidas omavahel asju ajavad kindlustusandjad ja -vahendajad, on pigem ärialaste läbirääkimiste õpiku teema.

Elukindlustust pigem müüakse kui ostetakse. Kliendid ei ole tavaliselt oma kindlustusvajadustest ja uutest elukindlustusvõimalustest piisavalt teadlikud. Ikka on elukindlustusselts või vahendaja see, kes teeb potentsiaalsele kliendi-

le ettepaneku analüüsida pakutava elukindlustuslepingu vajalikkust ning esitab omapoolsed lahendusvariandid. Võib küll juhtuda, et kindlustuse vajadusest teadlik inimene loob ise kontakti kindlustusteenuse pakkujaga, kuid see on isegi pikaajaliste kindlustustraditsioonidega maades pigem erand kui reegel. Tavapärasest veidi erineva müügilahendusena on viimastel aastatel arenenud elukindlustuse müük internetis, mida käsitleme käesoleva peatüki lõpus.

Niisiis arvestades elukindlustuse klassikalise müügi iseloomu, on selles müügiprotsessis vaieldamatult juhtivaks pooleks müüja. Peale võimaluse teenida lepingu sõlmimisel provisjoni on müüjal täita oluline roll seltsi maine kujundamisel kuni selleni välja, et klient tunneks ka mitme aasta pärast rõõmu talle tõesti vajalikust lepingust. Klient omakorda ei saa jääda süüdistama ainult müüjat, kui ta lepingust õigesti aru ei saanud selle tõttu, et näitas lepingu sõlmimise eelprotsessil ja sõlmimisel üles huvipuudust nii seltsi tausta kui ka sõlmitava lepingu sisu suhtes. Pikaajalise elukindlustuslepingu sõlmimine pole ehk nii oluline kui abikaasa valik, kuid see nõuab siiski rohkem tähelepanu ja hoolt kui auto ostmine. Seega on elukindlustusalane nõustamine enne lepingu sõlmimist ülioluline.

Enne elukindlustuslepingu sõlmimist tuleb saada selgust, milline kindlustusselts pakub kõige sobivamat kindlustusliiki ja vastuvõetavamaid kindlustustingimusi. Selleks on vajalik kindlustusseltside pakkumiste tähelepanelik võrdlus. Oluline on tähelepanu pöörata:

- kindlustusmaksete ja -summa suhtele (väiksema rahaga ei pruugi saada kindlustust paljudele riskidele);
- kindlustusseltsi usaldusväärsusele (milline on firma

omanike ring ja ajalugu, kes on edasikindlustajad, kas minevikus on esinenud finantsraskusi või muid negatiivseid asjaolusid, missugune on oskusteabe tase, kui ajakohast toodet suudetakse pakkuda);
- kõikidele tingimustele, erilist tähelepanu vajavad välistused, mille puhul kindlustussummat välja ei maksta.

Häbenemata tuleb kõik küsimused esitada kindlustusseltsi kontoris või agendile/maaklerile, kelle põhiülesandeks ongi ammendavad vastused anda ja aidata lepingu sõlmimisel. Pärast lepingu sõlmimist on tegemist juba kindlustusandja poolt väljatöötatud protseduuriga, mis toimub märkamatult ega koorma klienti: tema kohus on tasuda kokkulepitud ajal makseid ja täita lisanõudeid ning õigus enamiku elukindlustusliikide puhul lepingu tähtaja lõppedes saada tagasi raha koos intressidega või hüvitissumma kindlustusjuhtumi korral. (Karm, H. Tühine osa inimestest on elu kindlustanud. Ärielu, 12/1997)

Elukindlustusele tuleb mõelda varakult

Elukindlustusele tasub mõelda võimalikult varakult. Esiteks jääb siis raha kogumiseks rohkem aega ja sissemaksed ei ole nii suured, kui vanemas eas alustades. Noorte kasuks, kellel endal veel kindel sissetulek puudub, võivad elukindlustuse sõlmida ka vanemad või vanavanemad. Nii haridus kui ka pension on Eesti praegusaja ja tuleviku võtmesõnad. Haridus kui arengut tagav ja edasiviiv tegur kallineb järjest – on hea, kui edasiõppimisvõimalusi vaagides jääb finantsilises mõttes valikuvabadus. Riiklikust pensionist aga napib juba praegu, et normaalse elustandardi kohaselt toime tulla.

Kindlustuskompaniid ei võta klientidelt raha ega tee noorte ja vanade vahel vahet lakke vaadates. Seltsi poolt hinnates võivad olla riskid lausa vastupidised, st kliendi pikk iga pole seltsile tulus üksnes pensionikindlustuse puhul, võib aga olla vägagi tulus kapitalikogumiskindlustuse puhul. Siis on seltsi risk vastupidine: kui kindlustatu liiga vara sureb, jääb kogu risk seltsi kanda ja firma on kohustatud välja maksma suure summa. Kaitsmaks kindlustusseltsi nii üht- kui ka teistpidi toimivate riskide vastu, võetakse tariifide määramisel aluseks statistika. Statistilised demograafiatabelid näitavad, kui palju konkreetses vanuses inimesi on elus, kui palju sureb. Kindlustusmatemaatik ehk aktuaar lähtub tariifitabelite koostamisel just sellest statistikast. Lisaks hindab *underwriter* ehk riskihindaja iga kindlustatu riski suurust, mis võib sõltuda tervislikust seisundist, elukutsest jms. (Karm, H. Tühine osa inimestest on elu kindlustanud. Ärielu, 12/1997)

Kindlustuse müük – lähedane ja usalduslik suhe

Läbi aegade on elukindlustuse müügi raskuskese olnud müügipersonali (müügiesindajad, kindlustusagendid) õlgadel. Rahva teadvuses seostubki elukindlustus uksele koputava (ja mis seal salata – tihtipeale ka üliaktiivse ja isegi pisut pealetükkiva) kindlustuse müügimehega. Viimasel ajal on üha rohkem hakanud rolli mängima kindlustusmaaklerite ja panga kaudu elukindlustuse müük. Enam ei saa kuidagi mööda vaadata ka internetist kui ühest järjest perspektiivikamaks muutuvast müügikanalist. Järgnev teemaarendus pole mõeldud müügiinimeste oskuste lihvimiseks, küll aga annab ülevaate elukindlustuse kui toote müügist

ja peaks aitama ka kindlustusvõtjal paremini mõista ning hinnata müügipersonali tegevust.

Ei saa eitada, et elukindlustuse ostuotsus põhineb küllaltki suurel määral emotsioonidel. Emotsionaalsed otsused iseenesest ei ole valed ja paljud suured ärilised või ka riikliku tähendusega otsused tehakse emotsionaalsel tasandil. Teisalt peavad igasugused vähegi tähtsamad otsused ja seisukohavõtud põhinema mõõdetavatel suurustel ja kindlatel faktidel.

Elukindlustus ei ole see tootevaldkond, mille ostmisel mõistust ei vajata. Kuna tegemist on pikaajaliste ja kindlustusvõtjale kindlustusperioodi jooksul küllaltki suurt finantskoormust tähendavate lepingutega, peab olema kindel, et ka kümne aasta pärast nähakse sõlmitud elukindlustuslepingut kui head ja kasulikku tehingut, mitte kui nuhtlust rahakotile. Turvatunne on emotsioon. Ja turvatunnet vajab indiviid psühholoog Maslow' trepi kohaselt kohe pärast oma esmaste füsioloogiliste vajaduste rahuldamist. Järgmine samm on vastutus oma perekonna ja teiste majanduslikult sõltuvate lähedaste ees.

Müügipersonali roll on ennekõike kliendi vajaduste kindlaksmääramine ja kliendile tema vajaduste selgitamine ning nõustamine. Vahemärkusena võib öelda, et tasapisi hakkab mõiste "kindlustusagent" tavakeeles tuhmuma (erialaterminoloogias on sel sõnal teine tähendus, vt ptk "Kindlustusvahendajad"), selle asemel on hakanud levima müügiinimeste kindlustuskonsultantideks ja -nõustajateks tituleerimine, mis samuti viitab tõsiasjale, et n-ö lihtsakoeline müügitegevus asendub konsulteerivama ja abistava rolliga. See on vastutusrikas tegevus ega tohi kujuneda pähemäärimiseks. Kliendil on mitmeid olulisi vajadusi: alates laenukoormuse kandmisest juhul, kui töövõime kaob, kuni

rahalises mõttes päikselise pensionipõlveni välja. Kui vajadused ja rahalised võimalused on selgesti määratletud ning ka preemiate maksmiseks leidub raha, ei maksa elukindlustuse lepingu sõlmimisega ülearu venitada. Teadupärast on vanuse lisandudes elukindlustus kallim. Teisalt ei tohiks lepingut teha juba esimesel kohtumisel. Elukindlustuse müüja on ennekõike konsultant ja tal peab olema aega kliendi jaoks. Kui potentsiaalne kindlustusvõtja peaks puutuma kokku sellise müügiinimesega, kelle ainus eesmärk on võimalikult kiiresti midagi müüa ja kes ei vaevu klienti tähelepanelikult äragi kuulama, rääkimata lepingu tingimuste põhjalikust tutvustusest ja ka selle lahtiseletamisest, mida selts kliendi rahaga teeb, tuleb valida lihtsalt teine müüja.

Elukindlustuse müügis ei tööta piisavalt hästi värvilised reklaammaterjalid ja hulga kirjade saatmine. Turundus seisneb pigem sisemises turunduses. Seega on kindlustusseltsi turundustegevus suunatud müügiinimeste toetusele. Meediareklaami ja voldikute tegemise eesmärk on pigem kaubamärgi tuntuse ning usaldusväärsuse suurendamine. Elukindlustus jääb personaalseks tehinguks ja inimesel pole võimalik pelgalt ajaleheartikli või prospekti põhjal otsustada, kas ta üldse vajab sellist kindlustuskaitset, veel vähem, millisest seltsist seda osta. Elukindlustuses on isiklik kontakt igati asjakohane. Elukindlustuse müümisel kasutatakse esimese kontakti loomiseks otsepostitust. Panga kõrval tegutsevatel kindlustusseltsidel on selles suhtes väga hea kliendibaas. Ka on viimasel ajal populaarsust võitnud telefonimüük. Mõlemal juhul luuakse inimesega esmane otsekontakt, müük ise aga toimub ikkagi vahetult koos kliendiga laua taga istudes. Juhul, kui müügitöötajad käivad kodudes, tuleks pakkuda kliendile äärmiselt konkreet-

set ja lihtsat toodet, potentsiaalse kliendi vajadustest ja säästmisvõimalustest peaks varem olema mingisugune ülevaade. Müügitöös on põhisuund säästmise poole, millele lisaks saab pakkuda elukindlustuskaitset. Viimane aga on üks põhilisi tegureid, mis eristab elukindlustust muudest investeerimisvõimalustest. Kindlustusturunduses on kodutöö oluline.

Huvitav on kindlustuses paralleele tõmmata kondiitritööstusega, kus ostuotsus sünnib 5–7 sekundi jooksul. Kommiletist mööda jalutades näeb ja teab inimene üldiselt kohe, mida ta tahab ja mis talle maitseb. Elukindlustuses kulub selleks vähemalt paar kuud. Põhjenduseks on asjaolu, et tarbekaubad kasutab inimene kohe ära ja ostja ning müüja vahel pikaajalist suhet ei teki. Elukindlustuse puhul kestab suhe keskeltläbi paarkümmend aastat. Arvestades inimtöötunde, on mõistetav, et kindlustuse turundus tuleb kallim.

Näiteks Soomes ja Eestis on sihtrühmad erinevad. Meil on nooremad elukindlustusest rohkem huvitatud kui 40aastased. Soomes on aga üllatuseks väga hea sihtrühm hoopis pensionärid, nn *grey market*, kes on töötanud ja raha kogunud ning väga huvitatud selle investeerimisest ka elukindlustuse kaudu. Surmariskiga optimeerides ei tulegi sel puhul elukindlustus ülemäära kallis. Meie pensionärid elavad üldjuhul elatusmiinimumi ligi ja järelikult pole see segment kindlustusandjate jaoks praegu atraktiivne. (Aedla, M. Elukindlustust ei müü leti tagant. Ärielu, 2/2001)

Müügis valitseb jaotuskanalite vahel konkurents. Mõne sihtgrupi jaoks on otstarbekas kasutada otseturundust ja telefonimüüki, teise jaoks agendivõrku, kolmanda puhul pangaletti ja neljanda tarbeks võrkturustust. Määravad on ka kulud. Kui elukindlustusselts ei suuda pakkuda konkurentsivõimelist hinda, siis tema tooteid ei osteta. Suured kulud tähendavad ka väiksemat kasumit, mis muudab elukindlustusäri omanikule vähem atraktiivseks. (Kepp, K. Elukindlustus on kaitse riski vastu. Ärielu, 11/1999)

Turundusteabe esitamine on elukindlustuse müügis võimendusmehhanismiks suusõnalise sõnumi kinnitamisel. Klient ei reageeri kindlustusandja taotlusele enne, kui ta saab olla isiklikult veendunud, et tema ootused täidetakse. Kui kindlustuse reklaam ei ole realistlik, võib tekkida ootusi, mida on kindlustustehniliselt võimatu täita. Reklaamimaailma ütluse kohaselt pole halva toote turult tõrjumiseks midagi paremat heast reklaamist. (Bland, D. Kindlustus: põhimõtted ja praktika. Tallinn, 1996, lk 267)

Elukindlustus internetis

Ühena vähestest maailma riikidest alustas ka Eesti interneti teel elukindlustuslepingu sõlmimist. Mõned aastad tagasi piirdusid paljudes riikides kindlustusteenused internetis vaid hinnavõrdluste ja kontaktide edastamisega klientidele. Kuigi mitmekümneaastaste säästudega seotud ning keerukatest riskidest kombineeritud elukindlustustooteid ei peeta seni piisavalt internetikõlblikeks, alustas sellega 2000. aastal näiteks Ühispanga Elukindlustus, võimaldades kodulehekülje kaudu osta eranditult kõiki tooteid – tuleb täita avaldus ja oodata, kuni pärast seltsi poolt riskide hindamist kinnitus koos dokumentidega posti teel tagasi saadetakse, ning pärast makse tasumist leping jõustub. Hansapanga Kindlustuse juhatuse esimees Priit Potisepp kommenteeris 2000. aastal, et suuremate lepingute sõlmimine interneti teel on loogiline, sest sel viisil võtavad seltsiga ühendust valdavalt keskmisest teadlikumad inimesed,

kuid esialgu on tavalisele inimesele pikkade avalduste ning keerukate meditsiiniliste andmete esitamine suhteliselt raske. (Männik, S. Eesti teeb ilma interneti elukindlustusega. Äripäev, 26.07.2000)

On kindlasti huvitav jälgida internetiseeruva maailma edasist mõju elukindlustusele. Kuigi elukindlustus jääb siiski inimeselt-inimesele-müügiks, on kindlustamisvõimalustest operatiivse ülevaate saamisel internetil täita väga oluline roll.

Tervisekontroll

Elukindlustuslepingu sõlmimisel tuleb seltsile esitada tõeseid andmeid kindlustatu, mõnel juhul ka kindlustusvõtja tervisliku seisundi kohta. Kindlustusandja annab kindlustuskaitse heas usus, et kindlustusvõtja on vastanud kõigile kindlustusavalduses esitatud küsimustele üheselt mõistetavalt, tõepäraselt ja täielikult, mis on võimaldanud temaga seotud riske asjakohaselt hinnata. Erilist tähelepanu pööratakse küsimustele, mis on seotud kindlustatu põetud või põetavate haiguste ja esinenud või esinevate tervisehäirete ja -kaebustega.

Mõnikord esineb aga sooviavaldustes ebatäpseid vastuseid ning tihtipeale end kindlustada soovival isikul tõepoolest puudub täielik ning adekvaatne ülevaade oma tervislikust olukorrast. Loomulikult külastab tavainimene arste regulaarselt, kuid kaebuste mitteesinemisel võivad vahetevahel üsnagi tõsised terviserikked jääda kauaks märkamatuks. Elukindlustuses kui pikaajalises lepingulises suhtes selliseid kahe silma vahele jätmisi lubada ei või.

On selge, et vananedes suurenevad isiku tervisega seotud riskid oluliselt. Nii võib selts teatud vanusepiiri ületanud kindlustada soovivad isikud suunata reeglipäraselt arstlikku läbivaatusesse. Teiseks levinud põhjuseks, miks palutakse isikul enne lepingu sõlmimist läbida arstlik kontroll, võib olla märkimisväärselt suur kindlustussumma. Tavali-

selt on kindlustusandjal oma usaldusarst või raviasutus, kus läbivaatus toimub.

Kindlustustingimustes võib sätestada kindlustatu poolt kindlustusandjale volituse andmise kontrollimaks kindlustatu tervisega seonduvaid asjaolusid, küsitledes näiteks kindlustatut varem uurinud ja/või ravinud arste, raviasutusi ja nõuandlaid ning teisi kindlustusseltse. Volituse andmine võib olla vormistatud eraldi volikirjana, kuid lihtsaim viis on allkirja andmine sellekohase märkega kindlustusavaldusele.

Eesti seadusega on sätestatud, et kindlustustegevusega tegeleva firma (olgu selleks siis kindlustusselts või kindlustusvahendaja) juhatuse liikmed, nõukogu liikmed, töötajad ning nende volitusel või korraldusel tegutsevad isikud on kohustatud nii töötamise või tegutsemise ajal kui ka pärast seda tähtajatult hoidma saladuses kõiki andmeid, mis on neile teatavaks saanud ja mis puudutavad kindlustusvõtjate või kindlustatute majanduslikku ja tervislikku seisundit ning isikuandmeid.

Kuna kindlustusjärelevalve ametnikud puutuvad seoses oma tegevusega võrdlemisi palju kokku samasisulise teabega, laieneb see reegel ka neile.

Samas jääb kindlustusandjale õigus tema kasutuses olevaid isikuandmeid edastada riski hindamiseks edasikindlustuspartneritele ettenähtud korras ja mahus.

Kindlustusvõtja seisukohalt võib läbivaatusel käimist enne lepingu sõlmimist pidada soovituslikuks, sest nii on tagatud riskide adekvaatne hindamine ja välditav olukord, kus tõeste andmete esitamise suhtes tekib hiljem kahtlusi. On soovitatav, et ka kindlustusvõtja kätte jääks arstliku kontrolli läbimist ja tulemusi tõendav dokument.

Kindlustuslepingus sätestatakse loetelu tavatingimus-

tel vastunäidustatud haigustest, milleks kindlustuspraktikas võivad näiteks olla:

- vähk või muu pahaloomuline kasvaja või vereloomehäired;
- südame- ja veresoonkonnahaigused;
- diabeet;
- HI-viirus;
- selgroo, lülisamba, liigeste haigused;
- mitmesugused kroonilised haigused;
- raskekujulised siseelundite haigused;
- närvisüsteemi haigused.

Kõigi nimetatud haiguste esinemise korral on tegemist kõrgendatud riskitasemega ning tahes-tahtmata tuleb seda elukindlustustegevuses arvestada. Siiski pole välistatud nende tervisehäirete korral elukindlustuslepingu sõlmimine, küll aga on see kindlustusvõtjale kallim.

Riski hindamisel võivad olla tähtsad ka pärilikud soodumused teatud haigusteks. Ilmselgelt on üheks riskifaktoriks ka üle- või alakaalulisus. Statistika põhjal koostatud kaalutabelite abil saab kindlustusandja määrata kaalust tulenevad lisariskid, kaalu vaadeldakse isiku vanuse taustal. Mida noorem inimene normide piirest väljas on, seda suurem on risk ning ka kindlustusmakse.

Pärimisõigusest elukindlustuses

Elukindlustuslepingul on suur varaline väärtus. Tavaliselt märgib kindlustusvõtja või kindlustatu elukindlustuslepingus isiku, kellele kindlustusandja teeb tema surma korral ettenähtud väljamakseid. Kui soodustatud isikut kindlustuslepingus märgitud ei ole, tehakse väljamaksed seaduses ettenähtud korras.

Õigus saada elukindlustuse väljamakse on vaadeldav varana. Pärimine on isiku surma korral tema vara üleminek teisele isikule. Järgnevalt käsitleme pärimist kui elukindlustuse temaatikaga haakuvat.

Pärijal tekib õigus pärida pärandi avanemisel. Pärand avaneb pärandaja surma või surnuks tunnistamise korral, avanemise ajaks on pärandaja surmapäev ja kohaks pärandaja viimane elukoht. Pärija võib olla füüsiline isik, kes pärandaja surma ajal on elus, või juriidiline isik, kes sel ajal on olemas. Ka pärast pärandi avanemist elusalt sündinud laps loetakse pärandi avanemise ajal pärimisvõimeliseks, kui ta eostati enne pärandi avanemist. Pärimiseks peab pärija pärandi vastu võtma.

Seadus näeb ette samuti juhud, mil isik oma tegevuse tõttu muutub pärimiskõlbmatuks. Pärimiskõlbmatu on isik, kes:

- on toime pannud pärandaja või eelpärija vastu suunatud surmaga lõppenud isikuvastase kuriteo;
- teadlikult ja seadusevastaselt asetas pärandaja olukorda, milles ta kuni oma surmani oli võimetu tegema või muutma viimse tahte avaldust;
- sunni või pettusega takistas pärandajat tegemast või muutmast viimse tahte avaldust või sundis seda tegema või muutma;
- teadlikult ja seadusevastaselt kõrvaldas või hävitas testamendi või pärimislepingu, kui pärandajal ei olnud enam võimalik seda uuendada;
- lapse seadusjärgseks pärijaks ei saa olla vanem, kellelt on vanema õigused ära võetud.

Pärimise põhialuseks on kas seadus (seadusjärgne pärimine) või pärandaja viimne tahe, mis on avaldatud testamendis (pärimine testamendi järgi) või pärimislepingus (pärimine pärimislepingu järgi). Pärimisõigust pärimislepingu järgi eelistatakse pärimisõigusele testamendi järgi, neid mõlemaid omakorda pärimisõigusele seaduse järgi.

Seadusjärgne pärimine

Päritakse seaduse järgi, kui pärandaja ei ole järele jätnud kehtivat testamenti või pärimislepingut. Juhul, kui pärandaja testament või pärimisleping käib ainult pärandi osa kohta, päritakse seaduse järgi ülejäänud osa.

Kui näiteks pärandaja on teinud testamendi või pärimislepingu elumaja kohta, siis päritakse see testamendis näidatud viisil, pärandaja muu vara (sealhulgas nt elukindlustuslepingust tulenevad õigused) aga pärivad seadusjärgsed pärijad. Seadusjärgsed pärijad on pärandaja abikaasa

ning sugulased, mõnel juhul ka kohalik omavalitsusüksus või riik.

Sugulased pärivad kolmes järjekorras:

- esimese järjekorra seadusjärgsed pärijad on pärandaja alanejad sugulased. Kui pärandaja surma ajal on elus pärandaja alaneja sugulane, ei päri selle sugulase alanejad sugulased, kes on pärandajaga suguluses tema kaudu. Enne pärandaja surma surnud alaneja sugulase asemele astuvad need alanejad sugulased, kes on pärandajaga suguluses surnud alaneja kaudu. Pärandaja lapsed pärivad võrdsetes osades. Surnud vanema asemele astunud lapsed pärivad võrdsetes osades selle osa pärandist, millele olnuks õigus nende surnud vanemal;
- kui esimese järjekorra pärijaid ei ole, pärivad teise järjekorra pärijad, kelleks on pärandaja vanemad ja nende alanejad sugulased. Kui pärandaja mõlemad vanemad on pärandi avanemisel elus, siis pärivad nad kogu pärandi võrdsetes osades. Kui aga isa või ema ei ole elus, astuvad surnud vanema asemele tema alanejad sugulased esimese järjekorra pärijate viisil. Kui surnud vanemal alanejaid sugulasi ei ole, pärib kogu pärandi pärandaja teine vanem. Kui ka teine vanem on surnud, pärivad esimese järjekorra pärijate viisil tema alanejad sugulased;
- kolmanda järjekorra seadusjärgsed pärijad on pärandaja vanavanemad ja nende alanejad sugulased. Kui pärandi avanemise ajal on elus kõik vanavanemad, pärivad nad kogu pärandi võrdsetes osades. Kui ei, siis astuvad surnud vanavanema asemele tema alanejad sugulased. Kui tal neid pole, pärib tema osa sama poole teine vanavanem. Kui ka teine vanavanem on surnud, pärivad tema alanejad sugulased. Kui pärandi avanemise ajaks on surnud

mõlemad isa- või emapoolsed vanavanemad ning neil ei ole alanejaid sugulasi, pärivad teise poole vanavanemad või nende alanejad sugulased.

Koos pärandaja sugulastega pärib tema üleelanud abikaasa esimese järjekorra pärijate kõrval võrdselt pärandaja lapse osaga, kuid mitte vähem kui ühe neljandiku pärandist, teise järjekorra pärijate kõrval poole pärandist, vanavanemate kõrval poole pärandist, kui aga mõni vanavanem on surnud, siis lisandub sellele ka selle vanavanema osa. Kui esimesest ega teisest järjekorrast sugulasi ega vanavanemaid pole, pärib abikaasa kogu pärandi. Kui teisi pärijaid ei ole, pärib kohalik omavalitsus, kui aga pärand on avanenud välismaal, siis riik.

Testamendi koostamine

Testament on sisult ühepoolne tehing, millega pärandaja (testaator) teeb oma surma puhuks pärandi kohta isiklikult korraldusi. Testament on reeglina notariaalne, kuid seadus lubab teatud mööndustega ka nn kodust testamenti.

- Notariaalne testament on kas notariaalselt tõestatud või notarile hoiule antud testament.
- Kodune testament võib olla tunnistajate juuresolekul alla kirjutatud või omakäeliselt kirjutatud testament.

Notariaalselt tõestatud testamendi puhul tõestab notar testaatori tahteavalduse kohaselt notaribüroos koostatud või testaatori poolt esitatud testamendi. Testaator võib teha notariaalse testamendi ka nii, et annab isiklikult oma viimse tahte avalduse kinnises ümbrikus notarile hoiule ning

kinnitab notarile, et see on tema testament. Testaator võib notarile hoiule antud testamendi igal ajal tagasi võtta.

Testaator võib teha koduse testamendi nii, et ta kas koostab selle masinakirjas (arvutil) või palub testamendi teksti valmis kirjutada kellelgi teisel. Niisugusele testamendile kirjutab testaator alla vähemalt kahe teovõimelise tunnistaja juuresolekul. Tunnistajad peavad olema testamendi allakirjutamise juures üheaegselt ja neile peab testaator teatama, et nad on kutsutud tunnistajateks testamendi tegemise juurde ning et testament sisaldab tema viimset tahet. Ei ole nõutav, et tunnistajad peaksid teadma testamendi sisu, seega võib selle osa testamendist allakirjutamise hetkeks näiteks valge paberilehega kinni katta. Tunnistajad kinnitavad oma allkirjaga, et testaator on nende nähes testamendile ise alla kirjutanud ja et nende arusaamise kohaselt on ta teo- ja otsustusvõimeline.

Tunnistajaks ei saa olla isik, kelle enda või kelle üleneja või alaneja sugulase, venna või õe või nende alaneja sugulase või abikaasa või abikaasa üleneja või alaneja sugulase kasuks testament tehakse, vastasel korral on keeldu rikkudes tehtud korraldused tühised.

Testaator võib teha koduse testamendi ka nii, et ta kirjutab selle algusest lõpuni oma käega. Omakäeliselt kirjutatud testamendile kirjutab testaator alla ning tunnistajaid vaja ei ole. Koduses testamendis tuleb kindlasti märkida testamendi tegemise kuupäev ja aasta. Kui kuupäeva ega aastat pole märgitud ning ka muul viisil ei ole võimalik tuvastada testamendi tegemise päeva, on testament tühine.

Kodune testament kaotab kehtivuse, kui selle tegemise päevast on möödunud kuus kuud ja testaator elab. Testaator võib kodust testamenti hoida ise või anda kellelegi hoidmiseks.

Testamendi tõlgendamine

Testamendi tõlgendamisel lähtutakse selles kasutatud sõnade üldlevinud tähendusest juhul, kui testaator ei ole neile andnud mõnda spetsiaalset tähendust. Testamendis leiduvate segaste, kahemõtteliste või oskamatult sõnastatud väljendite tõlgendamisel arvestatakse testaatori võimalikke kirjalikke või teistele isikutele antud selgitusi. Kui testamendi mõnda korraldust saab tõlgendada mitut moodi ega ole alust neist ühte eelistada, eelistatakse testamendi tõlgendust, mille kohaselt testament jääb kehtima võimalikult suuremas ulatuses. Täiesti arusaamatu korraldus loetakse olematuks. Isikute ja asjade nimetamisel testamendis piisab seesugusest nimetamisest või kirjeldamisest, mis ei jäta testaatori tahtes kahtlust. Kui testaatori tahtes kahtlust ei ole, ei mõjuta testamendi kehtivust eksimus asjade või isikute nimetamises või kirjeldamises ega see, et isiku või asja testamendis nimetatud omadus või tunnus on hiljem kadunud.

Kui testamendis nimetatud pärijate pärandiosad on eraldi määramata, siis loeb seadus nende pärandiosad võrdseks. Testamendi korral, kus on nimetatud mitu pärijat, kellest ainult mõne pärandiosa on määratud, pärivad need pärijad, kelle osa on määramata, pärandiosadega hõlmamata osa pärandist mõttelistes võrdsetes osades.

Testaator ei pea oma testamendis määrama kellelegi kogu oma vara või selle mõttelist osa, vaid võib määrata ka kindla varalise hüve, milleks võib olla õigus elukindlustuse väljamaksele. Sellist kindlat varalist hüve nimetatakse annakuks.

Samamoodi võib testaator määrata pärijale annaku lisaks pärandiosale. Pärijast annakusaajal on õigus annakule sa-

muti siis, kui ta on pärandist loobunud või pole seda vastu võtnud.

Kui annakusaaja sureb enne pärandi avanemist, ei ole annakusaaja pärijatel õigust annakut saada, kui testaator ei ole neid määranud aseannakusaajateks. Annakusaajal on õigus annak vastu võtta, vastu võtmata jätta või annakust loobuda, küll aga pole annakusaajal õigust võtta talle määratud annakust vastu vaid osa. Kui annakusaajale on määratud mitu annakut, võib ta jätta mõne annakutest vastu võtmata või mõnest loobuda.

Peale eeltoodud võimaluste on testaatoril õigus nimetada ka asepärijaid juhuks, kui pärijaks nimetatud isik sureb enne pärandi avanemist, loobub sellest või osutub pärimiskõlbmatuks. Samuti võib teha korralduse, et mingi tähtpäeva või edasilükkava tingimuse saabumisel läheb pärand või osa sellest pärijalt üle järelpärijale. Näiteks võib järelpärijaks nimetada veel sündimata isiku (nt lapselapse).

Testamendi tühistamine

Juba tehtud testamendi võib testaator tühistada kas hilisema testamendi või pärimislepinguga. Kui testaator on tühistanud ainult osa testamendist, jääb testament muus osas kehtima. Notariaalse testamendi võib testaator tühistada nii notariaalse kui ka koduse testamendiga või pärimislepinguga. Koduse testamendi võib testaator tühistada notariaalse või koduse testamendiga, testamendi hävitamisega või pärimislepinguga. On rusikareegel, et varem tehtud testament kaotab hilisema testamendi või pärimislepinguga kehtivuse niivõrd, kuivõrd ta on hilisema testamendi või pärimislepinguga vastuolus.

Kui testaator on testamendi tühistanud uue testamendi

tegemisega, ei jõustu tühistatule eelnenud testamendid, kui tühistavast testamendist või pärimislepingust ei tulene teisiti. Kui testaator on notariaalse testamendi koduse testamendiga tühistanud või seda muutnud ning kodune testament on kaotanud pärast kuuekuulise tähtaja möödumist kehtivuse, hakkab jälle kehtima varasem notariaalne testament.

Abikaasade vastastikune testament

Üheks testamendi eriliigiks on abikaasade ühine testament, milles abikaasad nimetavad teineteist vastastikku oma pärijaks. Selles testamendis sõltub ühe abikaasa pärijaks nimetamise kehtivus teise abikaasa pärijaks nimetamise kehtivusest. Abikaasade vastastikune testament tehakse igal juhul notariaalselt tõestatud vormis, mingisugused kodused vormid lubatud ei ole.

Abikaasad võivad vastastikuses testamendis määrata, kellele läheb üleelanud abikaasa (lesk pole juriidiliselt korrektne mõiste) pärand üle tema surma korral. Kui abikaasade vastastikuses testamendis on määratud, et üleelanud abikaasa surma korral läheb tema pärand üle kolmandale isikule, ei ole üleelanud abikaasal, kes on pärandi vastu võtnud, õigust seda korraldust muuta ega oma surma puhuks teistsuguseid korraldusi teha. Kui pole määratud, et pärand peab üle minema kolmandale isikule varem surnud abikaasa surma päeval olnud koosseisus, läheb pärand kolmandale isikule üle üleelanud abikaasa surma päeval olnud koosseisus. Juhul, kui abikaasad on vastastikuses testamendis määranud ühise annaku, kuulub see täitmisele pärast üleelanud abikaasa surma, testamendiga võib aga sätestada ka teisiti. Kui abikaasad on määranud annaku oma lahusva-

rast, loetakse see iseseisvaks annakuks, mille üleelanud abikaasa on kohustatud täitma.

Vastastikuse testamendi võib kumbki abikaasa tühistada ühepoolselt ajal, mil mõlemad abikaasad on elus. Testament loetakse tühistatuks, kui teine abikaasa on kätte saanud notariaalses korras edastatud teate testamendi tühistamise kohta. Testament muutub tühiseks automaatselt, kui abielu tunnistatakse kehtetuks või lahutatakse. Testament muutub tühiseks ka siis, kui ühe abikaasa surma korral üleelanud abikaasa pärimisest abikaasade vastastikuse testamendi järgi loobub.

Pärimisleping

Pärimislepingu sõlmib pärandaja teise isiku või isikutega. Pärimislepingu järgi määratakse pärijaks või annakusaajaks teine lepingupool või ka kolmas isik. Pärimislepingu pooled võivad lepingut muuta või selle lõpetada nimetatud kolmanda isiku nõusolekuta. Pärimislepingus võib ette näha teise lepingupoole kohustused pärandaja ees, mis on aluseks pärandi või annaku saamisele. Vastupidiselt testamendile pärimislepingut ühepoolselt muuta ega lõpetada ei saa. Lepingujärgne pärija või annakusaaja ei omanda pärimislepingu alusel pärandaja eluajal mingeid õigusi pärandaja varale.

Peale pärandaja poolt sõlmitava pärimislepingu võib pärija sõlmida teise isikuga lepingu pärimisest loobumise kohta. Kui seadusjärgne pärija on pärimislepingu alusel pärimisest loobunud põhjusel, et ta pidi loobumise eest tasu saama, kuid seda ei saanud, on tal õigus nõuda pärimislepingu või selle osa kehtetuks tunnistamist. Pärimislepingu täitmist või selle kehtetuks tunnistamist võib nõuda päran-

daja, kui isik, kelle kasuks pärimisleping oli tehtud, oma lepingus märgitud kohustusi ei täida.

Pärimisleping sõlmitakse notariaalselt tõestatud vormis, lepingut saab muuta või lõpetada notariaalselt tõestatud kokkuleppega. Pärandaja võib pärimislepingut ühepoolselt notariaalse testamendiga muuta või selle lõpetada ainult sel juhul, kui isik, kelle kasuks pärimisleping on tehtud, on toime pannud kuriteo pärandaja või tema abikaasa või pärandaja alaneja või üleneja sugulase vastu. Pärimisleping loetakse sel juhul muudetuks või lõpetatuks, kui teine lepingupool on kätte saanud notariaalses korras edastatud teate pärimislepingu muutmise või lõpetamise kohta.

Pärandi vastuvõtmine ja loobumine

Pärijal on õigus pärandit vastu võtta või sellest loobuda. Pärast pärandi vastuvõtmist sellest enam loobuda ei saa, nii nagu pole ka õiguslikult võimalik pärast pärandist loobumist seda enam vastu võtta. Kui pärija on õigustatud pärima nii testamendi kui ka lepingu järgi, võib ta pärandi vastu võtta omal valikul kas testamendi või lepingu järgi või mõlema järgi, seda muidugi juhul, kui testament ja leping ei ole omavahel vastuolus.

Pärandi vastuvõtmiseks või sellest loobumiseks tuleb esitada pärandi avanemise koha notarile avaldus, mille notar tõestab. Pärija, kes pärandvara valdab, kasutab või käsutab, võib pärandist loobuda, esitades pärandist loobumise avalduse. Kui pärija ei ole küll ettenähtud avaldust esitanud, kuid on asunud pärandit või selle osa valdama, kasutama või käsutama, loetakse ta automaatselt pärandi vastuvõtnuks. Pärandit ei saa vastu võtta ega sellest loobuda, kui pärandi avanemisest on möödunud 10 aastat. Notar

annab tavaliselt pärandi vastuvõtmiseks või sellest loobumiseks lühema tähtaja, saates selle kohta kirjaliku teate teadaolevatele pärima õigustatud isikutele või avaldades teadaande ametlikus väljaandes Ametlikud Teadaanded. Tähtaeg ei või siiski olla lühem kui kaks kuud teate kättesaamisest või teadaande avaldamisest.

Kui pärima õigustatud isik on pärandist loobunud, on pärima õigustatud see isik, kes oleks pärinud siis, kui pärandist loobunu oleks surnud enne pärandi avanemist. Annakust loobumist pärandist loobumiseks ei loeta.

Tuleb teada, et pärandi vastuvõtmisega lähevad pärijale üle kõik pärandaja õigused ja kohustused. On olnud juhuseid, et pärandvarast pärandaja kõigi võlgade tasumiseks ei piisa ja pärija on kohustatud tasuma pärandaja võlad ka oma vara arvel. Võimaluse sellist riski vältida annab pärandi inventuur. Sel juhul vabaneb pärija pärandaja võlgade tasumise kohustusest oma vara arvel. Pärandi inventuur on kohustuslik, kui pärijaks on teovõimetu isik (nt laps). Kui teovõimetu pärija seaduslik esindaja ei ole pärija huvides pärandi inventuuri taotlenud, vastutab ta oma varaga pärandaja nende võlgade eest, mille rahuldamiseks pärandist ei jätkunud.

Pärija nõudel võib notar inventuuri tegemise teha ülesandeks pärijale, annakusaajale või teisele isikule, kes soovib pärandist kasu saada, samuti testamenditäitjale (isikule, kelle testaator on määranud testamendis märgitu elluviimiseks). Nimetatud isikutel ei ole õigust kaaluka põhjuseta inventuuri tegemise kohustusest keelduda. Notar võib teha inventuuri tegemise ülesandeks ka mõnele muule isikule, kes inventuuri tegema nõustub. Isikul, kellele notar on teinud ülesandeks inventuuri tegemise, on õigus saada pärandvara kohta teavet krediidiasutustelt, samuti näiteks

elukindlustusseltsilt, kellel on võimaliku pärandvara kohta andmeid. Inventuuri käigus koostatakse pärandvara nimekiri, kuhu kantakse kõik pärandi avanemise ajal olemasolevad päritavad asjad ning õigused ja kohustused, samuti nende tähistamiseks ning väärtuse kindlakstegemiseks vajalik kirjeldus ja hinnang. Pärandvara nimekiri esitatakse notarile, inventuuri tegemise kulud hüvitatakse pärandvara arvel. Kui pärija jätab pärandvara nimekirja kandmiseks avaldamata pärandi hulka kuuluvaid asju või õigusi või avaldab olematuid kohustusi selleks, et kahjustada pärandaja võlausaldajaid, vastutab pärija pärandaja võlgade eest automaatselt ka oma varaga.

Pärija või annakusaaja nõudel väljastab notar, kelle tööpiirkonda kuulub pärandi avanemise koht, pärimistunnistuse pärandi vastu võtnud pärijale või annakusaajale, kui isiku pärimisõigus ja selle ulatus on piisavalt tõendatud. Elukindlustuslepingutest tulenevate väljamaksete vastuvõtmiseks on pärimistunnistus üldjuhul hädavajalik. Elukindlustusselts võib ja peakski nõudma enne väljamakse teostamist pärimistunnistuse esitamist. Kui pärandvara asub mitme notari tööpiirkonnas, annab pärimistunnistuse välja notar, kelle poole pöörduti pärimistunnistuse väljastamise avaldusega esimesena.

Millal on testament või pärimisleping tühine või kehtetu?

Tühine tehing on kehtetu algusest peale, seda ei pea täitma, tühise tehingu järgi saadu tuleb tagastada, selle võimatuse korral aga hüvitada rahas. Testament, samuti ka pärimisleping on tühine üldistel tsiviilõiguslikel alustel, samuti kui testamendi kõik korraldused on arusaamatud, mõtte-

tud või üksteisele vastukäivad. Nagu eespool nägime, on testament vaadeldav ühepoolse tehinguna. Tühine on niisugune tehing, mis on vastuolus põhiseadusliku korra või heade kommetega. Seadusega vastuolus olev tehing on tühine, välja arvatud siis, kui seadust ei ole oluliselt rikutud. Samamoodi on õigustühised näilik tehing, mis on tehtud kavatsuseta luua õiguslikke tagajärgi, ja teeseldud tehing, mis on tehtud selleks, et varjata teist tehingut, mida tegelikult teha taheti. Teovõimetu isiku tehing on tühine.

Testamendi või selle osa võib kohus tunnistada kehtetuks üksnes pärast testaatori surma, pärimislepingu aga ka pärandaja eluajal. Kehtetuks tunnistamist võivad nõuda pärijad, annakusaajad ja teised huvitatud isikud pärandi vastuvõtmiseks sätestatud tähtaja jooksul. Kui kohus on tunnistanud vaieldava tehingu kehtetuks, loetakse see kehtetuks algusest peale. Kehtetuks tunnistatud tehingu järgi saadu tuleb tagastada, selle võimatuse korral aga hüvitada rahas. Pärimislepingu kehtetuks tunnistamist võib nõuda ka pärandaja. Kehtetuks tunnistamise peamised alused on järgmised:

- oluline eksimus – testament või pärimisleping on tehtud olulise eksimuse mõjul, kui tegelike asjaolude teadmisel või neist õige ettekujutuse omamisel ei oleks tehingut tehtud või oleks tehing tehtud teistel tingimustel. Oluliseks eksimuseks ei loeta seaduse mittetundmist ega ebaõiget ettekujutust tulevikus saabuvatest asjaoludes;
- pettus – isiku poolt teise isiku tahtlik eksimusse viimine või eksimuses hoidmine, et kallutada teda testamenti või pärimislepingut tegema;
- sund – vägivalla kasutamine, vabaduse võtmine või ähvardus kasutada vägivalda, võtta vabadus, hävitada vara

või avaldada häbistavaid andmeid eesmärgiga kallutada isikut tehingut tegema. Ähvardus on õiguslikult arvestatav, kui see ähvardatava ja ähvardaja omadusi ja olukorda arvestades paistab küllaldaselt põhjendatud;
- raskete asjaolude kokkusattumine – tehing, mille tegemisel üks pool kasutas ära, et isik oli sunnitud tegema tehingu raskete asjaolude kokkusattumise mõjul talle äärmiselt ebasoodsatel tingimustel;
- otsustusvõimetus.

Sundosa

Sundosa on teatud määral pärandaja viimset tahet piirav ja kaitseb pärandajast majanduslikult sõltuvaid pärima õigustatud töövõimetuid ülenejaid või alanejaid sugulasi või abikaasat.

Kui pärandaja on nimetatud isikud testamendiga pärandist üldse ilma jätnud, seadusjärgse pärimisega võrreldes nende pärandiosi vähendanud, on nendel sugulastel ja abikaasal õigus pärida sundosa. Sundosa on pool pärandiosast, mille pärija oleks seadusjärgse pärimise korral saanud, kui pärandi oleksid vastu võtnud kõik seadusjärgsed pärijad. Siiski võib pärandaja testamendi või pärimislepinguga sundosast ilma jätta isiku, kes on pärandaja, tema abikaasa või pärandaja alaneja või üleneja sugulase vastu toime pannud kuriteo, märkides testamenti või pärimislepingusse selgesõnaliselt selle põhjuse.

Sundosa määramisel arvestatakse pärandina ka pärandaja poolt teistele isikutele sundosa vähendamise eesmärgil viimase kolme aasta jooksul enne pärandaja surma tehtud kingitusi. Küll ei arvestata pärandaja võlgu, matmiskulusid, pärandvara nimekirja koostamise ja pärandvara hin-

damise kulusid ning pärandaja ülalpidamisel olnud isikute ühe kuu ülalpidamise kulusid. Sundosana saab pärija eelkõige vara, mille pärandaja on sundosa saajale oma viimse tahte kohaselt määranud. Kui seda vara on sundosa suurusest vähem, arvatakse puuduv osa sundosasse muust pärandvarast.

Kui pärandvara on sundosa suurusest vähem, on sundosa saajal õigus nõuda eelnimetatud kingitusi kingisaajatelt, alustades kõige hilisemast kinkest enne pärandaja surma. Kui kinked on tehtud üheaegselt, vastutavad kingisaajad sundosa saaja ees võrdeliselt kingituse suurusega.

II osa

Elukindlustuse liigid

Elukindlustusleping

1992. aasta kindlustusseadus oli n-ö oma aja laps ning puudutas kindlustuslepinguid võrdlemisi põgusalt. Nii tekkis olukord, kus seaduses sätestatud regulatsioon oli ebapiisav ning enamik normaalseks elukindlustussuhteks vajalikke põhimõtteid tuli kindlustusandjatel kirjutada lepingutingimustesse. Kindlustuslepingute tingimused ei tekkinud muidugi mitte tühjale kohale, vaid sisaldasid pikaajaliste kindlustustraditsioonidega maades tunnustatud printsiipe.

Küllaltki pikka aega oli loomisel võlaõigusseaduse eelnõu, mis muu hulgas sisaldas ka kindlustuslepinguid reguleerivat peatükki. Tõsi küll, kaaluti ka eraldi kindlustuslepingu seaduse loomist, kuid domineerivamaks seisukohaks jäi siiski kogu lepinguõiguse kodifitseerimine ühte seadustikku.

26. septembril 2001. a võttis riigikogu nimetatud seaduse lepingute ja lepinguväliste kohustuste seaduse (edaspidi LLKS) nime all vastu. Seaduse kindlustuslepinguid (sh elukindlustuslepinguid) puudutavas osas on selgesti tuntav Saksamaa, Šveitsi ja Belgia regulatsiooni mõju. Pikaajaliste kindlustustraditsioonidega maades on elukindlustusel märkimisväärne roll – elukindlustuslepingu sõlmimine on iseenesestmõistetav, elukindlustusest on saanud elustiili komponent. LLKS kehtestab nende maade elukindlustuspraktikaga võrreldavad põhimõtted ning eeldused. Erine-

valt kahjukindlustuslepingutest, mis sõlmitakse tavaliselt üheks aastaks, on elukindlustuslepingud pikaajalised ning lepingu kvaliteet ja kindlustusvõtja/kindlustatu oluliste huvide kaitse on turvatunde loomisel ja realiseerimisel tähtsad.

Tavalistes võlaõiguslikes lepingulistes suhetes kasutatakse laialdaselt (loomulikult täiesti lubatud) printsiipi: mis pole keelatud, on lubatud ja tehingut võib sõlmida igasugustel kokkulepitud tingimustel, juhul kui need pole vastuolus avaliku korra ja heade kommetega või kui seadus seda ei keela. Kui õigusaktiga pole mõne võlaõigussuhte kõiki reegleid paika pandud, luuakse need ise ja kirjutatakse lepingusse. Kui leping formuleeritakse läbirääkimiste käigus ja mõlemad pooled töötavad lepingu teksti koostamisele aktiivselt kaasa, siis tavaliselt probleeme pole. Alahinnata ei saa aga fakti, et kindlustuslepingu puhul on üheks pooleks suurte spetsiifiliste teadmiste, praktiliste kogemuste ning ressurssidega kindlustusandja ning teiseks pooleks kindlustusvõtja, kelle teadmised selles valdkonnas jäävad oluliselt alla kindlustusandja teadmistele. See iseloomustab hästi just elukindlustust – kahjukindlustuses võib teiseks lepingupooleks mõnikord olla ka suurfirma, kel on head võimalused lepingutingimuste osas läbirääkimiseks ning piisavalt võimalusi oma õigusi kaitsta.

Selleks, et kindlustusandja oma märgatavaid eeliseid lepingute sõlmimisel kurjasti ei tarvitaks, on Euroopa riikide seadustes ja ka LLKSi kindlustuslepingute osas mitmeid imperatiivse iseloomuga sätteid, mille eesmärk on kindlustusvõtja kui lepingu nõrgema poole kaitsmine. Niisugustest sätetest pole võimalik poolte kokkuleppel kindlustusvõtja kahjuks kõrvale kalduda. Kindlustuslepingute üldised põhimõtted on LLKSis elu- ja kahjukindlustusele ühised,

kuid sisaldavad mõningaid erisätteid elukindlustuse kohta. Peale selle on LLKSis elukindlustuslepingud analoogselt kahjukindlustusega välja toodud eraldi peatükina.

Tuleb siiski toonitada, et enne LLKSi jõustumist sõlmitud elukindlustuslepingud lähtuvad samuti elukindlustuse üldtunnustatud põhimõtetest ja kuna kindlustuslepingu tingimuste koostamisel on tihti võetud malli välisriikide tingimustest, mis omakorda on kooskõlas nende riikide kindlustusseadustega, võib LLKSi kindlustuslepingute peatükki ja nimetatud lepinguid analüüsides paiguti jõuda üllatavale äratundmisele. Järgnevalt vaatame nii seaduses kui lepingutingimustes elukindlustussuhet reguleerivaid sätteid.

Elukindlustusleping koosneb kindlustusvõtja (ja kindlustatu) poolt allkirjastatud kindlustusavaldusest ja selle lisadest, elukindlustuse üld- ja eritingimustest, lisakindlustuse tingimustest ja muudest poliisi lisana kirjalikult vormistatud dokumentidest.

Klassikaliselt sisaldab iga leping endas üld- ja eritingimusi, kuid tingimustes leiduvate sätete asukoht võib seltsiti erineda. Juriidiliselt ei ole erilist tähtsust sellel, kas sõlmida leping, kus üld- ja eritingimused on koondatud eraldi tähistatavatesse kogumitesse, või on iga kindlustustoote jaoks tingimused, mis sisaldavad ühes dokumendis nii ainult sellele tootele iseloomulikke kui ka tavapäraseid üldklausleid. On aga rusikareegel, et üldtingimuste ja kindlustusliikide eritingimuste erinevuse korral on kindlustusliikide eritingimused ülimuslikud.

Kindlustustingimuste üldsätetes võidakse märkida sõlmitava kindlustuslepingu eesmärk. Nii võib sätestada, et lepingu sõlmimise eesmärgiks on tagada kindlustuskaitse, mis edaspidi lepingu tekstis täpselt lahti mõtestatakse. Sa-

muti võidakse sätestada isikud, kelle puhul sõlmitavas lepingus välja toodud õigused ja kohustused kehtivad. On selge, et kõiki põhimõtteid, mis kirjas seaduses, ei pruugi lepingusse sisse kirjutada, kuid kindlustuses seda sageli siiski tehakse. Eraisikust kindlustusvõtja ei kipu just meelsasti seadust lugema ning on parem, kui kõik olulisemad sõlmitavat lepingut puudutavad asjaolud ja sätted on kindlustustingimustes esitatud. See on ka üks põhjus, miks kindlustustingimustes on tihti lahti kirjutatud nii põhimõisted kui ka otse seaduses sisalduv.

Kindlustushuvi

Kindlustushuvi on seadusjärgne õigus kindlustada ning eeldab kindlustust ostva isiku juriidiliselt tunnustatud suhet kindlustusobjektiga. Üksikisikul on omaenda elu suhtes piiramatu kindlustushuvi ja ta saab seda kindlustada kui tahes suure rahasumma eest. Seda muidugi eeldusel, et ta suudab maksta kindlustuspreemiaid. Niisiis on kindlustussumma piiranguks üksnes majanduslik võime lepingu eest tasuda. Samamoodi võib täheldada kindlustushuvi oma abikaasa elu suhtes, kui abikaasal on oluline roll sissetulekute osas. Kindlustatakse ka võlgniku elu, kuigi levinum on see, et võlgnik ise sõlmib riskielukindlustuspoliisi ning nimetab soodustatud isikuks ehk väljamaksesumma saajaks võlausaldaja. (Parsons, C., Green, D., Mead, M. Contract Law & Insurance. Cambridge, 1991, 6/6)

Elukindlustuslepingu sõlmimine

Elukindlustuslepingus on kindlustusandja peamiseks kohustuseks kindlustatud isiku määratud eluea saabumisel,

abiellumise, surma või lapse sünni korral lepingu kohaselt maksta soodustatud isikule kokkulepitud summa kas ühekordse väljamaksena või perioodiliste väljamaksetena (nt igakuine kindlustuspension). Kindlustusvõtja omalt poolt kohustub tasuma kindlustusandjale kindlustusmakseid.

Kindlustusvõtjal peab enne lepingu sõlmimise otsuse langetamist olema igal juhul adekvaatne ülevaade sellest, mida kindlustus pakub ning millised õigused ja kohustused sellega kaasnevad. Seetõttu peab kindlustusselts kui eeldatavalt tugevam lepingupool igati aitama kindlustusvõtjal mõista sõlmitava lepingu olemust ning teavitama teda kõigist olulistest lepinguga seotud asjaoludest (nn avalikustamiskohustus). Praktikas on tõsiseks probleemiks kujunenud just mitmeti tõlgendatavad ja raskesti mõistetavad ning mõnikord lausa üliväikeses kirjas lepingutingimused. LLKSi järgi on seltsil kohustus enne lepingu sõlmimist kindlustusvõtjat teavitada ülevaatlikult liigendatult (väldib seda, et kõik oluline kirjutatakse läbisegi pisikeses kirjas ja kindlustusvõtjalt nõuab selle lugemine kurja vaeva) ja selgelt sõnastatult järgmistest andmetest:

1. kindlustusandja nimi, õiguslik vorm ja aadress, samuti kontori aadress, mille vahendusel leping sõlmitakse, kui seda ei tehta kindlustusandja asukoha järgi;
2. kindlustuslepingu tingimused (sh kindlustusmakse määr ja andmed lepingule kohaldatava õiguse kohta). Tingimused tuleb märkida seltsi poolt väljaantud avalduse blanketile või anda avalduse esitajale üle enne blanketi esitamist või sellega samaaegselt. Elukindlustuslepingu tingimusi tähistatakse tavaliselt

mingi numbri- ja/või tähekombinatsiooniga. Üldiselt märgitakse ka daatum, millest alates tingimused kehtivad;

3. kindlustusandja kohustused, kui need erinevad kindlustustingimustes ja kindlustusmakse määras ettenähtust, samuti kindlustuslepingu kehtivusaeg ning selle lõpetamise kord. Kindlustusvõtjal on üldjuhul õigus omal algatusel elukindlustusleping lõpetada, kuid vähemalt lepingu kehtimise esimestel aastatel on see tavaliselt rahaliselt kahjulik;
4. kindlustusmaksete suurus ja tasumise kord, seejuures eraldi eri kindlustusmaksete suurused, juhul kui kindlustussuhe hõlmab mitut iseseisvat kindlustuslepingut (nt lisakindlustused);
5. kindlustusvõtja poolt peale kindlustusmaksete makstavad täiendavad maksed või kulud ning koos kindlustusmaksetega maksmisele kuuluva summa suurus;
6. tähtaeg, mille jooksul on kindlustuslepingu sõlmimist taotlev isik oma lepingu sõlmimise avaldusega seotud;
7. pädeva kindlustusjärelevalve aadress, millel kindlustusvõtja võib esitada kaebuse kindlustusandja tegevuse peale;
8. kindlustusmaksete reservi arvestamise põhimõtted ja meetodid;
9. kindlustuse tagastusväärtus;
10. minimaalne kindlustusmaksete summa kindlustuse kindlustusmaksevabaks muutmiseks ja kindlustusandja kindlustusmaksevabast kindlustusest tulenevad kohustused;

11. investeerimisriskiga elukindlustuse korral andmed kindlustuse aluseks oleva alusvara kohta;
12. üldised andmed kindlustusliigi maksustamispõhimõtete kohta.

Alles seejärel saab kindlustusvõtja täita kindlustusavalduse. Kui kindlustusandja esialgse teavitamise kohustust rikub ning leping sõlmitakse, ilma et kindlustusvõtja oleks kogu nimetatud teavet saanud, loetakse leping LLKSi järgi sõlmituks alles siis, kui kindlustusvõtja 14 päeva jooksul pärast talle nõutud teabe edastamist ning vastuvaidlemisõigusest informeerimist lepingule vastu ei vaidle. Kindlustusandja peab vajadusel tõendama, et kindlustusvõtja sai dokumendid kätte. Igal juhul lõpeb õigus vastu vaielda, kui esimese kindlustusmakse tasumisest on möödunud üks aasta.

Eespool loetletud andmete muutumise korral tuleb kindlustusvõtjat täiendavalt teavitada. Kindlustusmaksete reservi suurus tehakse kindlustusvõtjale jooksvalt teatavaks kord aastas.

Kindlustusvõtja peab lepingu sõlmimisel kindlustusandjale teatama kõigist talle teada olevatest asjaoludest, millel on nende olemusest tulenevalt mõju kindlustusandja otsusele leping sõlmida või teha seda kokkulepitud tingimustel (eriti just kindlustusmakse suuruse kujunemise osas). Eeldatakse, et oluline on asjaolu, mille kohta kindlustusandja on otseselt teavet nõudnud. Kindlustusvõtja ei pea kindlustusandjale teatama asjaolust, mis on kindlustusandjale juba teada või kui kindlustusvõtja võib mõistlikult eeldada, et see on kindlustusandjale teada. Siin kehtib siiski reegel, mille kohaselt on alati parem teavitada nõutust pigem detailsemalt ja rohkem kui vähem.

Lepingu sõlmimisel on pakkumine kindlustusvõtja poolt täidetult seltsile esitatav avalduse blankett (mis võib olla nii ühel lehel kui ka mitme lehekülje pikkune), mille aktsepteerimisel väljastab selts poliisi. Kui seltsi väljastatud poliisi sisu erineb kindlustusvõtja avaldusest, loetakse kõrvalekalle kindlustusvõtja poolt heakskiidetuks, kui ta pärast poliisi kättesaamist ei vaidle sellele vastu 14 päeva jooksul. Jällegi peab selts juhtima kindlustusvõtja tähelepanu erinevustele kas siis eraldi teatega või poliisi sisust eraldi esiletõstetud märkega poliisil. Kui selts nii ei käitu, on siduvaks avalduses märgitu.

Elukindlustuspoliis

Kuigi poliisi kiputakse samastama kindlustuslepinguga, on elukindlustuspoliis kindlustusandja poolt allkirjastatud dokument, mis tõendab kindlustuslepingu sõlmimist, mitte kogu leping ise. Poliisil peavad olema märgitud samad andmed, mis kindlustusvõtjale enne pakkumise tegemist esitati, ning veel:

- kindlustusvõtja ning kindlustatud isiku nimi ja aadress, kui tegemist ei ole esitajapoliisiga;
- kindlustusliik, kindlustuslepingu eseme määratlus, kindlustusriskide loetelu ja kindlustusjuhtumist teatamise tähtaeg;
- kindlustussumma või selle arvutamise alused;
- lepingu jõustumise ning kindlustuskaitse aeg.

Elukindlustusleping kehtib tihti kümneid aastaid ning võib juhtuda, et poliis läheb kaotsi. Poliisi kadumise või hävimise korral võib kindlustusvõtja nõuda kindlustusandjalt asenduspoliisi väljastamist. Peale selle võib kindlustusvõtja nõuda ärakirju mis tahes tahteavaldustest, mida ta on lepinguga seoses kirjalikult teinud. Kui kindlustusvõtja vajab ärakirja kindlustusandja suhtes mingi tähtaja jooksul tehtava õigustoimingu tegemiseks ja kindlustusandja ei ole ärakirja kindlustusvõtjale varem üle andnud, peatub tähtaja kulgemine ärakirja väljastamise nõudmise esitamisest kuni ärakirja saamiseni.

Tagasivõtmisõigus

Tagasivõtmisõigus (*cooling-off*) on tüüptingimustega lepingute puhul viimasel ajal maailmas küllaltki levinud ja selle põhieesmärgiks on kaitsta füüsilisest isikust tarbijat liiga emotsionaalsete ostuotsuste eest. Pikaajalise kindlustuslepingu ja eriti veel elukindlustuslepingu sõlmimisega kaasnevad tuntavad tagajärjed kindlustusvõtja majanduslikule olukorrale. Sestap ei saa niisuguseid otsuseid uisapäisa vastu võtta. Vajalik on tutvumisaeg veendumaks, et lepingu sõlmimiseks oli tõesti suur soov ja vajadus.

Muidugi võib kindlustusvõtja alati elukindlustuslepingu omapoolse taotlusega lõpetada, kuid ilma eelnimetatud regulatsioonita tooks see kaasa märkimisväärse rahalise kaotuse.

Et vähendada müügisurvet ning tagada kindlustusvõtja kaine otsustusvõime, võib kindlustusvõtja LLKSi järgi pärast elukindlustuslepingu sõlmimist 14 päeva jooksul sellest taganeda. Et see võimalus kindlustusvõtjale märkamatuks ei jääks, hakkab tähtaeg kulgema, kui kindlustusandja on kindlustusvõtjale taganemisõigusest teatanud ja kindlustusvõtja on teatamist oma allkirjaga kinnitanud. Kui kindlustusvõtjale taganemisõigusest ei teatata, lõpeb taga-

nemisõigus esimese kindlustusmakse tasumisest ühe kuu möödumisel.

Kindlustusvõtja sõlmib elukindlustuslepingu ja maksab kohe ka esimese kindlustusmakse, kuid hakkab pärast lepingu sõlmimist oma otsust kahetsema ning leiab, et ta ei vajagi seda lepingut.

Kuna kindlustusselts on talle taganemisõigusest teatanud ning kindlustusvõtja on ise seda oma allkirjaga kinnitanud, on tal pärast lepingu sõlmimist 14 päeva aega, et taganemisavaldus nt tähitult posti panna.

Kindlustusselts pole taganemisõigusest kindlustusvõtjat teavitanud, kuigi oleks pidanud, või on seda teinud suusõnaliselt, mis aga ei lähe teavitamisena arvesse. Pärast esimese kindlustusmakse tasumist saab kindlustusvõtja taganemisest teatada ühe kuu jooksul.

Kindlustusvõtja lepingust taganemine vabastab mõlemad lepingupooled nende kohustuste täitmisest.

Võrdluseks: nimetatud 14päevane tagasivõtmisperiood koos sarnaste protseduurireeglitega kehtib ka näiteks Suurbritannias nii kindlustusseltside seaduse (Insurance Companies Act 1982) kui ka finantsteenuste seaduse (Financial Services Act 1986) järgi. (Birds, J. Modern Insurance Law. London, 1997, lk 327–328)

Kindlustusmakse

Kindlustusmakse (preemia) on rahasumma, mille kindlustusvõtja on kohustatud kindlustusandjale tasuma. Lepingutingimustes tuuakse tavaliselt eraldi välja esimese ning järgnevate kindlustusmaksete tasumise kord. On hea, kui lepingutingimustes on sõnaselgelt sätestatud kindlustusandja kohustus tuletada kirjalikult kindlustusvõtjale enne järgmist maksetähtaega makse tasumise kohustust meelde. Otstarbekas on igakuist makset tasuda pangaga sõlmitava otsekorralduslepingu abil.

Kindlustatu

Kindlustatuks saab elukindlustuses olla füüsiline isik, kelle suhtes on sõlmitud kindlustusleping. Kindlustustingimuses võib selle isiku omadused täpsemalt määratleda. Näiteks seavad seltsid kindlustatutele vanusepiirangud. Kolmanda isiku surma puhuks sõlmitud elukindlustuslepingu korral vabaneb kindlustusandja oma kohustusest, kui kolmanda isiku surma põhjustas tahtliku õigusvastase teoga kindlustusvõtja. Kui surma puhuks sõlmitud elukindlustuslepingus on määratud soodustatud isik ja see soodustatud isik põhjustas tahtliku õigusvastase teoga kindlustatud isiku surma, arvestatakse, et selle soodustatud isiku määramist ei ole toimunud.

Tuleb märkida, et elukindlustusleping kolmanda isiku surma puhuks kehtib üksnes siis, kui kolmas isik lepinguga kirjalikult nõustub. Kui kolmas isik on piiratud teovõimega ja kui kindlustusvõtja on tema seaduslik esindaja, võib kindlustusvõtja esindada kolmandat isikut nõusoleku andmisel üksnes eestkosteasutuse nõusolekul.

Soodustatud isik

Soodustatud isikule makstakse kindlustusjuhtumi korral välja kokkulepitud kindlustussumma või selle osa. Soodustatud isiku määrab reeglina kindlustusvõtja.

LLKS määratleb soodustatud isikuga seotud temaatika põhjalikumalt. Oluline on teada, et pärast kindlustusvõtja surma ei või tema pärijad kindlustuslepingus määratud soodustatud isikut asendada. Soodustatud isiku määramiseks, olenemata sellest, kas soodustatud isik juba on sõlmitud lepingus nimetatud või mitte, pole kindlustusandja nõusolek vajalik. Soodustatud isik saab õiguse nõuda kindlustusandjalt lepingu täitmist alles kindlustusjuhtumi toimumisel. Kui soodustatud isik enne kindlustusjuhtumi toimumist sureb, peab kindlustusandja kohustuse täitma kindlustusvõtjale või tema pärijatele, kui kindlustusvõtja ei määra teisiti. Kui on määratud mitu soodustatud isikut ilma nende osasid täpsustamata, loetakse, et nad on soodustatud võrdsetes osades. Osa, mida mõni soodustatud isik keeldub vastu võtmast või ei saa vastu võtta, lisandub teiste soodustatud isikute osadele.

Soodustatud isik võib kindlustusvõtja nõusolekul astuda kindlustusvõtja asemele kindlustuslepingusse, kui arestitakse kindlustusvõtja nõue kindlustusandja vastu, mis on suunatud kindlustusandja kohustuse täitmisele, või kui selle nõude suhtes algatatakse täitemenetlus, samuti kui kuulutatakse välja kindlustusvõtja pankrot. Lepingusse astumisel peab soodustatud isik rahuldama kindlustusvõtja võlausaldajate nõuded selle summa ulatuses, mille kindlustusvõtja oleks saanud kindlustusandjalt kindlustuse tagastusväärtusena kindlustuslepingu ülesütlemise korral.

Kui soodustatud isikut ei ole nimeliselt määratud, on

nimetatud õigused ja kohustused kindlustusvõtja abikaasal ja lastel. Lepingusse astumine jõustub sellest kindlustusandjale teatamisega. Teatada tuleb ühe kuu jooksul pärast seda, kui lepingusse astumiseks õigustatud isik sai teada arestimisest, täitemenetluse algatamisest või pankroti väljakuulutamisest.

Kindlustusjuhtum

Kindlustusjuhtum on kindlustuslepingus määratletud sündmus või seisund, mille tagajärjel tekib õigustatud isikul kindlustussumma või selle osa saamise õigus ja kindlustusandjal kindlustussumma või selle osa väljamaksmise kohustus. Üldjuhul tuuakse tingimustes välja kindlustusjuhtumi definitsioon, samuti välistused, milliseid sündmusi kindlustusjuhtumiks ei loeta.

LLKSi järgi tuleb erinevalt kahjukindlustuse põhimõtetest elukindlustusandjale kindlustusjuhtumist teatada üksnes juhul, kui kindlustusjuhtumina on kokku lepitud kindlustatud isiku surm. On aga selge, et lisakindlustuste (nt õnnetusjuhtum, invaliidsus) korral tuleb kindlustusandjat lepingutingimustes sätestatud korras (st üldjuhul esimesel võimalusel) informeerida. Peale selle võib olla kohustus teatada juhtumist politseile ning raviasutusele.

Kindlustusmakse suurendamine seltsi poolt

Elukindlustusleping on pikaajaline leping, mis võib kehtida kümneid aastaid. Seetõttu annab LLKS kindlustusandjale õiguse omapoolselt suurendada kindlustusmakset, kui see on vajalik selleks, et tagada kindlustuslepingutest tulene-

vate kohustuste püsiv täitmine. Kindlustusandja ei või aga lepingut maksete osas ühepoolselt muuta üksnes sel põhjusel, et kindlustatu vananeb või tema tervislik seisund halveneb. Ka ei lubata kindlustusmakset suurendada tagasiulatuvalt. Kindlustusmakse suurendamine jõustub kõige varem ühe kuu möödumisel kindlustusvõtja teavitamisest.

Küll võivad lepingupooled kokku leppida, et algset kindlustusmakset suurendatakse kindlustatud isiku teatud vanusest alates sellise summani, mida kindlustusmakse määr näeb ette kindlustatud isikule, kes selles vanuses kindlustuslepingu sõlmib.

Kindlustuslepingu muutmine kindlustusmaksevabaks

Kindlustusvõtja võib LLKSi järgi taotleda kindlustuse muutmist jooksva kindlustusperioodi lõpust selliselt, et ta ei pea lepingu kehtivuse ajal enam kindlustusmakseid tasuma, kuid kindlustusandja täidab kindlustuslepingust tuleneva kohustuse juba tasutud kindlustusmaksete arvel. Kindlustusvõtja võib nõuda kindlustuse muutmist kindlustusmaksevabaks, kui tasutud kindlustusmaksete arvel on saavutatud kindlustusandja ja kindlustusvõtja vahel kokkulepitud minimaalne summa.

Kui kokkulepitud minimaalset kindlustusmaksete summat ei ole saavutatud, on kindlustusvõtjal õigus saada kindlustusandjalt kindlustuse tagastusväärtus (tagasiostuväärtus). Kui kindlustus muutub kindlustusmaksevabaks, arvutatakse kindlustusandja kohustuse suurus jooksva kindlustusperioodi lõpuseisuga kindlustusmatemaatika tunnustatud reeglite järgi.

Kindlustus muutub kindlustusmaksevabaks samuti siis,

kui kindlustusandja ütleb kindlustuslepingu üles teise või järgneva kindlustusmakse tasumata jätmise tõttu. Kui kindlustusandja on maksega hilinemise korral määranud kindlustusmakse tasumiseks täiendava tähtaja ning kindlustusjuhtum toimub pärast selle tähtaja möödumist, ilma et kindlustusvõtja oleks kindlustusjuhtumi toimumise ajaks kindlustusmakset tasunud, peab kindlustusandja oma kohustused täitma sellises ulatuses, milleks ta oleks kohustatud, kui kindlustusleping oleks kindlustusjuhtumi toimumise ajaks muutunud kindlustusmaksevabaks.

Kindlustusvõtjale saadetav teade, millega määratakse kindlustusmakse tasumise tähtaeg, peab sisaldama sellekohast teavet.

Väärteabe andmise õiguslikud tagajärjed

Üldjuhul tagab kindlustusandja kindlustuskaitse üksnes heas usus, et kindlustusvõtja on vastanud kõigile kindlustusavalduses esitatud küsimustele tõepäraselt ja täielikult (lepingueelne teatamiskohustus). Erilist tähelepanu pööratakse küsimustele, mis on seotud kindlustatu põetud või põetavate haiguste ja esinenud või esinevate tervisehäirete ja -kaebustega.

Õiguslikeks tagajärgedeks võib olla kindlustusseltsi õigus korrigeerida kindlustuspreemiat nii, et see vastaks tegelikule kindlustusriskile, või lepingust ühepoolselt taganeda. LLKSis on toodud näide, et kui kindlustatud isiku vanus on avaldatud ebaõigesti ning selle tõttu määrati liiga väike kindlustusmakse, vähendatakse kindlustusandja vastutust võrdeliselt tegelikule vanusele vastava kindlustusmakse suhtega kokkulepitud kindlustusmaksesse.

Tõendamiskohustus

Kindlustusjuhtumi toimumisel on kindlustusvõtja, kindlustatu või soodustatud isik kohustatud andma kindlustusandjale teavet ja esitama tõendid, mis on vajalikud kindlustusjuhtumi saabumise fakti, põhjuse ning väljamaksusumma kindlaksmääramiseks.

Kindlustushüvitise sissenõudmine

Kindlustushüvitis muutub LLKSi järgi sissenõutavaks, kui on lõpetatud kindlustusjuhtumi toimumise ja hüvitise suuruse kindlaksmääramiseks vajalikud toimingud. Erandina on vaadeldav juhtum, kus kindlustusvõtja või muu hüvitise saamiseks õigustatud isik nõuab kindlustusjuhtumist teatamisest kahe kuu möödumisel seltsilt selgitust, mis põhjusel toimingud lõpetatud ei ole, ja selts sellele kuu jooksul ei vasta. Siis võib hüvitist nõuda hoolimata sellest, kas vajalikud toimingud on tehtud või ei.

Kui kindlustushüvitise maksmiseks vajalikke toiminguid ei ole lõpetatud ühe kuu jooksul pärast kindlustusjuhtumist teatamist, võib kindlustusjuhtumi kindlakstegemise korral nõuda seltsilt hüvitise maksmist ulatuses, mida selts asjaolusid arvestades peaks minimaalselt maksma. Tähtaja kulgemine peatub ajaks, mil toimingute lõpetamine on takistatud kindlustusvõtjast tuleneva asjaolu tõttu.

Kokkulepe, mille kohaselt selts ei pea maksma viivist kindlustushüvitisega venitamise korral, on tühine. Kindlustusselts ei saa hüvitisest keelduda, tuues põhjenduseks kindlustusvõtja kohustuse rikkumise pärast kindlustusjuhtumi toimumist, kui kindlustusvõtja ei rikkunud kohustust

tahtlikult. Igasuguste kindlustusvõtja kohustuste kohta seltsi ees on LLKSis selgelt välja toodud põhimõte, et kohustuse mittetäitmine ei või olla hüvitamisest keeldumise põhjuseks juhul, kui sel ei olnud mõju kindlustusjuhtumi toimumisele, suurusele või kahju kindlakstegemisele. Vaidluse korral lahendab selle küsimuse muidugi kohus.

Kindlustuslepingust tulenevate nõuete aegumistähtaeg on kolm aastat ja see hakkab kulgema selle kalendriaasta lõpust, mil nõue muutub sissenõutavaks. Kui kindlustuslepingust tulenevast nõudest on seltsile teatatud, peatub aegumistähtaja kulgemine seni, kuni kindlustusvõtja on kätte saanud seltsi otsuse nõude kohta.

. Kui kindlustusvõtja on esitanud seltsile taotluse kindlustuslepingust tuleneva kohustuse täitmiseks ja selts teatab selle rahuldamata jätmisest, võib pärast vastuse saamist ühe aasta jooksul esitada hagi kohustuse täitmisele sundimiseks.

Elukindlustuslepingust taganemine

Peale eelmainitud *cooling-off*-põhimõtte, mis kaitseb kindlustusvõtja huve, annab seadus ka kindlustusandjale võimaluse lepingust taganeda. Kui kindlustusvõtja seltsi lepingu sõlmimisel olulisest asjaolust ei teavitanud, takistas tahtlikult olulise asjaolu teadasaamist või andis selle kohta valeteavet, võib kindlustusandja sellest teadasaamisel lepingust ühe kuu jooksul taganeda.

Lepingust ei või taganeda, kui lepingu sõlmimisest on möödunud kolm aastat. Kui kindlustusandja taganeb lepingust pärast kindlustusjuhtumi toimumist, peab ta lepingust tulenevad kohustused siiski täitma juhul, kui asjaolu,

millest ei teatatud, ei omanud mõju kindlustusjuhtumi toimumisele ega välista ega piira kindlustusandja täitmise kohustuse kehtivust. Kindlustusandja kohustuse olemasolu hindamisel tuleb arvestada ka tasutud kindlustusmaksete suhet kindlustusmaksetega, mida oleks tulnud maksta siis, kui asjaolust oleks teatatud.

Kui kindlustatud isiku vanus on avaldatud ebaõigesti ning selle tõttu määrati liiga väike kindlustusmakse, vähendatakse kindlustusandja vastutust võrdeliselt tegelikule vanusele vastava kindlustusmakse suhtega kokkulepitud kindlustusmaksesse.

Tagasiostuväärtus

Kui elukindlustusleping lõpeb taganemise või ülesütlemisega või kui tunnustatakse selle tühisust või üks lepingupool lepingu üldistel tsiviilõiguslikel alustel vaidlustab, peab kindlustusandja kindlustusvõtjale välja maksma kindlustuse tagastusväärtuse. See ei kehti, kui lepingupooled lepivad kokku lepingu muutmise kindlustusmaksevabaks. Kindlustuse tagastusväärtust arvutatakse kindlustusmatemaatika tunnustatud reeglite järgi jooksva kindlustusperioodi lõpuks.

Tagastusväärtuse väljamaksmisel arvestatakse sellest maha eelnevad kindlustusmaksete võlgnevused. Kindlustusandja võib teha tagastusväärtusest muid mahaarvamisi üksnes lepingupoolte kokkulepitud ulatuses ja tingimusel, et see on mõistlik. Kindlustusandja on kohustatud tagastusväärtuse välja maksma samuti juhul, kui ta vabaneb pärast kindlustusjuhtumi toimumist oma täitmise kohustusest.

Kindlustusandja vabanemine lepingu täitmise kohustusest

Kindlustatu surma korral vabaneb kindlustusandja lepingu täitmise kohustusest, kui kindlustatud isik sooritab kahe aasta jooksul pärast lepingu sõlmimist enesetapu. Kindlustusandja kohustus jääb kehtima, kui enesetapp sooritatakse vaimutegevuse patoloogilise kõrvalekalde seisundis, mis välistab vaba tahte.

Vaidluste lahendamine

Esialgne vaidluste lahendamine sätestatakse lepingus tavaliselt poolte läbirääkimiste teel. Kokkuleppe mittesaavutamise puhuks võidakse määrata kindel kohus (Eesti kindlustusandja puhul on selleks tavaliselt Tallinna linnakohus) või viidata kindlustusandja asukohakohtule.

Alternatiivsete investeerimisvõimaluste kõrval on elukindlustus ainus, mis pakub isiku majanduslikult sõltuvatele lähedastele finantsilist kaitset tema surma korral. Kõikvõimalike investeeringute puhul saavad pärijad niipalju, kui suur on investeeringute väärtus, elukindlustuse puhul aga tavaliselt kogu kindlustussumma ja seda ka siis, kui kindlustatu varase surma tõttu on seltsile makstud kõigest mõnisada või tuhat krooni. Seda enam tuleb elukindlustuslepingu sõlmimisse ja hoidmisse suhtuda tähelepanelikult. Kindlustusvõtjal peab olema ülevaade seadusega kehtestatud printsiipidest, mis kaitsevad kindlustusvõtjat kui lepingu haavatavamat poolt. Veelgi olulisem on tunda konkreetse elukindlustuslepingu sisu.

Kapitalikogumiskindlustus

Elukindlustusvõimalusi käsitleva teemaarenduse alustamisel tuleb lugejale veel kord rõhutada, et erinevalt kahjukindlustusest, kus kindlustusliigiti on lepingud tunduvalt ühtlasemad ning ka liigid üksteisest selgepiiriliselt eraldatud, on elukindlustus rohkem üksikjuhtudele suunatud (st iga kliendi vajadusi käsitletakse individuaalsemalt). Nii on kindlustusandjaga kokkuleppel erinevate kogumisviiside ning kindlustuskaitsete kombineerimisvõimalused ka ühe lepingu piires suuremad.

Kapitalikogumiskindlustus (ka kogumiskindlustus) on üks kõige levinum kindlustusliik. Kindlustusjuhtumiks on kindlustusperioodi lõppemine või kindlustatu surm kindlustuskaitse kehtivuse ajal. Niisiis kohustub selts tegema väljamakse juhul, kui kindlustatu sureb lepingu perioodi jooksul või saabub lepingus märgitud tähtajal perioodi lõpp.

Kogumiskindlustuse lepingus saab kindlustusvõtjaks olla füüsiline või juriidiline isik. Elukindlustuslepingu võib oma töötaja huvides sõlmida näiteks tööandja. Soodustatud isikuks võib samuti olla füüsiline või juriidiline isik (nt otsustab kindlustatu annetada väljamaksesumma heategevuseks mõnele mittetulundusühingule).

Kindlustusmakse tasutakse kindlustuslepingus fikseeritud kokkuleppe kohaselt kas ühekordse maksena või järgmaksetena. Ühekordse makse tasumist tuleb pikaajalise

lepingu puhul siiski harva ette, tavaliselt maksab klient seltsile ikka igakuiselt või kvartali või aasta kaupa. Kindlustusvõtjal on lepingu sõlmimisel võimalik kokku leppida osamaksetena tasutava kindlustusmakse dünaamiline suurendamine kindlaksmääratud protsendi võrra iga järgneva kindlustusaasta alguses. (Kindlustusaasta on ajavahemik, mis algab igal kalendriaastal kindlustuslepingu alguskuupäeval ning lõpeb järgmisel kalendriaastal kindlustuslepingu alguskuupäevale eelneval kuupäeval.)

Kindlustusmakse suurendamisel suureneb automaatselt ka kindlustussumma, mis on üks lisavõimalus inflatsiooni vastu võitlemiseks (teatavasti inflatsiooni korral raha väärtus kahaneb, kuid numbrites väljendatult on sedavõrd suuremad ka kindlustusvõtja sissetulekud, nii et suurema kindlustusmakse tasumine on igati võimalik ja asjakohane). Adekvaatse riskihindamise huvides on kindlustusandjal õigus nõuda kindlustusmakse (ja -summa) suurendamisel lisateavet kindlustatu tervise ja eluviisi kohta ning saadud andmete põhjal otsustada makse lõplik suurus.

Kindlustussumma väljamaksmine

Kapitalikogumiskindlustuse puhul (võrdlemisi sarnaselt pensionikindlustusega) võib kokku leppida, et selts maksab kindlustussumma välja kas eluaegsete maksetena (kindlustuspensionina) või siis ühekordse maksena.

Et kindlustusandja kindlustussumma välja maksaks, peab õigustatud isik:

- tõendama oma isiku;
- esitama kindlustuspoliisi;
- täitma sellekohase avalduse;

- tegema muud kindlustusandja nõutud õiguslikud toimingud.

Kindlustatu surma korral on kindlustussumma väljamaksmise otsustamiseks üldjuhul vajalikud järgmised dokumendid:

- surmatunnistuse originaal või notariaalselt tõestatud ärakiri;
- dokumentaalsed tõendid surma põhjuste ja asjaolude kohta (nt väljavõte kindlustatu haigusloost, kui kindlustatu suri haiguse tagajärjel, asjakohase ametkonna otsus kindlustatu surma põhjuste ja asjaolude kohta, kui kindlustatu suri õnnetusjuhtumi või kuriteo tagajärjel).

Kasumiosalus

Kapitalikogumiskindlustuse lepingute sõlmimisel lepitakse kokku garanteeritud intress, mille kindlustusandja on kohustatud kindlustusvõtja kogumisreservile lisama. Tavaliselt ei ole garanteeritud intressimäär kuigi kõrge. Garanteeritud intressi ei lepita üldjuhul kokku investeerimisriskiga kogumiskindlustuse puhul, kus kindlustusvõtja ise osaleb aktiivselt investeerimise kujundamises.

Kindlustusandjal on õigus eraldada kindlustusvõtjale kasumiosa sõltuvalt majandusaasta tulemustest ja üldisest majanduslikust olukorrast. Leping osaleb seltsi kasumi jaotamisel siis, kui selle sõlmimisest on möödunud lepingus märgitud ajavahemik (teatud arv aastaid).

Kogutud kasum (nagu ka garanteeritud intress) makstakse välja kindlustusjuhtumi korral koos kindlustussummaga. Võib sätestada, et lepingu ennetähtaegsel lõpetamisel kasumiosa väljamaksmisele ei kuulu, ning lõppude lõpuks võib luua ka sellised tingimused, kus kasumiosa üldse ei arvestata. Kindlustusvõtja võib ise valida, millistel tingimustel elukindlustusleping sõlmida. Näiteks võib kokku leppida ka selles, et kasumiosa makstakse välja iga aasta. Sel juhul vähendatakse kõigepealt iga-aastase kasumiosaluse võrra kindlustusaastal tasumisele kuuluvaid kindlustusmakseid ning kui kasumiosalus neid ületab, makstakse ületav summa välja kindlustusvõtjale.

Välistused

Välistuste korral makstakse välja kapitalikogumiskindlustuse lepingu tagasiostuväärtus. Tavaliselt on välistusteks järgmised juhtumid:

- kindlustatu suri alkohoolse, narkootilise või toksilise mürgistuse tagajärjel;
- kindlustatu oli õnnetuse toimumise ajal joobes (siin on oluline ka õnnetuse ja joobeseisundi vaheline põhjuslik seos ehk see, kas õnnetuse tingis nimetatud seisund), eriti kehtib see reegel joobeseisundis autojuhtimise kohta, kuid võib laieneda ka juhtumile, kus kindlustatu andis juhtimise üle joobes või juhilubadeta isikule;
- õnnetus juhtus õigusrikkumise sooritamisel või sooritamiskatsel;
- õnnetus juhtus kindlustatuga sõjas või relvastatud kokkupõrkes osalemisel või oli tingitud tuumaenergiast või radiatsioonist.

Lastekindlustus

Lapsevanemal puudub üldjuhul huvi oma lapse elu kindlustada. Laps on majanduslikult sõltuvuses oma vanemast, mitte vastupidi. Küll saab lapsevanem (aga põhimõtteliselt ka iga teine lapse käekäigust huvitatud isik) kasutada elukindlustuse pakutavaid võimalusi, et kindlustada oma lapse tulevikku raha säästmise teel. Peale kogumiskindlustuse sisaldab lastekindlustus tavapäraselt ka nn kindlustusmaksete tasumise kindlustust – juhul kui kindlustusvõtja kindlustusperioodi ajal sureb, maksab edaspidi kogumiseks mõeldud kindlustusmakseid kindlustusandja. See tähendab, et lapsele makstakse lepingus sätestatud ajal (tavaliselt on selleks lapse täiskasvanuks saamine, kuid kindlustuspraktika ei välista ka teistsuguseid määratlusi, nt abiellumine) igal juhul välja kokkulepitud kindlustussumma koos lisakasumiga.

Kindlustusvõtja surm kui kindlustusjuhtum võib olla tingitud nii haigusest kui ka õnnetusjuhtumist. Sellistel juhtudel on lastekindlustuse lepingu puhul vajalik eelkõige hinnata kindlustusvõtjaga seotud riske, sest sisuliselt on kindlustatuks kindlustusvõtja (lapsevanem) ja soodustatud isikuks laps. Lapse surma korral kuulub väljamaksmisele üksnes kogutud reserv. Küll võib kindlustusandjaga kokku leppida, et hüvitatakse lapsele tekkinud traumade ravi ja vanemale makstakse päevaraha lapse haigusperioodi jooksul.

Lastekindlustuse lepingus määratletakse tavaliselt garanteeritud intress, millele lisandub sõltuvalt seltsi majandusaasta tulemustest kasumiosa. Kindlustussumma makstakse välja kas ühekordse summana või fikseeritud summadena kindla perioodi jooksul. Sellele kindlustuslepingule on sobilik (juhul kui kindlustusandja seda võimaldab) juurde liita lisakindlustuskaitse toitjakaotuspensioni jaoks. Sel juhul, kui kindlustusvõtja sureb enne kindlustusperioodi lõppu, garanteeritakse igakuine toetus juba enne lepingus sätestatud põhiväljamakse(te) teostamist.

Välistused

Lastekindlustusega võtab kindlustusselts endale tavaliselt kohustuse hakata kindlustusvõtja (ehk lapsevanema) surma korral ise tasuma kindlustusmakseid. Seega on kindlustusandja kohustuste tekkimise tõenäosus otseselt seotud kindlustusvõtja käitumisega. Lastekindlustuse lepingus loetletakse välistused, mis seltsi nimetatud kohustusest vabastavad. Nii võib selts vabaneda oma kohustusest, kui:

- kindlusvõtja suri alkohoolse, narkootilise või toksilise mürgistuse tagajärjel;
- kindlustusvõtja oli õnnetuse toimumise ajal joobes (siin on oluline ka õnnetuse ja joobeseisundi vaheline põhjuslik seos ehk see, kas õnnetuse tingis nimetatud seisund), eriti kehtib see joobeseisundis autojuhtimise kohta, kuid võib laieneda ka juhtumile, kus kindlustusvõtja andis juhtimise üle joobes või juhilubadeta isikule;
- õnnetus juhtus õigusrikkumise sooritamisel või sooritamiskatsel;

- õnnetus juhtus sõjas või relvastatud kokkupõrkes osalemisel või selle jäädvustamisel või see oli põhjustatud tuumaenergiast või radiatsioonist.

Asjaolu, miks lapse elu ei või kindlustada samamoodi kui täiskasvanu elu surma riski vastu, on põhjendatav lapse kaitsega kindlustusvõtja võimaliku pahatahtlikkuse eest ning juba eespool mainitud tegeliku kindlustushuvi puudumisega.

Tulumaksusoodustusega pensionikindlustus

Ükski riik ei taga inimesele vanaduspõlves senisega täpselt samasugust elustandardit. Lääneriikide (ka Eesti) ühiskonnas on ilmne elanikkonna üldine vananemine, mis paratamatult toob kaasa selle, et tänaste tööjõuliste inimeste pensioniikka jõudmisel on vähem neid, kes maksumaksjatena pensionäre üleval peavad. Vabatahtliku pensionikindlustuse ülesandeks on võimalus tagada kindlustusvõtjale vanaduspõlves senisega võrreldav elustandard.

Tuleb märkida, et mitte igasugune vabatahtliku pensionikindlustuse leping ei pruugi olla tulumaksusoodustusega. On võimalikud pensionikindlustuse lepingud, mille puhul tulumaksusoodustus ei rakendu. Tulumaksusoodustusega pensionikindlustus on konkreetne õigusaktis sätestatud kindlustuse alaliik. Mitmesugused lisakindlustused tulumaksusoodustuse alla ei kuulu. Kuna maksude optimeerimine on samuti üks vajalik säästmisvahend, keskendub järgnev teemaarendus just nimetatud soodustusega elukindlustusliigile.

Tulumaksuseadus annab isikule õiguse tulust maha arvata pensionikindlustuse lepingu alusel tasutud kindlustusmaksed teatud määra ulatuses maksumaksja tulust. Maksuseadusest tulenevalt võib kindlustusvõtjaks olla ainult

füüsiline isik. Selle kindlustusliigi puhul on reeglina määratud ka kindlustatu vanusepiirangud, mis Eestis on lepingu sõlmimisel vähemalt 18 ja pensioni maksmisel vähemalt 55 aastat. Kindlustusperioodi pikkust reguleeritakse 5aastase miinimumtähtajaga. Kindlustuspreemiaid tasutakse kokkuleppe kohaselt, mitut ühe kalendrikuu jooksul laekunud makset käsitletakse ühe sellel kuul makstud kindlustuspreemiana. On soovitatav sõlmida maksete tasumiseks otsekorraldusleping pangaga, sest siis ei pea pidevalt maksetähtaegu jälgima. Sõltuvalt kindlustustingimustest võib leppida kokku maksete pideva suurenemise igal järgneval aastal, mis fikseeritakse maksegraafikus.

Sissemaksetega koguneb pensionikindlustuses nn kindlustusväärtus – fond, millest hiljem pensioni maksma hakatakse. Selts saadab kogunenud kindlustusväärtusest igal aastal väljavõtte. Nii saab kindlustatu ise veenduda, kuidas tema kindlustusse paigutatud rahaga olukord on. Samuti on võimalik raha kasvamist operatiivselt jälgida enamikus elukindlustusseltsides interneti teel.

Tavaliselt on kindlustatud ka kindlustatu surm kindlustuskaitse kehtivuse ajal. Loomulikult arvestatakse kindlustusväärtusest maha perioodiliselt kindlustuslepingu haldamiseks vajalikud kulud, sh ka tasu surmariski eest, kui surmarisk on kindlustatud.

Pension ja väljamaksed

Pension on lepingu alusel makstav rahasumma, mida selts hakkab maksma, kui on saabunud kindlustuslepingus määratud tähtaeg. Nagu eespool märkisime, võib tähtaeg saabuda siis, kui kindlustatu on vähemalt 55aastane. Üldiselt makstakse sellist pensioni kord kuus või kvartalis. On võimalikud ka kokkulepped aastapensioni maksmiseks. Pensioni suurus sõltub pensioni maksmise alguse hetkeks kogunenud kindlustusväärtusest.

Lepingus võib sätestada nn garanteeritud perioodi, mille jooksul kohustub kindlustusselts tegema pensioni väljamakseid soodustatud isikule. Kuni kindlustatu surmani on soodustatud isikuks igal juhul kindlustatu ise, hiljem võivad arvesse tulla ka teised isikud. Samas võib lepingutingimustega sätestada, et soodustatud isikutele makstakse välja kindlustussumma ainult kindlustatu surma korral enne pensioniperioodi saabumist. Juhul kui kindlustatu sureb kindlustuskaitse kehtivuse ajal, on seltsil kindlustussumma väljamaksmiseks õigus nõuda soodustatud isikult vajalikke dokumente, nagu näiteks riskielukindlustuse puhul.

Kui lepingusse on sisse võetud surmariski kindlustamine, siis kindlustatu surma korral on kindlustussumma väljamaksmise otsustamiseks üldjuhul vajalikud järgmised dokumendid:

- surmatunnistuse originaal või notariaalselt tõestatud ärakiri;
- dokumentaalsed tõendid surma põhjuste ja asjaolude kohta (nt väljavõte kindlustatu haigusloost, kui kindlustatu suri haiguse tagajärjel; asjakohase ametkonna otsus kindlustatu surma põhjuste ja asjaolude kohta, kui kindlustatu suri õnnetusjuhtumi või kuriteo tagajärjel jm).

Mis saab siis, kui kindlustusvõtjal tekib ootamatu rahavajadus enne penisoni algust ja ta soovib lepingu lõpetada? Sel juhul maksab kindlustusselts välja tagasiostusumma. Kui kindlustusvõtja soovib vaid osaliselt raha välja võtta,

siis on see sellekohase sätte puhul kindlustustingimustes võimalik teatud tähtaja möödumisel lepingu sõlmimisest. Väljamakse tehakse reservi arvel kindlustusvõtja avalduse alusel. Tegelikult ei saa tagasiostu vaadelda kui kindlustuses normaalset ja soositud nähtust. Pensionikindlustuse (nagu igasuguse kogumisega seotud elukindlustuslepingu) enneaegses lõpetamises ei tohiks olla midagi tavapärast. Poleks erilist mõtet koguda raha kindlustusseltsi, kui sellelt ei arvestataks kasumiosalust. Seda arvestatakse tavapäraselt kindlustusväärtuselt ainult kuni pensioni maksmise alguseni.

Ka selle kindlustusliigi juures on võimalik lepinguga (nn investeerimisriskiga pensionikindlustus) sätestada kindlustusmaksete investeerimise põhimõtted ja struktuur. Investeeringud tehakse reeglina väärtpaberitesse, mille valiku pakub välja kindlustusandja. Iga tasutud kindlustusmakse suunatakse reservi, kus see kindlal päeval (väärtuspäeval) seotakse väärtpaberitega. Sel juhul sõltub reservi väärtus otseselt väärtpaberite väärtusest.

Lepingu muutmine

Tulumaksusoodustusega pensionikindlustuse kogumisperiood on tavaliselt küllaltki pikk. Selle aja jooksul võib tekkida vajadus muuta esialgu sõlmitud kokkuleppeid. Eelkõige puudutavad muudatused:

- reservi investeerimisstruktuuri;
- kindlustussummat;
- kindlustusperioodi;
- soodustatud isikut;
- maksegraafikut ja maksete tasumistingimusi.

Kindlustustingimustes võib eraldi sätestada võimaluse leppida kindlustusandjaga kokku muudatusi, kuigi üldise tsiviilõiguse põhimõtte kohaselt võib poolte kokkuleppel alati muudatusi teha. Iseasi, kas sellised muudatused on mõlemale poolele ühtviisi kasulikud. Tegemist on otsusega, mille mõju on pikaajaline ja mille muutmine võib küll mõnikord otstarbekaks ja isegi vajalikuks osutuda, kuid hetkeemotsiooni ajel tehtavatesse muudatustesse tuleb suhtuda ettevaatlikult.

Riskielukindlustus

Riskielukindlustus (kindlustus surmajuhtumiks) kuulub küll elukindlustuse alla, kuid selle puhul on aimatavad ka kahjukindlustuse sugemed. Tegemist pole mitte säästmisvõimaluse, vaid surmariski kindlustamisega. Põhimõtteliselt võiks ju ka õnnetusjuhtumikindlustust ja osaliselt isegi reisikindlustust käsitleda elukindlustusena, sest nii ühel kui teisel juhul on kindlustatu surma korral ette nähtud hüvitis. Nii on see ka riskielukindlustuses.

Sageli jagataksegi kindlustusliigid vara- ja isikukindlustuseks. Sel juhul lähevad nii tavamõistes elu- kui ka muud inimesega otseselt seotud kindlustusliigid isikukindlustuse alla.

Kindlustusjuhtumiks riskielukindlustuses on tavaliselt ainult kindlustatu surm kindlustuslepingu kehtivusaja jooksul. Erinevalt näiteks õnnetusjuhtumikindlustusest on sellé isikukindlustusliigi kindlustuslepingu kehtivusaeg pikem kui aasta.

Riskielukindlustus võib osutuda vajalikuks näiteks juhul, kui on võetud pangalaenu. Pank on huvitatud, et laenusaaja surma korral laen tagastamata ei jääks. Sestap sõlmib laenuvõtja peale laenulepingu panga soosinguga seltsis ka riskielukindlustuse lepingu, kus soodustatud isikuks märgitakse pank. Kui kindlustatu sureb, siis maksab selts pangale laenu tagasi. Kuna tavaliselt hakatakse laenu osamaksetena tagasi maksma peaaegu kohe pärast laenulepingu sõlmimist, siis laenusumma (st kohustus panga ees) väheneb reeglipäraselt. Ka riskielukindlustust on võimalik sõlmida nii, et kindlustussumma kahaneks võrdeliselt tagasi makstava laenuga. Graafik, mis kujutab kindlustussumma pidevat vähenemist, on lepingu lahutamatu osa. Nii saab kindlustusvõtja hoida kindlustusmaksete pealt kokku, sest kindlustussumma ja sellest tuleneva väljamaksekohustuse suurus kahanevad pidevalt.

Juhul kui soodustatud isikut riskielukindlustuse lepingus näidatud ei ole, tehakse väljamaksed selleks õigustatud isikule seadusega sätestatud korras. Nii saavad väljamaksed näiteks pärijad. Kindlustusmakseid on võimalik tasuda nii ühekordse maksena kui ka aastamaksetena. Aastamakseid võib tasuda ka osamaksetena, kuid siis arvestatakse enamasti makselisa. Nii ei ole kuumakse (erinevalt kogumiskindlustusest) selle kindlustusliigi puhul eriti otstarbekas.

Kindlustusjuhtum

Kindlustatu surmast peab soodustatud isik teatama seltsile lepingus kindlaksmääratud tähtaja (tavaliselt mõne kuu) jooksul. Kindlustusselts soovib kindlustusjuhtumi korral tutvuda järgmiste dokumentidega:

- kindlustuspoliis;
- avaldus (ka seltsi blanketil) kindlustussumma väljamaksmiseks;
- surmatunnistus või selle notariaalselt tõestatud ärakiri;
- väljamakse saaja isikut tõendav dokument;
- väljavõte kindlustatu haigusloost, kui kindlustatu suri haiguse tagajärjel;
- asjakohase ametkonna otsus (teatis) kindlustatu surma

põhjuste ja asjaolude kohta, kui kindlustatu suri õnnetusjuhtumi või kuriteo tagajärjel;
- pärijate korral on vajalik ka pärimisõiguse tunnistus.

Kindlustusseltsil on tavaliselt õigus nõuda nii soodustatud isikutelt kui ka asutustelt täiendavaid dokumente ning teha järelepärimisi. Kindlustussumma väljamaksmisel võidakse kinni pidada jooksva kindlustusaasta tasumata osamaksed ja varasemad seltsile võlgu jäädud kindlustusmaksed.

Välistused

Esineb olukordi, kus kindlustusselts ei pea kindlustussummat välja maksma, kuigi leping on sõlmitud ja kindlustusvõtja on tasunud korralikult kindlustusmakseid. Sellisteks olukordadeks on näiteks:

- kindlustusvõtja on lepingu sõlmimisel teadlikult andnud ebaõiget või puudulikku informatsiooni enda või kindlustatu tervisliku seisundi kohta või ka selliste isikut puudutavate andmete kohta, mis võivad suurendada kindlustusriski;
- kindlustatu suri AIDSi tagajärjel määratud ajavahemiku jooksul pärast lepingu jõustumist (selge on, et HI-viiruse kandjate puhul on kindlustusrisk selline, et üldiselt lepingut ei sõlmitagi või on kindlustusmaksed ülikõrged);
- kindlustatu suri alkohoolsete või muude joobeseisundi saavutamiseks tarbitud ainete tagajärjel või ka asjaoludel, mis olid tingitud eelnimetatud ainete tarbimisest (nt purjuspäi põhjustatud autoavariis). Erilist tähelepanu tuleb pöörata narkootikumide mittetarvitamisele;
- lisaks eelnimetatud joobeseisundile võib selts sätestada tingimustes võimaluse keelduda ka siis väljamaksest, kui kindlustatu juhtis sõidukit lubadeta või viibis tahtlikult ja teadlikult sõidukis, mille joobes või lubadeta juht põhjustas liiklusõnnetuse;
- enesetapu kohta kehtib paari aasta reegel – st kui enesetapp sooritati kahe aasta jooksul pärast lepingu sõlmimist, siis hüvitist ei maksta;
- välistusena käsitletakse ka kindlustatu surma põhjustajatena sõda, kodusõda, rahvarahutust vms;
- kaitsmaks kindlustatut soodustatud isiku tegevuse eest, ei maksta hüvitist siis, kui soodustatud isik kindlustatu surma põjustab või sellele kaasa aitab.

Lepingu ennetähtaegsel lõpetamisel ei kuulu varem tasutud osamaksed üldjuhul tagastamisele. Erinevalt enamikust elukindlustuse vormidest riskielukindlustuse lõppedes reeglina mingeid väljamakseid ei tehta ja kindlustusandja kasumi jaotamisel leping ei osale.

Lisakindlustused

Nagu elukindlustust iseloomustavates peatükkides nägime, pole elukindlustuse ülesandeks mitte ainult garanteerida muretu vanaduspõlv või pakkuda lähedastele kaitset selle isiku surma vastu, kellest nad on majanduslikult sõltuvad. Tegelikult kätkeb meie igapäevane elutegevus hulgaliselt selliseid riske, mille tagajärg ei pruugi olla surm, küll aga invaliidsus või tõsine terviserike. Sellisel juhul osutub tööl käimine ja oma senise elustandardi säilitamine raskeks või võimatuks. Ilmsesti muutub võimatuks ka elukindlustusmaksete tasumine. Seepärast pakuvad elukindlustusandjad võimalust sõlmida koos põhilepinguga lisakindlustus nimetatud sündmuste puhuks.

Kui elukindlustuse põhileping võib olla sõlmitud kas või 30 aasta peale, siis lisakindlustuse lepingud sõlmitakse üldjuhul üheaastase perioodiga ning need hakkavad automaatselt pikenema igaks järgmiseks perioodiks kuni põhilepingu kestuse lõpuni. Lisakindlustuse kindlustusmakse tasutakse harilikult samaaegselt põhikindlustuse kindlustusmaksega, vältimaks segadust kindlustusmaksete tähtaegadega.

Kindlustusandjate pakutavad lisakindlustused on mõneti erinevad ning on vormistatud eraldi dokumentidena kindlustustingimustes. Kindlustusvõtja ei tohiks end sellest heidutada lasta, lisakindlustusi vaadeldakse ikka põhilepinguga lahutamatult seotutena (v.a mõned tulumaksuvaba pensionikindlustusega seotud maksundusküsimused – lisakindlustuste rägastikust tuleb välja selekteerida see osa lepingust, mis tõepoolest on seaduse kohaselt tulumaksuvaba ja mis mitte). Oluline on, et lisakindlustuse riske sisaldavad tingimused, olgu need siis kompaktselt välja toodud ühel dokumendil või eraldi vormistatud tingimustes, oleksid võetud kokku konkreetsesse kindlustuslepingusse.

Järgnevalt olgu eraldi välja toodud levinumad lisakindlustused.

Õnnetusjuhtumi lisakindlustus

Õnnetusjuhtumiks on ettenägematu kindlustatu tahtest sõltumatult toimunud välismõjudest tingitud sündmus, mis toob kaasa kindlustatu kehavigastuse või surma. Kindlustustingimustes võib õnnetusjuhtum olla täpsemalt piiritletud. Õnnetusjuhtumi lisakindlustus aitab:

- saada lisahüvitise kindlustatu surma korral;
- katta invaliidsusest tekkinud lisakulutusi. Invaliidsushüvitis on tavaliselt jaotatud astmetesse, mille alusel makstakse välja kindel protsent hüvitissummast. On ilmselge, et hüvitis käe kaotamise eest on suurem kui taastumatu haistmise kaotuse eest;
- saada ajutise töövõimetuse puhul päevaraha. Päevarahahüvitist ei maksta reeglina mitme samaaegselt esineva kindlustusjuhtumi eest mitmekordselt.

Kindlustusmaksete tasumise kindlustamine

Nagu eespool mainitud, on üheks riskiks see, et kindlustusvõtja ei suuda õnnetuse või haiguse tagajärjel tasuda elukindlustuse makseid. Elukindlustusseltsiga on võimalik sõlmida leping, mille alusel invaliidistumisel haiguse või õnnetusjuhtumi tõttu tasub põhilepingu maksed edaspidi kliendi eest elukindlustusselts. Nii tagatakse põhilepingust loodetavad väljamaksed, olgu selleks siis pension või ühekordne väljamakse. Samuti jääb alles põhilepingu elukindlustuskaitse täies ulatuses.

Haiguskindlustus

Kokkuleppel seltsiga võib lisakindlustuse lepingus sätestada kaitse ootamatute haiguste korral (mis pole õnnetusjuhtumiga seotud). Lepingus võib kardetavad haigused ka loetleda (nt pahaloomulised kasvajad, infarkt, insult). Kui mõni nimetatud haigusest peaks ilmnema, maksab kindlustusandja välja kokkulepitud summa.

Kindlustatu kohustused kindlustusjuhtumi saabumisel

Kui on toimunud lisakindlustuse lepingus märgitud kindlustusjuhtum (v.a surm), peab kindlustatu esimesel võimalusel pöörduma arsti poole. Lepingus on sätestatud kindlustatu kohustus alluda arsti ravile ja täita arsti ettekirjutusi.

Kindlustusandjat tuleb õnnetusjuhtumist informeerida lepingus sätestatud tähtaja jooksul. Sõltuvalt õnnetuse iseärasustest võib nimetatud informatsiooni edastada ka kolmandate isikute vahendusel.

Kuna kindlustusjuhtum tekitab kindlustusandjale kohustusi, siis on ta huvitatud õnnetusjuhtumi asjaolude selgitamisest ning kindlustatu tervisliku seisundi halvenemise ulatusest. Kindlustusandja nõudmisel tuleb esitada uurimisorganite otsus õnnetusjuhtumi põhjuste ja asjaolude kohta. See kehtib näiteks isikuvastaste kuritegude, aga ka liiklusõnnetuste korral. Mõnikord võib osutuda vajalikuks kindlustusandja usaldusarsti teostatav tervisliku seisundi kontroll. Kohustuse selline kontroll vajadusel läbida võtab kindlustatu tavaliselt juba lepingutingimustes lepingu sõlmimisel.

Kindlustushüvitise taotlemine

Kindlustushüvitise taotlemine toimub lepingus ettenähtud korras. Tavaliselt nõuab kindlustusandja sõltuvalt õnnetusjuhtumist järgmiste dokumentide esitamist:

- isikut tõendav dokument;
- kindlustuspoliis;
- avaldus õnnetusjuhtumi kohta (tavaliselt on kindlustusandjal selleks blankett);
- arsti või raviasutuse tõend diagnoosi, ravi kestuse ja ravimeetodite kohta (mõnel puhul jällegi kindlustusandja standardsel blanketil);
- invaliidsust tõendav dokument;
- ajutise töövõimetuse leht;
- surmatunnistus, mida võib esitada ka notariaalselt kinnitatud ärakirjana.

Välistused

Välistusi, mida lisakindlustuste tingimused sisaldavad, tasub uurida juba lepingu sõlmimisel, igal juhul tuleb nendega arvestada edaspidises elutegevuses lepingu kehtimise ajal. Lisakindlustuste välistused võivad olla erinevad. Tavaliselt ei kehti kindlustuskaitse ja sellest johtuvalt puudub seltsil kohustus maksta kindlustushüvitist, kui:

- kindlustatu oli õnnetuse toimumise ajal joobes (siin on oluline ka õnnetuse ja joobeseisundi vaheline põhjuslik seos ehk see, kas õnnetuse tingis nimetatud seisund), eriti kehtib see reegel joobeseisundis autojuhtimise kohta, kuid võib laieneda ka juhtumile, kus kindlustatu andis juhtimise üle joobes või juhilubadeta isikule;
- õnnetus juhtus õigusrikkumise sooritamisel või sooritamiskatsel;
- õnnetus juhtus ohtlike spordialade või harrastustega tegeledes. Et sellistel puhkudel kindlustuskaitse saada, peab olema kindlustusandja nõusolek. Ohtliku spordiala määratlus võib olla seltsiti erinev, kuid tavaliselt liigituvad selle alla nt moto- ja õhusport, võitluskunstid, allveesport, alpinism, kiirlaskumine. Sarnase sätte alla käib ka ohtlik elukutse. Nii või teisiti on kindlustusandja riskide hindamisel huvitatud kindlustatu tegevusest ning igasugused muudatused lepingu kehtimise ajal peavad olema seltsile teada;
- õnnetus juhtus kindlustatuga sõjas või relvastatud kokkupõrkes või selle jäädvustamisel või oli tingitud tuumaenergiast või radiatsioonist;
- kindlustatul tekkis tervisekahjustus meditsiiniliste protseduuride, samuti teatud mürgistuste tagajärjel.

III osa
Elukindlustuse andjad ja vahendajad

Elukindlustusseltsi asutamine ja juhtimine

Kindlustustegelane peab tundma oma tööandja või koostööpartneri organisatsioonilist ülesehitust ning toimimispõhimõtteid. Inimene, kes soovib sõlmida elukindlustuslepingut, huvitub kindlasti sellest, millistel alustel töötab firma, kuhu ta aastate jooksul paigutab märkimisväärse osa oma sissetulekutest, ning mis tagab selle, et tema rahaga hoolsasti ja ausalt ümber käiakse. On arusaadav, et enne pikaajalistesse kindlustussuhetesse astumist soovitakse teada, kuidas ja mil määral on tagatud kindlustusandja usaldusväärsus.

Majandusajakirjanduses vahetevahel avaldatavad elukindlustusseltside reitingud annavad küll päevakajalise ülevaate kindlustusandjate suhtelisest hetkeolukorrast, kuid jäävad enamikule inimestest siiski abstraktseteks edetabeliteks ega ava kindlustustegevuse sisemaailma.

Elukindlustust käsitlevatesse reitingutesse tuleks suhtuda teatava ettevaatlikkusega. Selleks, et teha reitingule tuginedes järeldusi ühe või teise seltsi kohta, peab esmalt hindama reitingu enda usaldusväärsust ja adekvaatsust. Reitingu koostaja on reeglina olnud küll aus ja erapooletu, kuid elukindlustus on paratamatult väga individuaalne tegevus. Lepingutingimused on erinevad nii kindlustusliigiti

kui ka seltsiti, peale selle on kindlustustegevuses veel terve rida niisuguseid parameetreid, mille analüüsimine on väga töömahukas ja mis ei pruugi ka siis mitte garanteerida võrreldavat tulemust.

Isegi turuosa suuruse võrdlemine kindlustusliikide lõikes ei anna adekvaatset pilti sellest, kuivõrd usaldusväärsem ning parem on üks selts teisest. Turuosa suuruse taga võib olla agressiivne müük, kindlustusvõtja aga kipub seniajani ostuotsust langetama ikka hinnast lähtudes. Soodne pole aga alati kõrge kvaliteediga.

Kui kellelgi tekib järgnevat teemaarendust lugedes mõte alustada tulevikus oma elukindlustusseltsi kui prestiižse ja pikaajalises perspektiivis eeldatavalt ka tulutoova äriettevõtte loomist, siis liigse entusiasmi jahutamiseks tuleb siinkohal meenutada nn kümne aasta reeglit.

Esimesed viis aastat toodab elukindlustusselts enamasti omanikele kahjumit ning peale selle võib nõuda pidevaid investeeringuid. Kui õnne on, siis kuluvad järgmised viis aastat investeeritud kapitali tasateenimiseks ja lõppkokkuvõttes alles kümne aasta pärast võib oodata esimest tõelist kasumit.

Eelnev aitab ka elukindlustusseltsi kliendil mõista, et kogu tema raha ei lähe sugugi ainult seltsi omanike rikastumiseks. On mõistetav, et mida põhjalikumalt ja jäigemalt ärivaldkond õiguslikult reguleeritud on, seda suuremad on selles valdkonnas tegutseva äriettevõtte püsikulud (kulud nõuetekohastele juhtorganitele, turvalistele ning töökindlatele infosüsteemidele, investeeringute haldamiseks jne).

Käesolev peatükk mõtestab lahti kindlustusseltsile esitatavad nõuded ning seltsi asutamis- ja juhtimisreeglid. Eestis ei ole kehtestatud iga küsimuse puhul elukindlustus-

ja kahjukindlustusseltsidele eraldi nõudeid. Mõned reeglid käivad aga ainult elukindlustusandjate kohta.

Kindlustustegevuse reguleerimise areng Eestis

Elukindlustustegevus on suures osas rahvusvahelise iseloomuga, mistõttu on eriti vajalik, et kindlustuses kehtestatud nõuded tagaksid ühte majandusruumi kuuluvate riikide kindlustussuhetes dünaamilisuse ja et erinevate siseriiklike seadusandlike aktide pinnalt ei tekiks konflikte. Eestis kuni 2000. aastani seltsidele esitatavate nõuete ja regulatsioonide osas kehtinud kindlustusseadus tugines Euroopa Liidus levinud üldistele tunnustatud kindlustuspõhimõtetele, kuid Euroopa Lepingu assotsiatsiooni loomine tekitas vajaduse konkretiseerida peaaegu kõiki kindlustustegevuse aspekte. Seni võimaldasid kindlustustegevusel Eestis areneda ja edu saavutada vaid üksikud kehtiva kindlustusseaduse alusel perioodiliselt uuendatud õigusaktid, nagu "Kindlustusandjate raamatupidamise kord" ning "Kindlustusandjate maksejõulisuse arvutamise kord". Kehtivas seaduses mittepiisavalt reguleeritud või reguleerimata küsimuste lahendamine toimus seni kindlustusjärelevalve meetoditega, mis paraku ei taganud alati suurimat efektiivsust. Kuna iseseisev kindlustustegevust reguleeriv seadus kehtestati Eesti Vabariigis pärast nõukogude perioodi alles 1992. aastal, mil võeti vastu kindlustusseadus (jõustus 1993), siis sai senine seadusloome sellealastes küsimustes toetuda eelkõige teiste riikide kogemustele ja abile. Enne Nõukogude okupatsiooni oli Eestis vastu võetud vaid üks kindlustustegevust käsitlev õigusakt – 1936. aasta kindlustusasutiste seadus, mida ei olnud arusaadavatel

põhjustel enam võimalik tänapäeva üle tuua. Kindlustustegevuse seaduse väljatöötamisel lähtuti järgmistest elukindlustuse valdkonnas tähtsust evivatest Euroopa Liidu Nõukogu dokumentidest:

- elukindlustuse direktiivid – 79/267-EEC; 90/619-EEC; 92/96-EEC (pikemalt on elukindlustuse direktiividest kirjutatud peatükis "Elukindlustuse regulatsioon Euroopa majandusruumis);
- vahendajate direktiiv – 77/92-EEC;
- vahendajate soovitus – 92/48-EEC;
- kindlustusjärelevalve direktiivi eelnõu – 95/26-EEC.

Kindlustusraamatupidamise direktiivi 91/647-EEC oli arvestatud mingil määral juba 1992. aasta kindlustusseaduses ning 2000. aastal jõustunud kindlustustegevuse seaduses on seda jätkuvalt järgitud. Eeskuju viimase seaduse koostamisel võeti eespool mainitud põhjustel teiste riikide kindlustusalastest seadustest, eelkõige Saksamaa Liitvabariigi kindlustus- ja järelevalveseadusest. Kindlustustegevuse seaduse väljatöötamisel juhinduti ka nn Valge Raamatu nõuetest. Seadusloomes osalesid tollase kindlustusinspektsiooni spetsialistid koostöös Saksamaa Liitvabariigi kindlustusjärelevalve töötajatega ja seda just eriti kindlustusjärelevalvet puudutavates küsimustes. Menetlusstaadiumis eelnõu saadeti läbitöötamiseks rahandusministeeriumisse, kus seda täiendasid juriidilise osakonna kindlustustalituse juristid. (Kindlustustegevuse seaduse seletuskiri)

Kindlustustegevuse seaduse võttis Riigikogu vastu 6. juunil 2000 ja see jõustus sama aasta 1. augustil. Juba tegutsevad kindlustusandjad olid uue seaduse loomisest pikemat aega teadlikud (ja ka osalenud eelnõu ettevalmis-

tamise aruteludes) ning seaduse rakendussätetes antud mõnekuulised lisatähtajad tegevuse tahkude uue regulatsiooniga kooskõlla viimiseks osutusid piisavateks.

Omapäraselt lahendati kindlustusseltside seniste tegevjuhtide ja juhatuse liikmete hariduse küsimus. Nendelt, kes olid enne seaduse jõustumist vähemalt 12 kuud sellistel ametikohtadel tegutsenud, akadeemilist kõrgharidust ei nõutud.

Tasub teada, et ka väga pikaajaliste elukindlustustraditsioonidega maades kindlustustegevuse regulatsioon areneb pidevalt. Näiteks Suurbritannia jõudis täna kehtiva kindlustusseltside seaduseni (Insurance Companies Act 1982) aastal 1982. Üheks teguriks seadusloome arengus oli kurb kogemus elukindlustusseltsi Nation Life pankrotist kümmekond aastat varem. (Sibul, A. Ülevaade Suurbritannia kindlustussüsteemist. EV Kindlustusinspektsiooni teabeleht, nr 13, 24.04.1996)

Üldised nõuded elukindlustusseltsile

Mitte iga äriühing ei või märkida oma tegevusalaks elukindlustuse toodete pakkumist ning asuda klientidelt makseid sisse kasseerima. Et tagada klientide võimalikult parem kaitse, on ette nähtud kindel kord kindlustustegevuses osalemise lubamiseks.

Kindlustusandja võib üldjuhul tegutseda üksnes aktsiaseltsina ning tegeleda ainult kindlustustegevusega, järelevalve loal ka sellega seotud alaga. Elukindlustuse aktsiaselts ei või tegeleda samaaegselt kahjukindlustusega, aga elukindlustuse edasikindlustusega tohib. Selle reegli põhjenduseks on asjaolu, et juhul kui kindlustusseltsi kahjukindlustustegevus hakkab sisse tooma kahjumit, võib tek-

kida kiusatus katta seda elukindlustustegevusest laekunud rahaga. Elukindlustus kui pikaajaline kindlustusvaldkond, kus nõudmised turvalisustagatistele on ranged, peab olema sellistest ohtudest puutumatu.

Sel põhjusel luuakse mõnikord kindlustuskontsern, kus emaettevõttel on *holding*-funktsioon ning kahest iseseisvast juriidilisest isikust tütarettevõttest üks tegeleb elu- ja teine kahjukindlustusega.

Minimaalseks elukindlustuse aktsiaseltsi aktsiakapitaliks sätestab Eesti seadus 12 miljonit krooni. Võrdluseks: kahjukindlustusandja (v.a finantsriskid ja vastutuskindlustus) minimaalne aktsiakapital on 5 miljonit krooni. Edasikindlustuse korral on aktsiakapitali nõue 20 miljonit krooni. Kui elukindlustusandja tegeleb nii elukindlustuse kui ka selle edasikindlustusega, siis on aktsiakapitali miinimumsuurus kahest nõudest suurem ehk 20 miljonit krooni. Kindlustusandja aktsiakapital peab seltsi asutamisel olema sisse makstud rahas.

Elukindlustusseltsi tegevusluba

Elukindlustusandjana võib tegutseda ainult see firma, kellele on väljastatud tegevusluba, mis annab elukindlustustegevuseks õiguse.

Taotleda saab esmast tegevusluba (kui ettevõttele pole varem väljastatud tegevusluba mitte ühegi kindlustustegevuse liigi või alaliigiga tegelemiseks, nt asutatavate elukindlustusseltside puhul) või täiendavat tegevusluba (äriühing taotleb luba tegelemiseks sellise kindlustustegevuse põhiliigi, liigi või alaliigiga, mida ei ole talle seni väljastatud tegevusloas ette nähtud).

Võib tekkida küsimus, kas tegevusluba iseenesest garanteerib usaldusväärsuse. Vastuse leiab tegevusloa väljastamise protseduuri analüüsides.

Tegevusloa andmise või selle andmisest keeldumise otsustamise põhikriteeriumideks on kindlustusandja rahaliste vahendite kvaliteet ja nende piisavus, peale selle veel kindlustusseltsi juhtkonna vastavus kindlustuse hea tava nõuetele ja seda oma professionaalsuse ja väärikuse osas. Igasugune aferism tuleb kindlustusest võimalikult kaugel hoida. Nimetatud põhimõtete järgimine tagabki kindlustusvõtjate ja kindlustatute huvide kaitse.

Nendest põhikriteeriumidest lähtutakse peale tegevusloa andmise ka edasises järelevalves kogu kindlustusandja eksisteerimise vältel.

Tegevusluba, mis annab õiguse kindlaks määratud kindlustustegevuseks, ei ole võimalik teisele äriühingule edasi müüa või üle anda, tegemist on konkreetse ettevõttega vahetult seotud õigusega. Esmase tegevusloa taotlus esitatakse kindlustusjärelevalvele. Taotlusele lisatakse firma asutamisdokumendid, tegevuskava ja kindlustuslepingute üldtingimused.

Peale selle nõutakse veel kindlustusjärelevalvele muude oluliste asjaolude esitamist. Nii tuleb esitada andmed firma juhatuse ja nõukogu liikmete ning audiitori kohta, aktsionäride nimekiri, kus on välja toodud iga aktsionäri sissemakse, aktsiate ning häälte arv. Tegevusloa andmise otsustamine nõuab ka ülevaadet kindlustusfirma plaanitavast organisatsioonilisest struktuurist ning raamatupidamise sise-eeskirjast.

Kuna tänapäeval kuulub finantsvahendusega tegelevate ettevõtete igapäevaellu infotehnoloogia kasutamine ja see on seotud klientide turvalisusega (käsikäes infotehnoloogilise revolutsiooniga on suurenenud arvutikuritegude arv,

tuleb välistada konfidentsiaalsete andmete leke), siis soovib kindlustusjärelevalve andmeid kasutatavate infosüsteemide kohta. Et kinnitada esitatud andmete õigsust, lisavad juhatuse liikmed kogu sellele dokumendihulgale kinnituskirja.

Tegutseva kindlustusandja puhul täiendava tegevusloa taotlemine on mõnevõrra lihtsam. Firma on juba mõnda aega kindlustusega tegelenud ja oma elujõulisust tõestanud. Kindlustusjärelevalvel on seetõttu hõlpsam ettevõtte usaldusväärsust ja võimelisust hinnata ning sestap soovib kindlustusjärelevalve näha tegevuskava, täiendava tegevusloaga seotud kindlustuslepingute üldtingimusi, samuti audiitori arvamust, kas omavahendite suurus vastab seadusele.

Kui aga kõigi nimetatud dokumentide põhjal pole kindlustusjärelevalvel ikkagi võimalik veenduda selles, et tegevusloa taotlejal on selle kindlustustegevuse teostamiseks piisavad võimalused, või tekib kahtlusi kindlustusvõtjate huvide kaitstuse osas, võib lisaks nõuda täiendavaid dokumente.

Mõlemal puhul on nõutav tegevuskava, ainult heast tahtest ja julgest pealehakkamisest jääb kindlustuses napiks, vajalik on kindlustusäri tulevikuplaanide detailne selgitamine ja põhjendamine.

Tegevuskava on dokument, millest kindlustusjärelevalve saab järgmist infot:

- kindlustustegevuse põhiliikide, liikide ning alaliikide loetelu, samuti iga kindlustusliigi kohta planeeritav edasikindlustuse maht ning põhimõtted;
- tegevuspiirkonna määratlus;
- kindlustustehniliste eraldiste moodustamise kord;

- iga kindlustusliigi kohta kindlustustehniline äriplaan, milles on välja toodud tariifide kirjeldus, üldised tariifieeskirjad, nende arvutuspõhimõtted ja -alused ning elukindlustuse eraldiste ja garantiiväärtuste arvutuspõhimõtted;
- iga kindlustusliigi kohta kindlustustehniline kasumiarvestus, kasumi jaotamise põhimõtted;
- esimese kolme tegevusaasta kasumiprognoos;
- bilanss aktiva ja passiva põhigruppide lõikes.

Tegevusloa taotlemisel esitatakse tegevuskava kolme esimese tegevusaasta kohta selles kindlustusvaldkonnas. Tegevuskava esitamine enne tegevusloa saamist ei tähenda sugugi seda, et pärast võib kindlustusselts kavasse oma suva järgi muudatusi teha või seda üldse mitte täita. Kõikidest tegevuskavas tehtavatest muudatustest tuleb teatada kindlustusjärelevalvele.

Kindlustusjärelevalve kontrollib ka tegevuskava täitmist. Regulaarne kontroll toimub sellekohase aruande abil, mille selts esitab järelevalvele koos majandusaasta aruandega. Kui kindlustusjärelevalve nõuab tegevuskavasse muudatuste tegemist, põhjendades seda vajadusega kindlustusvõtjate ja kindlustatute huve kaitsta või seltsi maksejõulisust tagada, on selts selleks kohustatud.

Eespool toodud teemakäsitluses on mitu korda mainitud kindlustusvõtjate ning kindlustatute huvide piisava kaitstuse mõistet. Seda väga laiaulatusliku tähenduse ja sisuga põhimõtet saab kokku võtta ühte lausesse:

- kindlustusvõtjate ja kindlustatute huvid on piisavalt kaitstud siis ja ainult siis, kui kindlustusandja tegevus on seadusega sätestatud nõuete kohane ning

kindlustusandja on igal ajahetkel võimeline täitma endale võetud kohustusi.

Tegevusluba antakse rahandusministri käskkirjaga juhul, kui esitatud andmed ja dokumendid on nõuetekohased ning esitatu põhjal saab kindlalt veenduda, et on võimalused kindlustustegevuseks ning kindlustusvõtjate ja kindlustatute huvid on piisavalt kaitstud. Otsuse tegemiseks esmase tegevusloa andmise või sellest keeldumise kohta on rahandusministril aega kolm kuud, täiendava tegevusloa puhul üks kuu. Tegevusluba on tähtajatu, kuid lõppeb:

- kindlustusseltsi lõpetamise otsuse tegemisel;
- tegevusloa kehtetuks tunnistamisel;
- kindlustusandjate ühinemisel ühineval kindlustusandjal;
- kindlustusseltsi pankroti väljakuulutamisel;
- kindlustusportfelli üleandmisel. Juhul kui üle anti osa kindlustusportfellist, lõpeb tegevusluba ainult üleantava liigi või alaliigi suhtes.

Kuna tegevusluba võib vaadelda kui riigi poolt kindlustusvõtjatele usaldusväärsuse tagatise andmist, on ette nähtud ka juhud, mil on õigustatud tegevusloa kehtetuks tunnistamine. Tegevusloa kehtetuks tunnistamist võimaldavad järgmised seadusega sätestatud asjaolud:

- kindlustusandja ei ole alustanud tegevust 12 kuu jooksul pärast tegevusloa väljastamist. Siin võib eeldada, et tegevusloa taotlenud kindlustusselts suure tõenäosusega oma tegevust ei alustagi, järelikult pole mõttekas pidada tegevusluba nn riiulifirma käes;
- kindlustusandja tegevus on vastuolus seadusega.

Just seadus on see, mis tagab kindlustusvõtjate kaitse (tarbijate haavatavuse seisukohalt niivõrd sensitiivse valdkonna puhul, nagu seda on kindlustus, ei saa jääda lootma isereguleeruvale turule) ning seaduse eiramine on ilmselge märk ebaturvalisest olukorrast;
- kindlustusandjale tehtud ettekirjutust ei ole täidetud. Siis võib õigustatult karta, et kindlustusseltsil polegi ettekirjutuse täitmiseks vahendeid või on see märk ilmselgest lohakusest, hoolimatusest ja seetõttu ka kindlustusvõtjatele ohtlikust olukorrast;
- kindlustusandja aktsiakapitali või omavahendite suurus või kindlustustehnilised eraldised ei ole nõuetekohased;
- kindlustusandja ei järgi tegevusloas välja toodud eritingimust või tegevusloa taotlemisel on esitatud valeandmeid.

Lisaks loetelus välja toodud asjaoludele on õigus tunnistada tegevusluba kehtetuks igal muul juhul, kui kindlustusvõtjate huvid ei ole piisavalt kaitstud. Tegevusloa võib tunnistada kehtetuks täielikult või üksikute kindlustustegevuse põhiliikide, liikide või alaliikide kaupa, piiritledes õigused, mis tegevusloa omanik tegevusloa kehtetuks tunnistamisega kaotab.

Tegevusloa tunnistab kehtetuks rahandusminister oma motiveeritud otsusega ja teatab sellest vähemalt ühes üleriigilise levikuga päevalehes hiljemalt viiendal päeval pärast kindlustusandja tegevusloa kehtetuks tunnistamist. Muidugi on tegevusloa kehtetuks tunnistamine viimaseks võimaluseks, enne selle sanktsiooni käikulaskmist antakse kindlustusandjale tavaliselt võimalus puudused kõrvaldada.

Elukindlustusseltsi juhtimine

Rahvatarkus märgib hoiatavalt, et kala kipub ikka peast mädanema minema. Kindlustuskompanii töös ilmnevad puudujäägid on enamasti tingitud juhtorganite ebakompetentsusest või isegi kuritahtlikkusest. Näiteid sellest leiab kahjuks ka Eesti kindlustustegevuse lähiajalugu uurides. Vältimaks ohuolukordi, on kindlustusfirma juhtimine ning juhtorganite liikmetele esitatavad nõuded seadusega suhteliselt konkreetselt reguleeritud.

Oluline dokument äriühingu tegevuse korraldamisel on äriühingu põhikiri. Peale äriseadustikus loetletud nõuete peab kindlustusseltsi põhikiri sisaldama veel moodustatavate kindlustustehniliste eraldiste loetelu ning määrama juhatuse või nõukogu pädevuse kindlustuslepingute tingimuste, kindlustustehniliste eraldiste moodustamise puhul, samuti sisekontrolli moodustamise ning aruandluse korra kinnitamisel. Kindlustusseltsi põhikirja on võimalik muuta ainult kindlustusjärelevalve nõusolekul. Huvi ja vajaduse korral on kindlustusseltsi nagu igasuguse muu äriühingu põhikirjagagi igaühel võimalik tutvuda, tellides äriregistri osakonnas sellest ärakirja.

Kindlustusseltsi juhatus ja nõukogu

Kindlustusseltsi juhtimisorganite liikmetele (sh ka filiaali juhatajale) on ette nähtud ranged nõuded. Juhtimisorgani liikmetelt nõutakse laitmatut ärialast reputatsiooni. Juhtorganite liikmetele nõuete püstitamise eesmärk on luua võimalus hinnangu andmiseks, kas kindlustusfirma on võimeline tegutsema professionaalselt ja seaduse kohaselt, et

jällegi tagada kindlustusvõtjate ja kindlustatute huvide kaitse. Seadus teeb üheselt mõistetava piirangu kindlustusfirma juhtimises osalemiseks isikutele, kelle tegevus on kaasa toonud äriühingu pankroti või äriühingule antud tegevusloa lõpetamise või kehtetuks tunnistamise riigi- või järelevalveasutuse algatusel, kellel on ärikeeld või kelle varasem tegevus viimase kümne aasta jooksul äriühingu juhina on näidanud tema suutmatust korraldada äriühingu juhtimist selliselt, et äriühingu aktsionäride, osanike, liikmete, võlausaldajate ja klientide huvid oleksid piisavalt kaitstud. Nii välistatakse nn pankrotimeistrite ligipääs kindlustusärisse. Kindlustusäri juhtima pääsevad ainult selleks sobilikud (nn *fit and proper*) inimesed.

Kindlustusseltsi juhatuse liikmel peab olema akadeemiline kõrgharidus ning kindlustuse või muu finantsvahenduse (nt panganduse) kogemus. Kui kindlustusandja juhatuse või nõukogu liige ei vasta seaduses sätestatud nõuetele või on seoses tema valimise või määramisega esitatud eksitavaid ja tegelikkusele mittevastavaid andmeid, võib kindlustusjärelevalve oma ettekirjutusega teha seltsile ettepaneku selle liikme tagasikutsumiseks. Sama kehtib ka siis, kui isiku tegevus kindlustusfirma juhtimisel on selgelt näidanud tema suutmatust täita oma kohustusi nii, et kindlustusvõtjate ja kindlustatute huvid oleksid kaitstud.

Kindlustustööstust kui läbinisti valgekraede mängumaad iseloomustab kõrgharidusega töötajate suur osakaal. On huvitav teada, et näiteks 2000. aasta alguses töötas Eesti kindustusseltsides (nii elu- kui kahjukindlustuses) kokku 991 inimest, neist 44,1 protsendil oli kõrgharidus, 27,7 protsendil keskeriharidus ja 27,7 protsendil keskharidus. (Kindlustuse aastaraamat 1999. EV Kindlustusinspektsioon, 2000, lk 27)

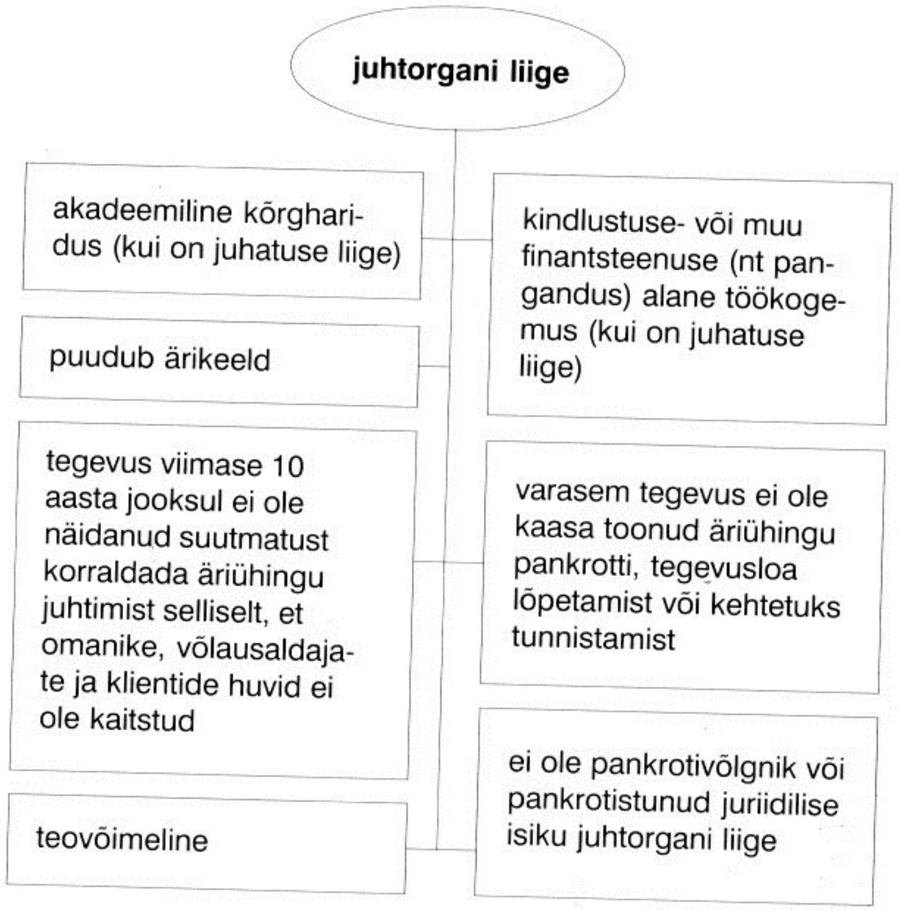

Aktuaar

Elukindlustuses on tähtis aktuaari ehk kindlustusmatemaatiku tegevus – tariifide ja kindlustustehniliste eraldiste adekvaatse arvutamise eelduseks on statistika. On nõutav, et vastutav aktuaar, kellel on akadeemiline matemaatikaalane kõrgharidus ning piisavad teadmised ja kutseoskused sellel erialal töötamiseks, kuuluks elukindlustusseltsi juhatusse. Aktuaar peab hindama kindlustustariifide õigsust ja piisavust, kalkuleerima kindlustustehniliste eraldiste suuruse,

koostama elukindlustuse suremustabeleid ning hindama kasutatavate suremustabelite õigsust ja edasikindlustuslepingute mõju. Samuti tuleb arvutada kindlustuslepingute tagasiostuväärtused ja kasumianalüüsid nii üksiklepingute kui samaliigiliste lepingute lõikes. Kui aktuaar saab teada kindlustusseltsi tegevuses esinevatest asjaoludest, mis ohustavad kindlustusseltsi usaldusväärsust, peab ta sellest teavitama kindlustusseltsi nõukogu.

Sisekontroll ja sise-eeskirjad

Kindlustusseltsil peab olema sisekontrolliorgan, kes kontrollib, kas kogu seltsi tegevus on seaduste ja heade tavade kohane. Sisekontroll esitab kindlustusseltsi nõukogule ja juhatusele iga kuu aruande avastatud puuduste kohta. Sisekontrolli töötajatele kehtivad samasugused nõuded kui juhatuse liikmete puhul. Sisekontrolli töötajatel on kohustus informeerida probleemide korral koheselt kindlustusjärelevalvet.

Peale selle peab kindlustusselts kehtestama sise-eeskirjad, mis reguleerivad töötajate ja juhtide tegevust. Sise-eeskirjadega saab kindlaks määrata nii kindlustusandja huvide ja juhtorganite liikmete või töötajate isiklike majanduslike huvide konfliktide vältimise kui ka firmasisese info ja dokumentide liikumise korra ning alluvussuhted, aruandluse ja õiguste delegeerimise. Kõik see kindlustusseltsi köögipoolt puudutav mõjutab kaudselt ka kindlustusvõtjat.

Audiitor

Audiitor, kelle andmed võib leida ka kindlustusjärelevalve koduleheküljelt, kontrollib seltsi majandusaasta aruannet

rahvusvaheliste auditeerimisstandardite kohaselt ja on ametisse nimetatud järelevalve nõusolekul. Kindlustusjärelevalve hindab audiitoreid, lähtudes nende usaldusväärsusest, reputatsioonist, ettevalmistusest ja kindlustusalase auditeerimise kogemustest.

Olulise osaluse omandamine kindlustusseltsis

Kui isik kavatseb omandada olulist osalust või suurendada seda üle 20, 33 või 50 protsendi kindlustusandja aktsiakapitalist või häälte arvust või juhul, kui kindlustusandja muutub tehingu tulemusena tema tütarettevõtjaks, on ta kohustatud eelnevalt taotlema kindlustusjärelevalvelt selleks loa. Loa saamiseks tuleb kindlustusjärelevalvele esitada taotlus koos järgmiste andmete ja dokumentidega:

- selgitus omandaja kohta, sealhulgas dokumendid, mis kinnitavad omandajaks oleva äriühingu juhatuse ja nõukogu liikmete usaldusväärsust ja laitmatut reputatsiooni;
- omandajaks oleva äriühingu majandusaasta aruanne või auditeeritud vahearuanne, mis peab olema koostatud majandusaasta aruande vormis ja mitte varem kui kuus kuud enne taotluse esitamist, koos audiitori järeldusotsusega;
- kontserni koosseisu kuuluv äriühing peab esitama kontserni struktuuri koos sinna kuuluvate äriühingute osaluse äranäitamisega, kontserni eelneva kolme majandusaasta aruanded ning audiitori järeldusotsused;
- füüsiline isik peab esitama andmed raha päritolu kohta.

Kui nende andmete või dokumentide põhjal pole võimalik veenduda, kas pärast seda, kui taotleja on omandanud olulise osaluse või on seda suurendanud, on kindlustusvõtjate ja kindlustatute huvid piisavalt kaitstud, võib kindlustusjärelevalve nõuda taotlejalt täiendavaid andmeid ning dokumente. Kindlustusseltsile on pandud kohustus olulise osaluse omandamise tehingust teadasaamisel sellest viivitamatult kindlustusjärelevalvet teavitada. Kindlustusandja on kohustatud koos majandusaasta aruandega esitama olulist osalust omavate aktsionäride nimed ja osaluse suuruse.

Olulise osaluse omandamiseks või selle suurendamiseks antakse luba, kui on ilmne, et osaluse omandamine ei sea ohtu kindlustusvõtjate ning kindlustatute huvisid. Luba olulise osaluse omandamiseks või suurendamiseks kindlustusandja aktsiakapitalis ei anta, kui:

- see võib kahjustada oluliselt konkurentsi kindlustusturul;
- taotleja pole laitmatu reputatsiooniga;
- taotleja raamatupidamisaruandlus ei ole Eesti või rahvusvaheliste nõuete kohane.

Kui isik kavatseb loobuda oma olulisest osalusest kindlustusandjas või vähendada seda alla eelnimetatud 20, 33 või 50 protsendi määra või kui kindlustusandja lakkab olemast isiku tütarettevõtja, peab ka sellest kindlustusjärelevalvet teavitama. On selge, et osalusest loobumise korral peab keegi selle osaluse omandama. Kui olulise osaluse omandamise või suurendamise tehing tehti ilma kindlustusjärelevalve loata või kui selgub, et luba anti ebaõige või puuduliku teabe alusel, on kindlustusjärelevalvel kahe kuu

jooksul pärast tehingu sooritamist või andmete ebaõigsusest või puudulikkusest teadasaamist õigus esmalt taotleda tehingu kehtetuks tunnistamist ja kui tehing on kehtetuks tunnistatud, siis varem antud osaluse omandamise või suurendamise luba tühistada.

Kindlustusvahendajad – agendid ja maaklerid

Pärast vaba turumajanduse tekkimist Eesti kindlustusturul oli kindlustusvahendajate tegevus pikka aega sisuliselt reguleerimata. Tollane kindlustusinspektsioon avaldas küll kindlustussüsteemi ülevaadetes ja oma veebilehel kindlustusvahendajate ja nn konsultantide nimekirja, kuid täpne ülevaade vahendajate tegemistest puudus, puudusid ka seadusega sätestatud nõuded vahendajatele, mis taganuks kindlustusvõtjate kaitse.

2000. aastal vastu võetud kindlustustegevuse seaduses olid esmakordselt kirjas kindlustusvahendajatele mõeldud mängureeglid. Need sätted jõustusid 2001. aasta augustis. Eestis on enam levinud kindlustusagendid. Kuna Eesti kindlustusturg, eriti aga elukindlustusturg on väike, ei ole siin senimaani loodud kindlustusvahendusele spetsialiseerunud kindlustusagente ühendavaid agentuure, mida mõnes riigis näha võib.

Kindlustusmaaklerite ja elukindlustuse agentide kohta peab kindlustusjärelevalve nimekirja, mis on kõigile tutvumiseks avaldatud veebileheküljel. Kindlustusvahendajad on kindlustusmaaklerid ja kindlustusagendid. Kindlustusvahendajal on kohustus pidada arvestust enda valduses oleva kindlustusvõtjate ja kindlustusandjate vara kohta.

Kindlustusvõtja tasutud kindlustusmaksed ei kuulu kindlustusvahendajale, vaid kindlustusandjale. Kindlustusvahendaja peab kindlustusvõtja nõudmisel avalikustama talle makstava komisjonitasu. Seda võimalust tuleks kindlustusvõtjal kasutada, sest nii saab vältida olukorda, kus maakler soovitab niisugust elukindlustuslepingut, mille pealt ta ise kõige rohkem teenib. Ärisaladuse hoidmise tagamiseks võib kindlustusvahendaja avaldada üksnes seadusega või kliendi poolt lubatud andmeid.

Kindlustusmaakler

Maaklerid tegelevad kindlustusega iga päev ja neil on hea ülevaade elukindlustusturul toimuvast, samuti on mugav ajada elukindlustuslepingu sõlmimisel asju ühe maakleriga, kes võib paljudest elukindlustusseltside toodetest kindlustusvõtjale kõige sobivama välja otsida. Ilmselgelt peab ka elukindlustusmaakler usaldust äratama ning oma tööd tundma. Kindlustusmaakler viib omavahel kokku kindlustusandja ja kindlustuslepingut sõlmida sooviva isiku, samuti kindlustusandja ja edasikindlustusandja. Kindlustusmaakler tegutseb kindlustusvõtja huvides.

Kindlustusmaaklerina võib tegutseda vaid seaduses sätestatud nõuetele vastav äriühing, selle minimaalne osa- või aktsiakapital on ette kirjutatud ning see on oluliselt suurem harilikult ettevõtetele kehtestatud nõuetest. Tavapäraselt on kindlustusmaakleril ka vastutuskindlustus, sest maakler võib oma tegevusega põhjustada kahju, omamata seejuures piisavalt vahendeid tekitatud kahju hüvitamiseks. Vead kindlustustegevuses lähevad üldjuhul väga kalliks maksma. Kindlustusmaakleri juhtimises ei või osaleda isikud, kelle tegevus on kaasa toonud äriühingu pankroti või äriühingule

antud tegevusloa lõpetamise või kehtetuks tunnistamise riigi- või järelevalveasutuse algatusel, kellel on ärikeeld või kelle varasem tegevus äriühingu juhina on näidanud suutmatust korraldada äriühingu juhtimist selliselt, et aktsionäride, osanike, liikmete, võlausaldajate ja klientide huvid oleksid piisavalt kaitstud.

Kindlustusmaakleri ülesandeks on:

- välja selgitada kliendi kindlustushuvi;
- teavitada klienti kindlustuslepingu võimalikest variantidest;
- teavitada klienti enne kindlustuslepingu sõlmimist kindlustuslepingu tingimustest, eriti kindlustusmaksetest ning lepinguga seotud piirangutest ja välistustest. Iseenesestmõista kuulub siia alla ka kliendi teavitamine lepingust tulenevate väljamaksete ja hüvitamise protseduurist;
- soovitada kliendile tema huvidele vastavat kindlustuslepingut;
- nõustada klienti muudes kindlustusega seotud küsimustes.

Kindlustusmaakleri esindajana võivad kindlustusvahendusega tegelda vaid need töötajad, kes on kantud kindlustusvahendajate nimekirja. Kindlustusjärelevalve väljastab kindlustusvahendajate nimekirja kantud isikule tunnistuse kindlustusvahendajate nimekirja kandmise kohta. Eeldatakse, et esindajal on piisav töökogemus, laitmatu reputatsioon ning pidev kindlustusalane väljaõpe.

Kindlustusagent

Tavakeeles kutsutakse elukindlustusagentideks ka elukindlustuse aktiivse müügiga tegelevaid kindlustusseltsi töötajaid. Tegelikult kindlustuspraktikas kindlustusandja töötajat ega juhtorgani liiget kindlustusagendina ei käsitleta. Kindlustusagent on isik, kes esindab kindlustusandjat kindlustuslepingu sõlmimisel kindlustusandjalt saadud volituse alusel. Elukindlustusagendina võib tegutseda vaid see, kes on kantud kindlustusvahendajate nimekirja. Kindlustusjärelevalve väljastab kindlustusvahendajate nimekirja kantud elukindlustuslepinguid vahendavale kindlustusagendile tunnistuse kindlustusvahendajate nimekirja kandmise kohta. Sestap tasub enne agendiga suhtlema asumist tunnistust näha küsida ning tunda huvi ka kindlustusandjate vastu, keda agendil on õigus esindada.

Kindlustusagendi ülesandeks on:

- teavitada klienti kindlustuslepingu võimalikest variantidest;
- teavitada klienti enne kindlustuslepingu sõlmimist kindlustuslepingu tingimustest, eriti kindlustusmaksetest ning lepinguga seotud piirangutest ja välistustest ja iseenesestmõistetavalt ka väljamaksete või hüvitamise korrast.

Lepingute ja lepinguväliste kohustuste seaduse kohaselt on püsivalt kindlustuslepinguid vahendav või sõlmiv kindlustusagent volitatud talle määratud kindlustusvaldkonnas ja piirkonnas:

KINDLUSTUSVAHENDUSE SKEEMID

KINDLUSTUSAGENT

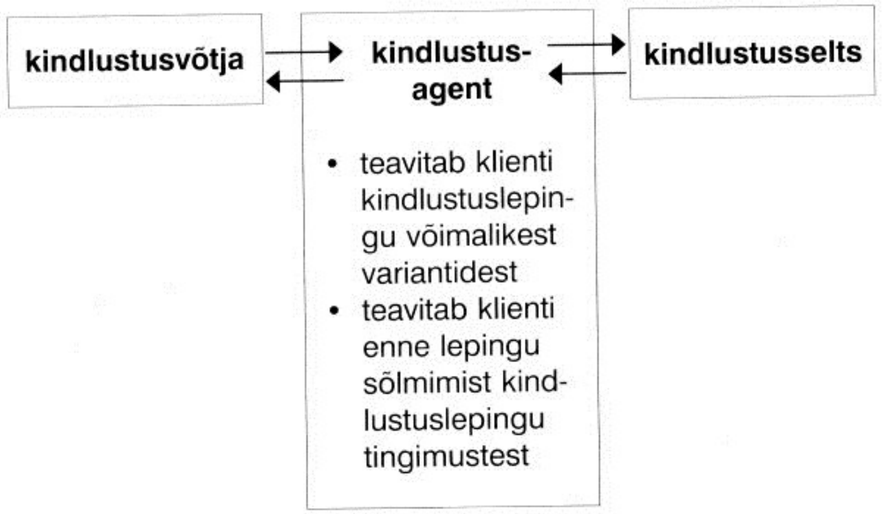

KINDLUSTUSMAAKLER

- vastu võtma kindlustuslepingute sõlmimise, pikendamise ja muutmise leppepakkumusi, samuti nende pakkumuste tagasivõtmise avaldusi;
- vastu võtma kindlustusvõtjalt kindlustuslepingu kehtivuse ajal edastatavaid teateid, samuti ülesütlemise ja taganemise avaldusi ning muid kindlustust puudutavaid avaldusi;
- vastu võtma kindlustusmakseid, intressi ja kulude hüvitisi.

Samuti on kindlustusagendil õigus teha kõiki õigustoiminguid, mis puudutavad tema vahendatud või sõlmitud lepinguid. Eespool nimetatud volitusi võib piirata, kuid kolmanda isiku suhtes kehtib piirang üksnes juhul, kui kolmas isik (nt kindlustusvõtja, soodustatud isik) piirangust teadis või pidi teadma.

Kuidas kasutab elukindlustusselts raha?

Elukindlustus on pikaajaline ning tal on kindlustusvõtjale pidev finantsiline mõju. Aastate jooksul maksab kindlustusvõtja preemiatena seltsile märkimisväärse rahasumma. Kindlustusseltsi kliendil peab peale veendumuse, et sõlmitud leping on väärtuslik ja juriidiliselt mõlema poole huve arvestav, olema turvatunne ka selles suhtes, et tema kindlustusandja ei muutuks ootamatult maksejõuetuks. Usaldus saab tugineda ainult kindlatele faktidele.

Järgnevalt vaatleme, kuidas kindlustusandja tohib kasutada tema käsutuses olevaid rahalisi vahendeid ja millised on usaldusväärsust ning klientide huvide kaitset tagavad piirangud.

Kindlustusseltsi finantstegevus peab olema läbipaistev – raamatupidamistulemused ning statistilised andmed on avalikud, neid analüüsib ja jälgib kindlustusjärelevalve. Elukindlustus on pikaajaline usalduse müük ja siin kehtivad tavalise äritegevusega võrreldes rangemad mängureeglid.

Kindlustusandja omavahendid

Kindlustusandjal peavad kindlustuslepingutest tulenevate kohustuste pideva täitmise tagamiseks olema igal hetkel

piisava suuruse ja struktuuriga omavahendid. Kindlustusandja omavahendid on:

- rahas sissemakstud aktsiakapital ja sellega kaasnev võimalik ülekurss;
- aktsiakapital ja ülekurss, mis on moodustunud sissemakseid tegemata fondiemissiooni teel. Fondiemissiooni võib korraldada kindlustusandja aktsiate ülekursi, puhaskasumist moodustatud muude reservide, eelmiste aastate jaotamata kasumi või puhaskasumi arvel;
- seadusjärgsed ja põhikirja alusel eelmiste aastate jaotamata kasumist või puhaskasumist moodustatud ja raamatupidamise aastaaruande alusel kinnitatud reservid;
- eelmiste aastate jaotamata kasum, mis kuulub järgnevatesse aastatesse kandmisele.

Omavahenditest arvatakse maha immateriaalne põhivara bilansilises maksumuses, eelmiste aastate ja jooksva aasta kahjum, tagasiostetud oma aktsiad soetusmaksumuses, kindlustusandja poolt väljastatud garantii ja kõik muud bilansivälised kohustused.

Kindlustusandjal on lubatud võtta ainult allutatud laene, neid võib omavahendite hulka arvata kuni neljandiku ulatuses omavahendite summast ainult siis, kui need vastavad järgmistele tingimustele:

- allutatud laenu lepingus on sätestatud, et kindlustusandja pankroti väljakuulutamisel ja tema lõpetamisel toimub nende laenude tagasimaksmine alles pärast kõigi teiste nõuete rahuldamist;

- allutatud laenu summa on reaalselt laekunud kindlustusandjale;
- allutatud laenu tagasimaksmise tähtaeg on allutatud laenu lepingus fikseeritud ning see ei ole lühem kui viis aastat. 12 kuud enne allutatud laenu tagasimaksmist esitab kindlustusandja järelevalvele omavahendite loetelu ja suuruse jooksva seisuga ning eeldatavate omavahendite loetelu ja suuruse allutatud laenu tagasimaksmise tähtaja seisuga;
- kindlustusandjal ei ole osalust allutatud laenu andnud äriühingus.

Latt, millest kindlustuse majandustegevuses mitte kunagi allapoole minna ei tohi, on omavahendite miinimummäär, mis on võrdne elukindlustusandja minimaalse aktsiakapitaliga. Omavahendite summa ei tohi ühelgi hetkel olla väiksem omavahendite normatiivist ega omavahendite miinimumist.

Kui omavahendite summa on või on olnud väiksem omavahendite normatiivist või omavahendite miinimumist, on see fakt piisav alus, et tunnistada tegevusluba kehtetuks. Omavahendite vähenemisel alla omavahendite normatiivi tuleb kindlustusandjal koostada saneerimisplaan ning esitada see kindlustusjärelevalvele. Omavahendite vähenemisel alla ühe kolmandiku omavahendite normatiivist või alla omavahendite miinimumi on kindlustusandja kohustatud kindlustusjärelevalvele esitama erakorralise saneerimisplaani, mis võimaldab kolme kuu jooksul taastada omavahendid vähemalt ühe kolmandikuni omavahendite normatiivist, kuid siiski mitte väiksema määrani, kui on omavahendite miinimum.

Reservkapital

Kindlustusandja reservkapital moodustatakse üldkoosoleku kinnitatud raamatupidamise aastaaruandes fikseeritud puhaskasumist. Reservkapitali eraldatakse jätkuvalt vähemalt 10 protsenti puhaskasumist, kuni reservkapital saavutab kindlustusandja põhikirjas märgitud aktsiakapitali maksimumsuuruse (põhikirjas võib teatavasti sätestada aktsiakapitali miinumum- ja maksimumsuurused, sest iga kord aktsiakapitali muutmise tõttu põhikirja muudatusi teha on võrdlemisi tülikas) või – kui seda ei ole määratud – aktsiakapitali suuruse.

Reservkapitali võib üldkoosoleku otsusel kasutada kahjumi katmiseks, kui seda ei ole võimalik katta muude puhaskasumist moodustatud reservide või eelmiste aastate jaotamata kasumi arvel. Reservkapitali suvaliselt vähendada ei või – kindlustusandja on kohustatud kavandatavast vähendamisest kindlustusjärelevalvele teatama üks kuu enne otsuse vastuvõtmist.

Kindlustustehnilised eraldised

Kindlustustehnilised eraldised on kindlustusandja kindlustuslepingutest tulenevate kohustuste arvestuslik suurus, mille katteks peab pidevalt olema kohustuste suurusega vähemalt võrdne hulk vara. Kindlustustehnilised eraldised tuleb arvutada nii, et need väljendavad kindlustuslepingutest tulenevaid kohustusi, nagu neid võib põhjendatult ette näha. Kindlustusandja kindlustustehniliste eraldiste arvutamise korra kinnitab kindlustusandja nõukogu ja esitab selle kindlustusjärelevalvele. Kindlustustehniliste eraldiste liigid on:

- ettemakstud preemiate eraldis;
- rahuldamata nõuete eraldis;
- elukindlustuse eraldis;
- tasanduseraldis;
- boonuste eraldis;
- muud võimalikud õigusaktides ettenähtud kindlustustehnilised eraldised.

Kindlustusandja seotud vara

Kindlustusandja seotud varaks on vara, mille väärtus vastab kindlustusandja kindlustustehniliste eraldiste suurusele ilma edasikindlustusandja osata. Kindlustusandja seotud vara investeerimisel tuleb lähtuda kindlustustegevusest ja kindlustuslepingutest tulenevate kohustuste iseloomust. Seotud vara investeerimisel tuleb tagada suurim võimalik turvalisus ja tulu ning samal ajal säilitada kindlustusandja pidev likviidsus, investeeringute mitmekesisus ja hajutatus, mis on finantsjuhtimise seisukohalt raske ülesanne. Pole lihtne leida kapitalipaigutust, mis oleks ühtaegu nii turvaline kui tulus. Kui mõnikord on investeerimistegevuse optimaalsuse seisukohalt kasulikum hoolega valida n-ö õige korv ja panna enamik mune sinna, siis kindlustustegevuses see reegel ei kehti. Pigem võiks investeerimise üldreegli kindlustuses sõnastada nii, et kõik korvid tuleb hoolega valida ja pärast paigutusi kõiki korve sama hoolikalt jälgida. Seotud varaks võivad olla:

- Eesti Vabariigi või Eesti Panga võlakiri või nende poolt täielikult tagatud võlakiri;
- võlakiri, mille emitendiks on Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsiooni (OECD) A-tsooni riik või

keskpank, või nende poolt täielikult tagatud võlakiri või võlakiri, mis on noteeritud Eesti avalikul börsil või Rahvusvahelise Väärtpaberijärelevalvete Organisatsiooni (IOSCO) liikmesriigi avalikul börsil;

- võlakiri, millele viimase 30 päeva jooksul on avaldatud ostunoteering vähemalt kahe Eestis registreeritud krediidiasutuse poolt ja mille emitent on registreeritud Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsiooni A-tsooni riigis;
- laen kinnistusraamatu esimesele järjekohale kantud hüpoteegi või Eestis või Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsiooni A-tsooni riigis registreeritud krediidiasutuse garantii tagatisel;
- tagatiseta laen, mis on antud krediidiasutusele või teisele kindlustusandjale eeldusel, et krediidiasutus või kindlustusandja on registreeritud Eestis või Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsiooni A-tsooni riigis;
- äriühingu aktsia või osa, mis on noteeritud Rahvusvahelise Väärtpaberijärelevalvete Organisatsiooni liikmesriigi avalikul börsil või Eesti avalikul börsil ning mis ei ole soetatud pikaajaliseks hoidmiseks;
- Eestis registreeritud investeerimisfondi ning Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsiooni A-tsooni riigis registreeritud investeerimisfondi osak või aktsia;
- kinnisasi või ehitis, välja arvatud see osa kinnisasjast või ehitisest, mis on kindlustusandja enda kasutuses;
- deposiit edasikindlustusvõtja juures ja nõue edasikindlustusvõtjale;
- kuni 60 päeva vanune kindlustus- ja edasikindlustustegevusest tulenev nõue kindlustusvõtjale ja -vahendajale;
- nõudmiseni hoius ja tähtajaline hoius krediidiasutuses,

mis on registreeritud Eestis või Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsiooni A-tsooni riigis.

Kindlustustehniliste eraldiste katmise seisukohalt hinnatakse seotud vara alljärgnevate reeglite järgi. Kõigepealt arvatakse seotud vara hindamisel maha varaga seotud võlgnevused ja kohustused, sealhulgas bilansivälised kohustused. Võlakirju (v.a Eesti Panga või Eesti Vabariigi võlakiri või nende poolt täielikult tagatud võlakiri), aktsiaid ja osakuid hinnatakse noteeritud turuhinnas, muud seotud vara aga lähtuvalt sellest, mis on madalam – kas soetusmaksumus või netorealiseerimismaksumus. Laene hinnatakse, lähtudes tõenäoliselt laekuvatest summadest. Sama reegel kehtib ka nõuete osas edasikindlustusvõtjate ning kindlustusvõtjate ja vahendajate suhtes. Nõudest tuleb maha arvata sama isiku nõue kindlustusandja vastu. Seotud vara, mis on mõeldud investeerimisriskiga elukindlustuslepingute kindlustustehniliste eraldiste katteks, on lubatud hinnata turuhinnas.

Seotud vara investeerimine

Ühte kinnisasja või ehitisse või mitmesse ehitisse, mida nende läheduse tõttu saab käsitada ühe ehitisena, võib seotud vara investeerida kuni 10 protsenti kindlustustehniliste eraldiste kogusummast koos edasikindlustusandja osaga, kuid kinnisasjadesse ja ehitistesse ei või investeerida kokku üle 15 protsendi. Ühe emitendi väärtpaberitesse ja ühe laenuvõtja tagatud laenudesse võib seotud vara investeerida kuni 5 protsenti kindlustustehniliste eraldiste kogusummast koos edasikindlustusandja osaga ja kuni 10 protsenti tingimusel, et väärtpaberite ega tagatud laenude osa seo-

tud varas ei ole üle 40 protsendi kindlustustehniliste eraldiste kogusummast koos edasikindlustusandja osaga. Ühte tagatiseta laenu võib seotud vara investeerida ainult kuni 1 protsent kindlustustehniliste eraldiste kogusummast koos edasikindlustusandja osaga ja tagatiseta laenudesse kokku kuni 5 protsenti kindlustustehniliste eraldiste kogusummast koos edasikindlustusandja osaga. Nõudmiseni hoiustesse võib seotud vara investeerida kuni 5 protsenti kindlustustehniliste eraldiste kogusummast koos edasikindlustusandja osaga.

Kindlustusjärelevalvel on õigus oma ettekirjutusega keelata kindlustusandjal tehingu tegemine, kui see võib kaasa tuua kindlustusandja seotud vara mittevastavuse seaduse sätetele.

Kindlustusandja võib teha tehinguid ostu- või müügiõigust või -kohustust tõendava väärtpaberiga (*tuletisväärtpaberiga – küllaltki riskantne investeerimisvahend*) ükснes vara väärtuse kõikumistest tuleneva riski maandamiseks ning tingimustel, et see, kellega tehing tehakse, on kas krediidiasutus, fondivalitseja, investeerimisfond, kindlustusandja või väärtpaberivahendaja ning on tagatud tuletisväärtpaberi väärtuse objektiivne hindamine. Kindlustusandja müügioptsiooni välja anda ei või. Samuti pole lubatud omandada või välja anda tuletisväärtpaberit, mille täitmine toob või võib kaasa tuua seotud varadele või omavahenditele kehtestatud nõuete rikkumise või mille täitmine ei ole kaetud kindlustusandja vara hulka kuuluvate väärtpaberite või rahaga.

Elukindlustusandja kõikide võimalike kohustuste summa ühe kindlustuslepingu alusel või sama kindlustuse objekti suhtes tohib ületada 10 protsenti kindlustusandja omavahenditest ainult juhul, kui kindlustusandja kohustuse

täitmine seda protsenti ületavas osas on tagatud edasikindlustuslepinguga. Kindlustusandjal on keelatud elukindlustuses sõlmida edasikindlustuslepinguid, mille alusel kindlustusjuhtumi toimumise tõenäosusest või kindlustussummadest ja tagasiostusummadest tulenevate kohustuste jagamine lepingupoolte vahel ei põhine üldtunnustatud kindlustusmatemaatilistel (aktuaarsetel) arvestuspõhimõtetel, aga ka siis, kui need arvestuspõhimõtted eri aastatel oluliselt erinevad.

Erirežiim, ühinemine, jagunemine ja pankrot

Eesti elukindlustusturg on viimaste aastatega stabiliseerunud. Siiski ei saa ootamatusi kunagi täielikult välistada. Sestap peab kindlustusalane seadusandlus kehtestama reeglid ka sellisteks olukordadeks, kus kindlustusvõtjate huvid on ohus. Majandusraskustesse sattunud seltsi puhul on üldjuhul tegemist juhtimisvigadega ning siin võib aidata õigeaegne sekkumine seltsi juhtimisse. Kindlustuvõtjal on kasulik teada, mis toimub, kui mõni kindlustusandja satub oma tegevuses raskustesse.

Erirežiim

Kindlustusjärelevalve saab sekkuda raskustes seltsi juhtimisse, kehtestades erirežiimi. Erirežiim on tavalisest kindlustusseltsi esindamiseks või tema tegevuseks kehtestatud korrast erinev kord, mille eesmärk on selgitada välja kindlustusseltsi tegevuse seadusega kooskõlla viimise võimalikkus ja võtta tarvitusele abinõud kindlustusvõtjate huvide kaitsmiseks. Erirežiimi võib kehtestada, kui esineb ilmselgelt asjaolusid, mis annavad aluse tunnistada tegevusluba kehtetuks. Minimeerimaks kindlustusvõtjate huvide kahjustamise võimalust, annab seadus aluse kehtestada erirežiim ka juhul,

kui on põhjendatud kahtlusi, et eelnimetatud asjaolusid võib seltsi tegevuses esineda.

Erirežiimi kehtestamise õigus on kindlustusjärelevalvel. Erirežiimi on lubatud kehtestada kuni kuueks kuuks. Selle aja jooksul peaks olema võimalik selts majanduslikult jalule saada või päästa kindlustuslepingud. Kindlustusvõtjatel on oluline teada, et erirežiimi ajal on keelatud seltsil uute kindlustuslepingute sõlmimine ja seniste pikendamine, kindlustussummade suurendamine ning hüvitiste väljamaksmine. Tõsi küll, lähtudes asjaoludest, võib kindlustusjärelevalve oma otsusega sätestada teisiti.

Teate erirežiimi kehtestamise kohta avaldab kindlustusjärelevalve hiljemalt kahe tööpäeva jooksul pärast otsuse vastuvõtmist vähemalt ühes üleriigilise levikuga päevalehes. Otsus erirežiimi kehtestamise kohta jõustub otsuses märgitud ajal.

Erirežiimihaldur peab vastama seadusega kindlustusandja juhatuse liikmele kehtestatud nõuetele. Samas ei tohi erirežiimihaldur sõltumatuse tagamiseks olla kindlustusjärelevalve teenistuja. Erirežiimihalduril on erirežiimi ajal kõik kindlustusandja juhatuse, nõukogu ja üldkoosoleku õigused. Kindlustusandja juhatuse, nõukogu, üldkoosoleku, prokuristi ja muu esindaja volitused peatuvad, kui erirežiimi kehtestamise otsusega ei ole ette nähtud teisiti. Erirežiimihalduril on õigus peatada kindlustusandja juhatuse, nõukogu ja üldkoosoleku juba vastu võetud otsuse täitmine.

Ametisse asudes paneb erirežiimihaldur kahe päeva jooksul kindlustusandja asukohta, igasse filiaali ja esindusse üles teate erirežiimihalduri määramise kohta, tuues teates ära ka isikute nimed, kelle volitused kindlustusandja nimel tehinguid sooritada on peatunud. Peale selle avaldab

erirežiimihaldur teate vähemalt ühes üleriigilise levikuga päevalehes, kindlustusandja asukoha ja filiaali asukoha kohalikus ajalehes ning kordab neid teateid nelja nädala jooksul kord nädalas. Oluline on, et nii seltsi kliendid kui ka teised asjassepuutuvad isikud oleksid olukorrast teadlikud. Erirežiimihaldur on kohustatud oma tegevuses lähtuma eelkõige kindlustusvõtjate, kindlustatute ja võlausaldajate ning alles seejärel kindlustusandja huvidest. Erirežiimi ajal tehtud tehingud ei kuulu pankrotimenetluse käigus tagasivõitmisele. Erirežiimihaldur võib kindlustusandja kindlustusportfelli või osa sellest üle anda teisele kindlustusandjale.

Kindlustusjärelevalve ülesandeks on teha erirežiimihalduri esitatud tegevusaruannete, andmete ja dokumentide alusel otsus, kas erirežiimi all olev selts suudab tegevust jätkata või tuleb tema tegevusluba osaliselt või täielikult kehtetuks tunnistada või tema tegevus ümber korraldada. Kui kindlustusandja vara erirežiimi ajal väheneb nullini, siis kindlustusandja lõpetatakse. Erirežiim lõpeb tähtaja saabumisel või lõpetatakse see kindlustusjärelevalve peadirektori otsusega. Samuti lõpeb see siis, kui kohus teeb määruse kindlustusandja pankrotimenetluse algatamise või otsuse sundlõpetamise kohta.

Kindlustusseltsi ühinemine teise kindlustusseltsiga

Kindlustusselts võib ühineda ainult teise kindlustusseltsiga. Ühineva kindlustusseltsi tegevusluba lõpeb kindlustusandjate ühinemisel. Kui aga kindlustusandjad ühinevad uue äriühingu asutamise teel, lõpevad kõigi ühinevate kindlustusandjate tegevusload.

Kindlustusandjate ühinemiseks on vaja järelevalve luba,

mis antakse, kui kõigi ühinemises osalevate kindlustusandjate, kindlustusvõtjate ja kindlustatute huvid on piisavalt kaitstud ning kindlustustehnilised eraldised nõuetekohased.

Ühinevad kindlustusandjad peavad teatama ühinemisloa saamisest vähemalt ühes üleriigilise levikuga päevalehes. Avaldus ühinemise kandmiseks äriregistrisse esitatakse kohe pärast ühinemisteate avaldamist ühes üleriigilise levikuga päevalehes.

Kindlustusseltsi jagunemine ja ümberkujundamine

Kindlustusandja jagunemine või ümberkujundamine teist liiki äriühinguks on seadusega keelatud. Muidu võiks tekkida olukord, kus kindlustusselts, kellel on problemaatilisi kohustusi, jaguneks kaheks iseseisvaks äriühinguks, millest üks saaks suurema osa kohustusi ja lõpetaks planeeritult varem või hiljem pankrotiga.

Elukindlustusportfelli üleandmine

Kindlustusandja võib kogu oma kindlustusportfelli või osa sellest üle anda teisele kindlustusandjale. Kindlustusportfelli üleandmise ja vastuvõtmise otsustab kindlustusandja üldkoosolek või pankrotihaldur. Kindlustusportfell võidakse üle anda ka erirežiimi või kindlustusandja likvideerimismenetluse käigus. Kindlustusportfelli üleandmiseks sõlmitakse leping, millega määratakse kindlustusportfelli üleandja ja vastuvõtja õigused ja kohustused. Leping ei või kahjustada kindlustusvõtjate ja kindlustatute huve ega olla tingimuslik. Kindlustusportfelli üleandmiseks sõlmitud leping jõustub

siis, kui järelevalve on teinud sellega nõustumise otsuse, kui lepingus eneses ei ole sätestatud hilisemat tähtaega.

Kindlustusportfelli üleandmisest on kindlustusandjad kohustatud kindlustusvõtjaid teavitama vähemalt ühes üleriigilise levikuga päevalehes. Järelevalve võib nõuda teate uuesti avaldamist, kui selle avaldamise koht, viis või sisu ei taganud kindlustusvõtjate ning kindlustatute õiget ja ammendavat teavitamist.

Kindlustusvõtja võib kolme kuu jooksul pärast üleandmislepingu sõlmimist teisele kindlustusandjale üleantud kindlustuslepingu lõpetada, kusjuures tal on õigus tagasi saada sissemaksed, millest on maha arvatud asjaajamiskulud, makstud hüvitised ja see osa kindlustusmaksest, mis vastab möödunud kindlustusperioodile. Eeltoodut ei rakendata kindlustusportfelli üleandmisel elukindlustusandja erirežiimi ajal tingimusel, et kindlustusvõtja on kirjalikult nõustunud lepingu üleandmise tingimustega. Lepingu üleandmise tingimustega nõustumiseks on kindlustusvõtjal pärast kindlustusportfelli ülevõtjalt pakkumise saamist aega 30 päeva. Kindlustusportfelli ülevõtja pakkumisega mittenõustumise korral lepingut üle ei anta.

Kindlustusseltsi lõpetamine

Kindlustusandja lõpetamine võib toimuda seaduses ja põhikirjas ettenähtud alustel järelevalve loal. Loa andmise päeval lõpevad kindlustusandja kõik tegevusload. Kindlustusandja võib lõpetamise otsuse teha alles pärast seda, kui ta on kindlustusportfelli kehtestatud korras üle andnud, kindlustuslepingud lõpetanud või täitnud kõik kindlustuslepingutest tulenevad kohustused. Kindlustusandja tuleb lõpetada, kui tal on omavahendeid seaduses sätestatust vä-

hem ja ta ei ole suutnud neid järelevalve määratud tähtajaks vajaliku määrani suurendada.

Kohus võib otsustada kindlustusandja sundlõpetamise. Likvideerijateks valitakse või määratakse vähemalt kolm kindlustusalaste kogemuste ja juriidilise kõrgharidusega isikut, kes peavad vastama kindlustusandja juhatuse liikmele kehtestatud nõuetele. Uute kindlustuslepingute sõlmimine ja seniste pikendamine lõpetatakse sundlõpetamise otsuse tegemise päeval. Likvideerijad võivad kindlustusandja kindlustusportfelli või osa sellest üle anda teisele kindlustusandjale. Esmajärjekorras antakse üle pikaajalise elu- või pensionikindlustuse portfell.

Elukindlustusseltsi pankrot

Kindlustusandja pankrotimenetluse või sundlõpetamise võib algatada ainult kindlustusjärelevalve või likvideerimiskomisjoni avalduse alusel. Kindlustusjärelevalve esitab pankrotiavalduse juhul, kui kindlustusandja varast ei jätku võlausaldajate kõigi nõuete rahuldamiseks või kindlustustehniliste eraldiste katteks ning kindlustusportfelli üleandmine teis(t)ele kindlustusandja(te)le ei ole võimalik.

Kindlustusandjale pankrotihoiatust ei esitata, pankrotimenetluse algatamise otsustab kohus kolme päeva jooksul pärast pankrotiavalduse esitamist. Kindlustusandja ajutise pankrotihalduri ja pankrotihalduri nimetab kohus kindlustusjärelevalve ettepanekul. Kohus vabastab pankrotihalduri omal soovil või kindlustusjärelevalve või pankrotitoimkonna ettepanekul, kui pankrotihaldur pole usaldusväärne. Pankrotihaldur on kohustatud kohe esitama kindlustusjärelevalvele nõutud andmed ning võimaldama tutvuda kindlustusandja pankrotimenetlust puudutava doku-

KINDLUSTUSPORTFELLI ÜLEANDMINE

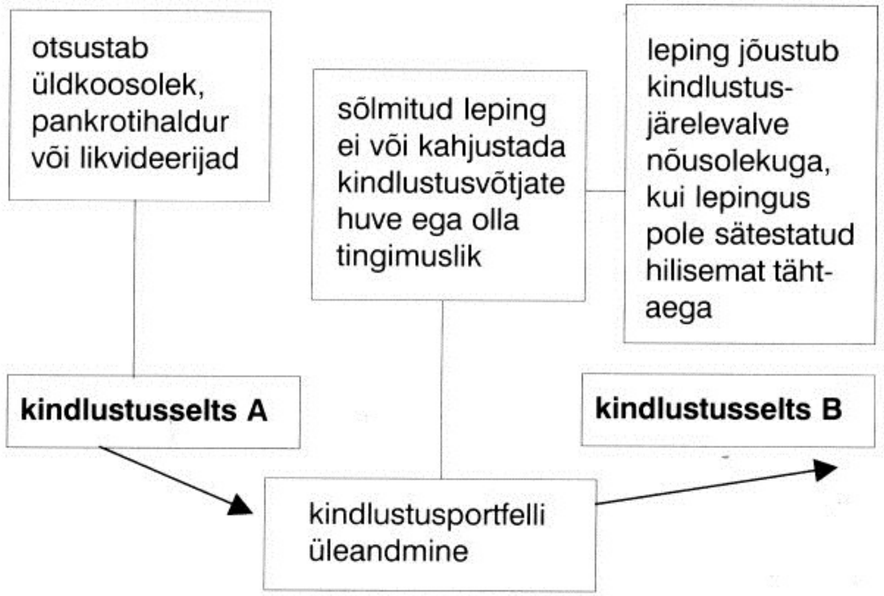

PANKROT

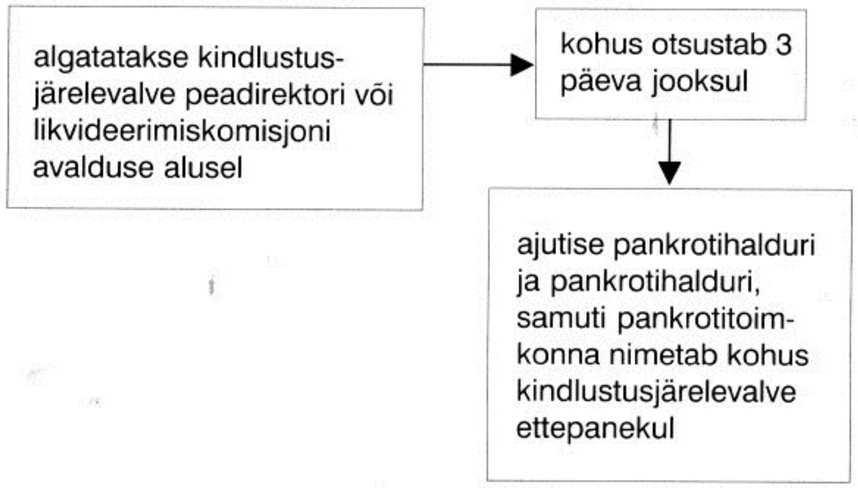

mentatsiooniga. Pankrotitoimkond peab olema vähemalt viieliikmeline, toimkonna koosseisu peab kuuluma vähemalt üks kindlustusjärelevalve nimetatud isik. Pankrotitoimkonna nimetab kohus kindlustusjärelevalve ettepanekul.

Kindlustuslepingutest tulenevad nõuded, mis ei ole pankrotihaldurile esitatud määratud tähtaja jooksul, tehakse kindlaks ja loetakse kaitstuks kindlustusandja dokumentide alusel. Kindlustuslepingud lõpevad pankrotiotsuse tegemise päeval.

Pankrotiseadus näeb pankrotis oleva isiku võlausaldajate nõuete rahuldamiseks ette järgud. Nii rahuldatakse esmalt pandiga (v.a kommertspant) tagatud nõuded, siis töösuhetest tekkinud nõuded, seejärel maksuvõlad, kommertspandiga tagatud nõuded ja muud nõuded. Kindlustusvõtjate kaitsmiseks rahuldatakse kindlustuslepingutest tulenevad nõuded eelisjärjekorras, eelnimetatud nõuete rahuldamise järkudest eespool. Kindlustustehnilise eraldisega seotud vara arvel rahuldatakse esmalt vastavatest kindlustuslepingutest tulenevad nõuded, siis teistest kindlustuslepingutest tulenevad nõuded ja alles siis, kui pärast seda vara veel piisab, ka muud nõuded.

Kindlustusjärelevalve

1992. aastast alates tegutses rahandusministeeriumi haldusalas oleva valitsusasutusena kindlustusinspektsioon. 2001. aasta keskel vastuvõetud finantsinspektsiooni seadusega loodi Eestis ühtne finantsinspektsioon, mille ülesannete ja pädevuse hulka kuulub ka järelevalve Eestis tegutsevate kindlustusandjate tegevuse üle. Finantsinspektsioon täidab edaspidi senise kindlustusinspektsiooni funktsioone.

Kindlustusjärelevalvel on kindlustustegevuse usaldusväärsuse tagamisel suur vastutus, sest rakendatavad (või rakendamata jäetud) meetmed (nagu näiteks tegevusloa peatamine või tühistamine) võivad tuua endaga kaasa märkimisväärseid majanduslikke tagajärgi mitte ainult kindlustusandjale, vaid ka kindlustusvõtjatele ja kindlustatutele. Ühest küljest ei või järelevalve tegutseda väljaspool seadusega antud raame, teisalt tuleb tagada suurim operatiivsus. Paraku oli Eesti kindlustustegevuse kriisiperioodil aastatel 1998–2000 kindlustusinspektsioonil vähe võimalusi kindlustusseltse mõjutada, kui nende tegevus näis ilmselgelt kliendile kahjulik. Tänaseks on järelevalve õigused ja pädevus suuremad.

Ennetamaks tõsisemate probleemide tekkimist, vastutavad asjaosalised kindlustustegevuse põhimõtete rikkumise eest. Ilma tegevusloata kindlustusandjana tegutsemise

eest määratakse rahatrahv 500 000–1 000 000 krooni. Kindlustusvahendajate nimekirja kandmata isikule määratakse kindlustusmaaklerina tegutsemise eest rahatrahv 50 000–500 000 krooni. Karistused on ette nähtud ka kohustuslike aruannete, dokumentide ja teabe esitamata või avaldamata jätmise, mittetäieliku või mitteõigeaegse esitamise või avaldamise või kehtestatud esitamis- või avaldamistähtaegade rikkumise eest, samuti järelevalve ettekirjutuse täitmata jätmise või selle mittenõuetekohase täitmise eest.

Finantsjärelevalve üldised deklaratiivsed eesmärgid on suurendada finantssektori stabiilsust, usaldusväärsust, läbipaistvust ning efektiivsust, vähendada süsteemseid riske ning aidata tõkestada finantssektori kuritegelikel eesmärkidel ärakasutamist, et kaitsta klientide ja investorite huve nende rahaliste vahendite säilitamisel ning toetada Eesti rahasüsteemi stabiilsust. Finantsinspektsioon kui autonoomse pädevusega ja oma eelarvega Eesti Panga juures asuv asutus tegutseb sõltumatult ja Eesti Vabariigi nimel. Inspektsioon juhindub oma tegevuses õigusaktidest ja finantsjärelevalves rahvusvaheliselt tunnustatud tavadest, tegutsedes avatult ja läbipaistvalt ning rakendades häid juhtimistavasid. Inspektsiooni põhiülesanded kindlustusjärelevalve eesmärkide saavutamiseks on:

- analüüsida ja jälgida pidevalt usaldusväärsuse ja omavahendite nõuete ning õigusaktides ettenähtud muude kohustuste täitmist kindlustusandjate ja -vahendajate poolt;
- suunata ja mõjutada kindlustusandjaid ja -vahendajaid kindla ja usaldusväärse juhtimise tagamiseks;
- rakendada meetmeid klientide ja investorite huvide kaitseks;

- teha ettepanekuid kindlustussektorit ja selle järelevalvet puudutavate seaduste ja muude õigusaktide kehtestamiseks ja muutmiseks ning osaleda seaduseelnõude väljatöötamisel;
- teha koostööd rahvusvaheliste finantsjärelevalve organisatsioonidega ja välisriikide finantsjärelevalve asutuste või muude pädevate asutuste ja isikutega;
- aidata vältida rahapesu kindlustuse kaudu.

Finantsinspektsiooni juhtimine

Inspektsiooni tegevust kavandab ja juhtimist kontrollib nõukogu, kes koosneb kuuest liikmest, kellest rahandusminister ja Eesti Panga president on nõukogu liikmed ametikoha järgi. Nimetatavatest liikmetest kaks nimetab ja kutsub tagasi rahandusministri ettepanekul vabariigi valitsus ja kaks Eesti Panga presidendi ettepanekul Eesti Panga nõukogu. Nõukogu liige peab olema Eesti kodanik, kellel on riiklikult tunnustatud akadeemiline või selle tasemele vastav haridus, laitmatu eri- ja ärialane reputatsioon ning finants- või avaliku sektori asutuse juhtimiseks vajalikud kogemused. Nõuded inspektsiooni juhtorganite liikmetele on põhimõtteliselt võrreldavad kindlustusandja juhtorgani liikmete kohta käivate nõuetega. Oleks sobimatu, kui kõrgetele standarditele vastava kindlustusfirma tegemisi kontrolliks asutus, mille juhtidele esitatakse leebemaid nõudmisi.

Nõukogu esimeheks on rahandusminister, kes korraldab nõukogu tegevust ja asjaajamist, nõukogu koosolekute kokkukutsumist ja juhtimist. Nõukogu esimehe äraoleku või puudumise korral täidab esimehe ülesandeid vanim kohal-

olev nõukogu liige. Nõukogu korraline koosolek toimub vähemalt üks kord kolme kuu jooksul. Erakorraline koosolek kutsutakse kokku nõukogu esimehe algatusel, vähemalt kahe nõukogu liikme või juhatuse esimehe taotlusel. Et vältida huvide konflikte, peab nõukogu liige teatama nõukogule, kui ta on isiklikult otseselt või kaudselt huvitatud arutamisele tulevast otsusest. Mõnel juhul nõukogu liige hääletada ei või.

Juhatus juhib ja korraldab inspektsiooni tegevust. Juhatuse pädevuses on kõigi kohustuste täitmisega seotud otsuste tegemine, kohustuste täitmine ning õiguste realiseerimine, mis ei ole nõukogu, nõukogu esimehe või juhatuse esimehe pädevuses. Peale selle, et juhatuse töö on inspektsiooni igapäevaste ja siseasjade korraldamine, otsustab juhatus:

- kindlustusandjale tegevusloa andmise ja kehtetuks tunnistamise ning muud tegevusloaga seonduvad küsimused;
- nõusoleku, loa või kooskõlastuse andmise;
- registreerimiskohustuse täitmise ja nimekirjadesse kandmisega seonduvad küsimused;
- ettekirjutuste ja haldussunnivahendite kohaldamise;
- erakorralise audiitorkontrolli või ekspertiisi määramise;
- erirežiimi kehtestamise ning sellega seotud toimingute tegemise;
- pankrotiavalduse esitamise ja muude pankroti- ning likvideerimismenetlusega seotud toimingute tegemise.

Juhatus koosneb viiest liikmest, kelle nimetab ja kutsub tagasi nõukogu. Juhatuse liikmeks võib nimetada Eesti ko-

daniku, kellel on riiklikult tunnustatud akadeemiline või selle tasemele vastav haridus, vajalikud teadmised, kutsealane sobivus, laitmatu eri- ja ärialane reputatsioon ning kokku vähemalt viie aasta pikkune töökogemus rahanduse, juriidilisel, audiitorkontrolli või infotehnoloogia alal või nimetatud aladega seotud ametis avaliku teenistujana. Juhatuse liikmeks ei või nimetada nõukogu ega Eesti Panga nõukogu või juhatuse liiget ega audiitorit. Juhatuse liige ei või olla avalikus teenistuses, töötada teise tööandja juures ega Eesti Panga struktuuriüksuses või iseseisvas allasutuses. Ka pole juhatusse asja isikutel, kelle varasem õigusvastane tegevus või tegevusetus on kaasa toonud äriühingu pankroti või sundlõpetamise, tegevusloa kehtetuks tunnistamise, samuti pankrotivõlgnikel ega isikutel, kelle suhtes on kohaldatud ärikeeldu või kellelt on seaduse alusel ära võetud õigus olla ettevõtja. Juhatuse koosolekud toimuvad vastavalt vajadusele, kuid mitte harvemini kui üks kord kuus.

Vältimaks korruptsiooniohtlikke olukordi, peab juhatuse liige juhatusele teatama, kui tema lähisugulane (sh ka näiteks elukaaslane) on finantsjärelevalve subjekti (kas siis mõne kindlustusseltsi või -vahendaja) juhtimisorgani liige, prokurist, esindaja, siseauditi või -kontrolli osakonna juhataja või revisjonikomisjoni esimees, audiitor, olulist osalust omav aktsionär või osanik või muul viisil selle äriühingu juhtimisel märkimisväärset mõju omav isik, välismaa äriühingu Eesti filiaali juhataja või esindaja. Nimetatud juhatuse liige võib osaleda hääletamisel juhul, kui selle poolt on kõik ülejäänud hääletamisel osalevad juhatuse liikmed.

Juhatuse liikmed vastutavad oma õigusvastase käitumisega süüliselt tekitatud kahju eest solidaarselt. Juhatuse liige on kohustatud riigile hüvitama tahtlikult või raske hooletuse tõttu oma kohustuste rikkumisega tekitatud kahju. Raskest hooletusest põhjustatud kahju eest nõutav hüvitis ei ületa siiski talle makstava tasu kuue kuu määra. Juhatuse liige vabaneb vastutusest ainult sel juhul, kui ta seadusele mittevastava otsuse vastuvõtmisel asus seadusega kooskõlas olevale seisukohale ja esitas eriarvamuse, mis on lisatud protokollile.

Finantsinspektsiooni töötajad

Inspektsiooni võetakse tööle isik, kellel on oma ülesannete täitmiseks vajalik haridus, piisavad kogemused ja kutsealane sobivus ning laitmatu eri- ja ärialane reputatsioon.

Finantsinspektsiooni töötaja on kohustatud täitma oma tööülesandeid heas usus, järgima häid tavasid ning teostama avaliku võimu teostamiseks vajaliku hoolsuse ja temalt oodatava ettenägelikkuse ning kompetentsusega tema ametikohale esitatavate nõuete kohaselt ning peab hoiduma tegudest, mis kahjustavad või võivad kahjustada inspektsiooni eesmärke, ülesandeid ja mainet. Töötaja ei tohi olla ühegi finantsjärelevalve subjekti (nt kindlustusseltsi) olulist osalust omav aktsionär või osanik või muul viisil selle juhtimisel märkimisväärset mõju omav isik. Ka ei tohi töötaja sõlmida kindlustusandjate ega -vahendajatega investeerimis- või konsultatsiooniteenuste osutamine lepinguid.

Finantsinspektsiooni rahastamine

Inspektsiooni kulud kaetakse muu hulgas ka kindlustusandjate tasutavast kohustuslikust maksest. Kindlustusandja ja kindlustusmaakler maksavad järelevalvetasu kapitali- ja

mahuosas. Välismaa äriühingu Eesti filiaal, kes tegutseb kindlustusandja või kindlustusmaakleri tegevusalal, maksab järelevalvetasu üldjuhul üksnes mahuosas. Elukindlustusseltsi või filiaali rahastamiskohustus tekib tema tegevusala kandmisega äriregistrisse. Kindlustusmaakleril tekib rahastamiskohustus tema kandmisega kindlustusvahendajate nimekirja.

Järelevalvetasu kapitaliosa on summa, mis võrdub kindlustusandja puhul ühe protsendiga tegevusloas märgitud kindlustustegevuse liigiga tegelemiseks nõutavast suurimast minimaalsest omavahendite summast ja kindlustusmaakleri puhul ühe protsendiga minimaalsest osa- või aktsiakapitali summast.

Järelevalvetasu mahuosa on summa, mis võrdub elukindlustuse või selle edasikindlustusega tegeleva kindlustusandja ning välismaa äriühingu Eesti filiaali korral 0,05–0,25 protsendiga kindlustusandja või filiaali arvestusvarast, kindlustusmaakleri või vastava välismaa äriühingu Eesti filiaali korral 1–5 protsendiga kindlustusmaakleri või filiaali kogutud komisjonitasude kogusummast. Järelevalvetasu mahuosa määr kehtestatakse kalendriaastaks protsendina rahandusministri määrusega ja see on ühtne kõigile samal tegevusalal tegutsevatele isikutele ja välismaa äriühingute Eesti filiaalidele.

Koostöö rahvusvaheliste organisatsioonidega

Inspektsioon osaleb oma pädevuse piires rahvusvahelistes organisatsioonides ja teeb nendega koostööd. Samuti teeb inspektsioon koostööd välisriikide finantsjärelevalve asutuste ja muude pädevate asutuste ning isikutega.

Teatavasti oli finantsjärelevalve osaline eelkäija kindlustusinspektsioon juba 1999. aastast Rahvusvaheliste Kindlustusjärelevalvete Assotsiatsiooni (IAIS) liige.

Selleks, et koostöö sujuks ja oleks efektiivne, on inspektsioonil õigus vahetada koostööpartneritega vajalikku konfidentsiaalset teavet. Välisriigi finantsjärelevalve asutusele, muule pädevale asutusele või isikule võib konfidentsiaalset teavet edastada üksnes juhul, kui teabe saajal lasub kohustus hoida teavet konfidentsiaalsena ja kui seda kasutatakse üksnes finantsjärelevalve teostamise eesmärgil.

Inspektsioon esitab valitsusele ja Eesti Pangale igal aastal ülevaate finantssektori tegevust ja finantsjärelevalvet käsitlevate õigusaktide mõjust ja rakendamisest. Inspektsioonil on õigus välja anda soovitusliku iseloomuga juhendeid finantssektori tegevust reguleerivate õigusaktide selgitamiseks või finantsjärelevalve subjektide suunamiseks ning kaasata soovitusliku iseloomuga juhendite väljatöötamisse eksperte ja finantsjärelevalve subjektide esindajaid.

Inspektsioon annab igal aastal välja ka aastaraamatu. Inspektsiooni aastaraamatus avaldatakse nõukogu kinnitatud aastaaruanne ja inspektsiooni soovituslike juhendite loetelu ning selgitused, samuti koondülevaade finantsjärelevalve subjektide tegevusest eelmisel kalendriaastal. Veebilehel avalikustatakse kindlustusvahendajate nimekirjad ning muud avalikustamisele kuuluvad andmed.

NÕUKOGU

esimees – **rahandusminister**
liikmed – **Eesti Panga president, 2 liiget nimetab valitsus, 2 liiget nimetab Eesti Panga nõukogu**

- kinnitab juhatuse ettepanekul tegevuse strateegia
- kinnitab juhatuse ettepanekul eelarve ja lisaeelarve ning teeb ettepaneku rahandusministrile järgneva eelarveaasta järelevalvetasu mahuosa määra kohta
- kinnitab juhatuse ettepanekul inspektsiooni struktuuri kujundamise ja töö tasustamise alused
- nimetab ametisse juhatuse liikmed ning valib nende hulgast juhatuse esimehe, otsustab juhatuse esimehe ja liikmetega ametilepingu sõlmimise, muutmise ja lõpetamise ning samuti kutsub vajadusel liikme tagasi
- kinnitab juhatuse esimehele ja liikmetele makstava ametitasu ja lisatasu suuruse ning nendele kohaldatavad sotsiaalsed garantiid
- otsustab juhatuse esimehe ja liikme vastu viimaste poolt õigusakti või oma kohustuse rikkumise tagajärjel riigile tekitatud kahju hüvitamise nõude esitamise
- kinnitab juhatuse esitatud aastaaruande
- kinnitab nõukogu reglemendi, kus on muu hulgas sätestatud juhatuse esimehe valimise protseduur, nõukogu koosolekust teatamise viis, nõukogu liikmetele koosoleku päevakorda puudutavate dokumentide edastamise kord, koosoleku protokolli kantavad andmed, sealhulgas nõukogu otsuste sisu ja hääletamistulemuste jäädvustamisega seotud küsimused, nõukogu otsuste vastuvõtmise protseduur ilma koosolekut kokku kutsumata, hääletusprotokolli kantavad andmed ning nõukogu liikmete seisukohtade ja eriarvamuste säilitamise kord

JUHATUS

viis nõukogu nimetatud liiget

- esitab nõukogule kinnitamiseks inspektsiooni tegevuse strateegia
- esitab nõukogule kinnitamiseks inspektsiooni eelarve projekti koos ettepanekuga tasutava järelevalvetasu mahuosa määra kohta järgnevaks eelarveaastaks
- esitab nõukogule kinnitamiseks lisaeelarve projekti
- otsustab nõukogu kinnitatud eelarve kohaselt ja ulatuses kinnisasjade ja registrisse kandmisele kuuluvate vallasasjade omandamise ja võõrandamise
- esitab nõukogule ettepaneku inspektsiooni struktuuri kujundamise ja töö tasustamise aluste kohta
- kinnitab nõukogu kinnitatud alustest lähtuvalt inspektsiooni struktuuri ja koosseisu
- kinnitab inspektsiooni raamatupidamise sise-eeskirja
- esitab nõukogule ülevaate finantssektori tegevust ja finantsjärelevalvet käsitlevate õigusaktide mõju ja rakendamise kohta
- kinnitab inspektsiooni siseauditi tegemise korra
- kaasab vajadusel eksperte finantsjärelevalve teostamiseks
- moodustab töögruppe ja komisjone inspektsiooni ülesannete täitmiseks
- otsustab koostöökokkulepete sõlmimise Eesti Panga, rahandusministeeriumi või muu riigiasutusega, kui selline koostöö on vajalik, et aidata kaasa finantsjärelevalve eesmärgi saavutamisele
- otsustab koostöökokkulepete sõlmimise välisriikide finantsjärelevalve asutuste ning välisriikide muude pädevate asutuste või isikutega
- esitab kord kvartalis nõukogule ülevaate inspektsiooni tegevusest ja tulude-kulude aruande
- esitab nõukogule kinnitamiseks inspektsiooni aastaaruande, kinnitab juhatuse töö reglemendi ja otsustab muid igapäevase tegevuse korraldamisega seotud küsimusi, mille otsustamist on taotlenud vähemalt kaks juhatuse liiget

Kasutatud allikad

1. Aedla, M. Elukindlustust ei müü leti tagant. Ärielu, 2/2001
2. Birds, J. Modern Insurance Law. London, 1997
3. Bland, D. Kindlustus: põhimõtted ja praktika. Tallinn, 1996
4. Eikner, P. Balti kindlustusturu suunad sajandivahetuseks. Ärielu, 11/1999
5. First-e vallutab Euroopat. Äripäeva uudis, 06.03.2000
6. Karm, H. Tühine osa inimestest on elu kindlustanud. Ärielu, 12/1997
7. Karm, H. Pensionikindlustuse võimalused veel avastamata. Ärielu, 04/1999
8. Kepp, K. Elukindlustus on kaitse riski vastu. Ärielu, 11/1999
9. Kepp, K. Elukindlustus: suur kapitali ja oskusteabe vajadus. Ärielu, 7/1999
10. Kindlustuse aastaraamat 1997. EV Kindlustusinspektsioon, 1998
11. Kindlustuse aastaraamat 1998. EV Kindlustusinspektsioon, 1999
12. Kindlustuse aastaraamat 1999. EV Kindlustusinspektsioon, 2000
13. Männik, S. Elukindlustuse aastaintressid on inflatsioonist väiksemad. Äripäev, 04.03.1999
14. Männik, S. Hansapank ühendab kaks kindlustusseltsi. Äripäev, 02.09.1998
15. Männik, S. Eesti Elukindlustuse kliendid võidavad tulumaksu võrra. Äripäev, 15.06.1999
16. Männik, S. Alte Leipziger loobus Polaris-Elu portfelli ülevõtmisest. Äripäev, 09.06.1999
17. Männik, S. Tagasiostuotsust saab veel muuta. Äripäev, 05.07.1999
18. Männik, S. AB Elu ja ASA Kindlustuse saatus sõltub omaniku aktiivsusest. Äripäev, 22.10.1999
19. Männik, S. Kindlustusraha jõuab maailma fondidesse. Äripäev, 12.09.2000
20. Männik, S. Eesti teeb ilma interneti elukindlustusega. Äripäev, 26.07.2000
21. Müller, H. Versicherungsbinnenmarkt. Europäische Integration im Versicherungswesen. 1995, tõlge eesti keelde T. Võrk
22. Parsons, C., Green, D., Mead, M. Contract Law & Insurance. Cambridge, 1991
23. Potisepp, P. Elukindlustusseltsil tuleb leida kompromiss tegevuskulude ja elanike ostujõu vahel. Ärielu, 10/1997
24. Raesaar, K. Esimesed seltsid pankrotis. Äripäev, 21.07.1999
25. Reinsalu, K. Ei sukasäärele, ei arvelduskontole. Ärielu, 7/2001
26. Sibul, A. Ülevaade Suurbritannia kindlustussüsteemist. EV Kindlustusinspektsiooni teabeleht, nr 13, 24.04.1996
27. Tomera, R. Euroopat uudistamas. Ärielu, 11/1999
28. Tomera, R. Huvitavad ajad kindlustuses hakkavad otsa saama. Ärielu, 11/1999

AUTORIST

Aare-Matti Inglist on töötanud Eesti suurima kindlustusseltsi Eesti Kindlustuse äriklientuuri osakonnas ja rahvusvahelisse kontserni kuuluvas Sampo Kindlustuses.

1998. aastal asutas Aare-Matti Inglist kindlustusõiguse- ja kindlustusvaidluste lahendamisele spetsialiseerunud Amicor Kindlustusõigusbüroo, mis alates 2000. aasta detsembrist tegutseb ärinime Inglist & Ko Õigusbüroo all ning tegeleb peale kindlustusõiguse ka äri- ja lepinguõigusega.

Aare-Matti Inglist on avaldanud viimaste aastate jooksul ajakirjandusväljaannetes kümneid artikleid kindlustusteemadel. Kindlustusalaseid teadmisi ja kogemusi on autor jaganud Wise Consultingu, Legimus Koolitus- ja Arenduskeskuse, Preismann K. Õigus- ja Ärikoolituse ning Estonian Euromanagement Institute'i lektorina firmajuhtidele, finantsistidele ja tippkahjukäsitlejatele suunatud seminaridel.